

Såret i Bygda -

En kvalitativ studie av opplevelsen av demokratiske prosesser ved utbygging av vindkraft



Sunniva Midthaug Solnør

Ruralis - Institutt for rural- og regionalforskning
Universitetsenteret Dragvoll
N-7491 Trondheim

Telefon: +47 73 82 01 60
Epost: post@ruralis.no

Rapport 12/2022

Utgivelsesår: 2022

Antall sider: 84

ISSN 2704-0208

Tittel: Såret i Bygda - En kvalitativ studie av opplevelsen av demokratiske prosesser ved utbygging av vindkraft.

Forfatter: Sunniva Midthaug Solnør

Utgiver: Ruralis

Utgiversted: Trondheim

Prosjekt: Utvikling av samarbeidsmetoder for lokal fornybar energi, som kan sikre bærekraftig rural utvikling og arealbruk (Civic Renewables)

Prosjekt nummer: 6612.00

Prosjektnummer hos Norges forskningsråd: 320812

Oppdragsgiver: Ruralis / Norges forskningsråd

Kort sammendrag

Rapporten tar for seg opplevelsen av demokrati og medbestemmelse relatert til lokal utbygging av vindkraft i et mindre bygdesamfunn. Analysen viser at bygdesamfunnet ikke følte seg informert eller hørt i prosessen med utbyggingen av vindkraft på stedet, selv om de så ut til ha en sterk vilje til å medvirke i prosessen. Et annet viktig funn er den polariseringen i et lite lokalsamfunn som store utbygginger kan medføre. Studien kan bidra til økt kunnskap om prosesshåndtering og menneskers opplevelse av miljøendring.

Stikkord

Vindkraft, endring, demokratiske prosesser, medbestemmelse, inkludering, stedstilhørighet, naboskap, fellesskap, polarisering, natur, følelser, risiko, motstand.

Innholdsfortegnelse

Tabelliste	3
Forord.....	4
Abstract.....	7
1. Introduksjon	8
1.1. Situasjon og case	9
1.2. Problemstilling og forskningsspørsmål	10
1.3. Tidligere forskning på vindkraft.....	11
1.4. Studiens struktur	13
2. Teori	14
2.1. Deliberative demokrati.....	14
2.2. Hva vet vi om deltakelse i vindkraftutbygging?	22
2.3. Følelser, sted og fellesskap.....	23
2.4. Oppsummering	26
3. Metode.....	27
3.1. Vitenskapsteoretisk posisjon.....	27
3.2. Kvalitativt forskningsdesign.....	27
3.3. Utvalg og rekruttering av deltakere	30
3.4. Analysestrategi	32
3.5. Forskningsprosjektets kvalitet.....	34
3.6. Etiske betraktninger	36
4. Analyse	38
4.1. Kontroverser	38
4.2. Polarisering	43
4.3. Motstandspraksiser	47
4.4. Demokratiske prosesser	53
4.5. Oppsummering.....	62

5. Diskusjon	63
5.1. Såret i bygda	63
5.2. Mot en bredere inkludering av relevante aktører?	68
6. Konklusjon	71
7. Litteratur	73
Vedlegg 1: Intervjuguide	83

Tabelliste

Tabell 1: Oversikt over deltakerne i den kvalitative studien	31
--	----

Forord

De store satsingene på fornybar energi får sin legitimitet gjennom det presserende behovet for å redusere klimautslipp i epoken vi kan begrepsfeste som «menneskets tidsalder» eller «antropocen», som representerer den menneskelige sivilisasjonens påvirkning på miljøet. Imidlertid har prosessene knyttet til utbygging av vindkraft ofte vært dårlige, preget av dårlig tid, og til og med demokratisk problematiske.

Studien undersøker med en sosiologisk inngang de demokratiske sidene og medbestemmelse ved en stor vindkraftutbygging i et lokalsamfunn, og aspekter ved stedstilørighet og følelsesmessig tilknytning til natur og sted.

Denne rapporten er en lett bearbeidet versjon av masteroppgave i sosiologi levert ved NTNU (Solnør, 2022), med innspill fra sensorer og deres vurdering av oppgaven. Enkelte formuleringer og kapitler er justert for å tilpasses forskningsrapport-sjangeren. Dette gjelder særlig innledning og metodekapittelet. Rapporten har også vært gjennom en intern fagfelle-vurdering ved Ruralis, og i den prosessen ble det foretatt noen mindre justeringer og oppdateringer.

Jeg hadde kontorplass ved Ruralis under arbeidet med masteroppgaven, og fikk etterpå stilling som forskningsassistent der og ble tilknyttet forskningsprosjektet «Utvikling av samarbeidsmetoder for lokal fornybar energi, som kan sikre bærekraftig rural utvikling og arealbruk» (Civic Renewables). Tematikken og funnene går rett i kjernen av utfordringene knyttet til mangler ved prosessene og lav sosial aksept av store fornybare energiprojekt, og inngår som en leveranse i arbeidspakke 1 (WP1) i Civic Renewables. Videre vil erfaringer fra arbeidet med masteroppgave og rapport være relevant for fremtidige artikler i samme prosjekt.

Jeg vil rette en stor takk til veileder professor Heidrun Åm, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, kollegaer ved Ruralis, Institutt for rural- og regionalforskning, medstudenter og familie. En stor takk til intervjudeltakerne som har bidratt til å gjøre prosjektet mulig gjennom å dele sine historier og opplevelser.

Sunniva Midthaug Solnør

Trondheim

Jeg ser

*Jeg ser paa den hvide himmel,
jeg ser paa de graablaa skyer,
jeg ser paa den blodige sol.*

*Dette er altsaa verden.
Dette er altsaa klodernes hjem.*

En regndraabe!

*Jeg ser paa de høie huse,
jeg ser paa de tusende vinduer,
jeg ser paa det fjerne kirketaarn.*

*Dette er altsaa jorden.
Dette er altsaa menneskenes hjem.*

De graablaa skyer samler sig. Solen blev borte.

*Jeg ser paa de velklædte herrer,
jeg ser paa de smilende damer,
jeg ser paa de ludende heste.*

Hvor de graablaa skyer blir tunge.

*Jeg ser, jeg ser ...
Jeg er vist kommet paa en feil klode!
Her er saa underligt ...*

(Sigbjørn Obstfelder, 1893).

Sammendrag

Denne rapporten tar for seg opplevelsen av demokratiske prosesser ved utbygging av vindkraft i et lokalsamfunn, og er basert på en casestudie med 11 dybdeintervjuer med innbyggere på et sted hvor det nylig er bygget ut et vindkraftanlegg.

Problemstillingen som undersøkes er hvilke forestillinger om demokrati som kommer til uttrykk i norske vindkraftkontroverser. Spesielt ses det her på opplevelsen av deltakelse i prosessen og hvordan kontroversen utspiller seg blant lokalbefolkningen på stedet.

Det teoretiske rammeverket er basert på teorier om demokrati, deliberativitet, refleksivitet og risiko, samt analytiske konsepter om sted, identitet, natur, fellesskap og følelser.

Sentrale funn er at lokalbefolkningen opplever at verken de selv eller stedets natur har blitt inkludert som relevante aktører i beslutningsprosessen, og at vindkraftanlegget oppleves som en større risiko enn gevinst både lokalt og globalt. Hele vindkraftprosessen har ført til at flere har mistet tillit til politiske institusjoner, og til sine naboer, og ført til splittelse og polarisering i lokalsamfunnet. Mens konflikten på den ene siden har ført til spenninger mellom mennesker i lokalsamfunnet med ulike meninger, later det til at motstanderne av anlegget på den andre siden har utviklet et nytt fellesskap basert på sorg og opplevelsen av tapt natur og stedsidentitet.

For lignende beslutningsprosesser i fremtiden diskuterer jeg hvordan et demokrati i større grad preget av samtale (deliberativitet) gjennom inkludering av relevante aktører som lokalbefolkning og naturhensyn, på lik linje med politiske aktører og tekniske eksperter, kan være nyttig for å bedre opplevelsen og gjennomføringen av slike vindkraftprosesser. Studien viser også betydningen av å ta hverandre på alvor. Argumenter som kan virke urasjonelle og/eller følelseladete har stor betydning for hvordan man forstår verden, og har videre betydning for hvordan man tolker og reagerer på sosial endring. Å forstå disse argumentene er derfor sentralt for å forstå opplevelsen av de demokratiske prosessene i utbyggingen.

Studien vil kunne øke kunnskapen og forståelsen rundt demokratisk utvikling av fornybare energiteknologier som krever store areal og landskapsinngrep, og hvordan slike prosesser kan gjøres på måter som inkluderer innbyggere og hensynet til natur i slike nærmiljøer. Studien er videre et bidrag i diskusjonen om hvem som skal inkluderes som relevante aktører i fremtidige beslutningsprosesser generelt.

Abstract

The report investigates the experience of democratic processes in the development of wind energy in local communities, based on a case study with 11 in-depth interviews with inhabitants of a place where a wind power plant has recently been built.

The study analyses which perspectives of democracy that are expressed in Norwegian wind power controversies. The focus is how the participation in the process is experienced, and how the controversy unfolds among the locals.

The theoretical framework is based on theories of democracy, deliberativity, reflexivity and risk, and analytical concepts about place, identity, nature, community, and emotions.

Central findings are that the local population experiences that neither they nor the nature in this place have been included as relevant actors in the decision-making process, and that the wind power plant is perceived as a greater risk than advantage both locally and globally. The process has resulted in people losing their trust in political institutions, and in their neighbors. As a consequence of the controversy, the debate in the village has become dividing and polarizing. While the conflict has led to tension between people in the community with different opinions, the wind plant's opponents seem to form a new community based on grief and the experience of lost nature and place identity.

For similar decision-making processes in the future, I discuss how a democracy to a greater extent characterized by dialogue (deliberativity) through the inclusion of relevant actors such as the local population and natural considerations on an equal footing with political actors and technical experts can be useful to improve the experience of such wind power processes. The thesis also shows the importance of taking various arguments seriously; even those who may seem irrational and / or emotionally charged are often of great importance for understanding each other, as this is important for how one interprets and reacts to social change. To explore these arguments, it is therefore important to understand the experience of the democratic processes of such large energy developments.

The study is a contribution to increase the understanding and knowledge about democratic development of renewable energy technologies that require large landscape interventions and changes, and how such processes can be done in ways that include inhabitants and the consideration of nature in such local environments. The study is also a contribution to the discussion about who should be included as relevant actors in future decision-making processes in general.

1. Introduksjon

Under Stockholmskonferansen i 1972 diskuterte første gang over 100 stater det globale klimaproblemet og behovet for en internasjonal miljøpolitikk (Lidskog & Sundqvist, 2013, s. 17; Olerud, 2020). På denne tiden begynte «klimakrisen» å få oppmerksomhet på den offentlige, politiske agendaen, og som et problem som trengte en løsning. I 1987 kom Brundtland-rapporten, *Vår felles fremtid*, som lanserte begrepet «bærekraftig utvikling». Det skulle være «en utvikling som tilfredsstillter dagens behov uten å være fare for kommende generasjoners muligheter for å tilfredsstillte sine behov» (Brundtland (red.), 1987). Rapporten fra verdenskommisjonen framholdt at økonomisk vekst og teknologisk utvikling var svaret på klima-spørsmålet. Man skulle ikke bare få en renere jordklode, men også økt velstand. Økonomisk utvikling og miljøhensyn ble ikke satt opp mot hverandre, men ble altså sett på som to sider av samme sak (Lidskog & Sundqvist, 2013).

For å oppnå en mer bærekraftig utvikling ble det i Stortingsmelding nr. 58 (1996-1997) pekt på en økt satsing av energikilder som vind- og solenergi. Norske myndigheter kom derfor med en målsetting om å bygge ut vindkraft på 3 TWh i året frem til 2010 (Stortingsmelding nr. 29, 1998-1999). Dette var basert på at man så store muligheter til å skaffe energi fra fornybare kilder som man burde utnytte for å ligge i forkant av utviklingen. For å gi en indikasjon på hvor mye 3 TWh er, brukte vi omtrent 212 TWh strøm totalt i 2020 (Statistisk sentralbyrå, 2021), og det forventes at vi kommer til å bruke rundt 243 TWh i 2030 (NVE, 2021). Men målet på 3 TWh ble ikke oppnådd (Blindheim, 2013). Hvordan kan dette forklares?

For utbygging av vindkraft er man avhengig av produksjonslokaliteter, og spørsmålet blir hvor vindturbiner kan og skal plasseres. Til tross for at det tidligere har eksistert en tilsynelatende generell (global) positiv holdning til vindkraft, møter vindkraftprosjekter nå sterk motstand lokalt (Janhunen et al., 2018). Dette gjelder også i Norge hvor negative reaksjoner, særlig fra lokalbefolkning, har gjort debatten om hvor man skal plassere vindturbiner til en kontroversiell sak (Saglie et al., 2019). Det er blant annet uenighet mellom politikere og fagfolk, andre interessenter som naturvernorganisasjoner og innbyggere i vertskommuner om fordelene for vindkraftutbygging veier opp for ulempene (Motvind Norge, u.å.; Karlstrøm & Ryghaug, 2014). Noen mener vindkraft kan gi oss en nødvendig energi som ikke krever fossilt brennstoff. Andre frykter at utbyggingen av vindturbiner i for stor grad ødelegger natur og biologisk mangfold (Naturvernforbundet, 2021). Det er også diskusjoner om hvorvidt produksjonen av vindturbiner krever mer ressurser enn det man får igjen for klimaet, at turbinene hindrer lokale friluftaktiviteter, at de lager støy og påvirker utsikt, landskap og estetiske forhold negativt (Handegård, 2020; Hågvar, 2016).

Et aktuelt eksempel i Norge er Fosenhalvøya, der en slik konflikt mellom lokalsamfunn og beslutningstakere i vindkraftimplementeringen har pågått i over et tiår (Rosvold, 2022). En rekke studier (Otte et al., 2018; Wyler, 2021; Ellingsen, 2020) viser at deler av lokalbefolkningen på Fosen, og spesielt reindriftssamene, ikke opplevde seg hørt. De opplevde prosessen, som førte til bygging av vindturbinene, som lite demokratisk, at deres medvirkning ikke var reell, og at deres synspunkter og kunnskap ikke ble tatt med i avgjørelsen om, hvor og hvordan det skulle bygges. Mot denne opplevelsen kan man argumentere at de som bygde vindturbinene fulgte formelle prosedyrer, basert på lovlige lokaldemokratiske prosesser. Menneskerettsdomstolen i Haag og Høyesterettsdom fra oktober 2021 besluttet at konsesjonen og utbyggingen var ugyldig (HR-2021-1975-S), men i skrivende stund er det ikke avgjort hva som skal skje med turbinene.

Selv om de fleste vindkraftutbygginger i Norge sannsynligvis er lovlige og gyldige, er konfliktene ikke desto mindre reelle. Dette viser at det representative demokratiet noen ganger kommer til kort i sammensatte saker som klimaproblemer og teknologiutvikling, når avstanden mellom beslutning og det berørte lokalsamfunnet blir for stor.

I denne sammenheng kan det være relevant at vise til Den europeiske landskapskonvensjon, som Norge har undertegnet (CE, 2000). Den sier at landskapsplanlegging skal bestå av rettigheter og ansvar for alle; «Landscape planning should «entail rights and responsibilities for everyone» (§21ff). Beskyttelse, administrasjon og planlegging av landskaper skal også være mer effektive når ansvar tilskrives myndigheter tett på det lokalsamfunnet som planleggingen omfatter; «Protection, management and planning of landscapes are more effective, when responsibility is assigned to «the authorities closest to the communities concerned» (ER §49).

Med bakgrunn i denne spenningen ønsker jeg å utforske demokratisk styring av vindkraftutbygging.

1.1. Situasjon og case

Mens både utvikling av fornybar energi og naturbeskyttelse anses å være legitime politiske mål, virker altså kombinasjonen av dem utfordrende (Gulbrandsen et al., 2021; Warren et al., 2011). Denne studien undersøker et lokalsamfunn på et sted situert i denne konteksten.

På begynnelsen av 2000-tallet søkte et vindkraftselskap om konsesjon (tillatelse) for å bygge og drive et vindkraftanlegg i et lite lokalsamfunn i Norge. Rundt fem år senere, tildelte Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) konsesjon for dette vindkraftanlegget. NVE hadde i løpet av den tid hatt høringer med representanter fra kommunestyret og statsforvalter i fylket. Hoved-forutsetningen for etableringen av vindkraftverket på stedet var stabil og relativt sterk vind (NVE, 2008).

Den aktuelle turbinstørrelsen i søknaden ble sagt å være 2 til 3 MW (megawatt), og med en høyde på mellom 70 og 90 meter. Seks år etter at konsesjonen ble gitt, ble det søkt om utsettelse av frist og endringer på vindkraftanlegget, som NVE ga tillatelse til. Disse besto blant annet av noen endringer i jordkabelanlegget, en reduksjon av antallet turbiner, og en økning av turbinenes størrelse. Fra NVEs side ble det da understreket at de ønsket at grunneiere (de som eier landområdet hvor turbinene skulle plasseres) skulle få beskjed om dette.

I søknaden ble det kjent at stedet er et lokalt viktig friluftsområde, og at turbinene vil påvirke opplevelsesverdien negativt på grunn av visuell påvirkning og støy (NVE, 2008, s. 42). Det står dessuten at det ved ugunstige værforhold vil kunne danne seg is på vindturbinene. Her gjøres det rede for at turbinene vil være utstyrt med vibrasjonsvern og detektorer som gjør at de kan stanses om det oppstår slike forhold. I flere tilfeller hvor (uavhengig) utreder har anbefalt å fjerne enkelte turbiner som står i konflikt med kulturminner og friluftsområder, har vindkraftutbyggerens vurdering vært at man fra en økonomisk betraktning likevel ønsker å beholde det daværende antallet turbiner og lokaliseringen av dem (NVE, 2008, s. 52-53). Når det gjelder fugleliv sier utreder at konsekvenser for dette er forbundet med usikkerhet og manglende kunnskap. På grunn av manglende kunnskap, ble det ikke anbefalt noen avbøtende tiltak.

Anleggsarbeidet, som startet over ti år etter den første konsesjonen ble gitt, ble møtt med betydelig motstand både fra innbyggere og i lokalområdet for øvrig. De store protestene fra lokalbefolkningen på stedet ble svært synlige i media. Innbyggerne følte seg overkjørt og reagerte sterkt på utbyggingen. Konflikter som dette får stadig mer oppmerksomhet uten at man helt vet hvordan man skal løse dem, og hva som egentlig er problemene bak. Målet med denne studien derfor er å belyse hva som gikk galt i denne prosessen i håp om at en dypere sosiologisk forståelse av konflikten kan hjelpe til å unngå lignende konflikter i fremtiden, samt få en bredere forståelse for demokrati og splittelse utover spørsmål om klima og natur.

1.2. Problemstilling og forskningsspørsmål

Studien undersøker lokalbefolkningens opplevelse av demokrati i utbyggingen av vindkraft med utgangspunkt i følgende problemstilling:

Hvilke forestillinger om demokrati kommer til uttrykk i norske vindkraftkontroverser?

Her gjøres opplevelsen av deltakelse i prosessen relevant, som en mulig årsak til sterk motstand mot turbinene på stedet. En sentral del av dette er også hvordan lokalbefolkningen forstår og kommuniserer miljøproblemer. Med dette som utgangspunkt, diskuteres også følgende:

1. Hvilke kontroverser om vindkraft gjøres relevante blant lokalbefolkningen på stedet?
2. Hvordan har vindkraftutbyggingen påvirket lokalsamfunnet?
3. Hvordan har lokalsamfunnet reagert på utbyggingen av vindkraft på stedet? Er det noen motstandspraksiser som kommer til uttrykk, i så fall på hvilken måte?
4. I hvilken grad opplever lokalbefolkningen seg inkludert i beslutningsprosessene? Hvordan legges det til rette for deltakelse av lokalbefolkningen? Hvem føler seg hørt, hvem ikke? Hvilke konsekvenser har dette?

Miljøspørsmål er noe som oppstår og skapes i overlappingen mellom samfunn og natur (Lidskog & Sunqvist, 2013). Miljøspørsmål er dessuten politiske, og handler om interesser og verdier for både fellesskapet og enkeltmennesket. Det er derfor sentralt å forstå samfunnet for å forstå spørsmål om miljø, natur og klima, noe som viser sosiologiens rolle i å forske på slike temaer.

1.3. Tidligere forskning på vindkraft

Tidligere forskning på feltet har identifisert ulike bekymringer lokalbefolkninger har knyttet til vindkraft; som naturødeleggelse, økonomisk tap, mangel på deltakelse i prosessen, forstyrrelse av dyreliv, lyd og dets påvirkning på helse og forurenset grunnvann (Borch, 2018). Politikere og vindkraftutbyggere har i økende grad handlet for å møte disse bekymringene ved å forsøke å tilby forskjellige «samfunnsfordeler» (som for eksempel økonomi, infrastruktur og/eller eiendomsskatt) til lokalsamfunnet (Cowell et al., 2011). Nyere studier viser derimot at disse kompensasjonstiltakene ikke nødvendigvis anses som relevante verdier for lokalbefolkningen, og at de i større grad kan oppfattes som urettferdige (Bell et al., 2013; Jørgensen et al., 2020).

Gjennom protester har flere lokalbefolkninger forsøkt å stoppe utbygginger i nærmiljøet. Blant annet har Facebook vist seg å bli et sted hvor motstandere kan mobilisere og diskutere sine argumenter (Borch et al., 2020). De negative holdningene lokalbefolkninger har mot vindkraft har ofte blitt ansett som irrasjonelle og motstanderne har i flere tilfeller blitt karakterisert som del av NIMBY-fenomenet (Not In My BackYard) (Devine-Wright, 2005; Wolsink, 2007). Modellen brukes for å forklare spenningen mellom nasjonale og lokale oppfatninger; at folk støtter vindkraft i seg selv, men ikke i sin «egen hage» ofte på grunn av estetiske forhold. Teorien får på den andre siden kritikk for å homogenisere og forenkle lokale motstanderes argumenter, samt anvende lite valide metoder (Devine-Wright, 2011; Van der Horst 2007; Wolsink, 2007).

Det har også blitt hevdet at konflikter om vindturbiner er begrenset til landbaserte utbygginger og at kontroversene i stor grad har med synligheten av turbinene å gjøre (Borch,

2018, s. 251; Heidenreich, 2016). Hirsh og Sovacool (2013) argumenterer blant annet for at ny fornybar energi som krever areal synliggjør produksjonen av elektrisitet, og at denne synliggjøringen er med på å skape motstand. Siden turbinene kan representere en industrialisering av bygda og de verdene de oppfatter som forskjellige fra byen, som mer uberørt natur, intensiverer utbyggingen av turbiner på rurale steder konflikten mellom bygda og byen. De hevder også at synlig teknologi, som vindturbiner, kan føre til at elektrisitet ikke lenger er en usett og ubetenkt vare, men heller en fysisk manifestasjon som krever et stort offer ved at bygdas stedsidentitet tapes.

På den andre siden knyttes det også store kontroverser til vindkraft til havs som kan tyde på at bakgrunnen for vindkraftmotstand ikke bare handler om turbinenes synlighet (Heidenreich, 2016). Flere har derfor pekt på prosessene og graden av opplevd deltakelse blant lokalbefolkningen som en sentral faktor for motstand. Dette kan være en konsekvens av at vindkraftplanleggingen er preget av en ovenfra-og-ned tilnærming (Liljenfeldt, 2015). En påstand i debatten er at planleggingen av vindkraft er dominert av fokuset på aksjeverdi og økonomisk profittmaksimering (Borch, 2018).

Normann (2021) har undersøkt sørsamenes opplevelser av vindkraftutvikling innenfor norske grenser. For dem representerer utviklingen av vindkraft en gjentakelse av historiske prosesser for besittelse gjennom akkumulering og kolonialisme. Dette kommer også igjen i senere studier: Ellingsen (2020) har gjennomført en masterstudie i geografi om vindkraftutbygging i Fosen og Frøya. Hennes teoretiske inngang omhandler energirettferdighet, og ser på hvorfor motstand mot utbygging oppsto på disse stedene. Hun hevder at opposisjonen på Fosen og Frøya oppsto av to grunner: på Frøya mot strukturell uvitenhet om miljøråd og mot ødeleggelse av natur og biologisk mangfold, og på Fosen mot strukturell uvitenhet om samiske rettigheter som fører til strukturell rasisme.

Solli (2010) har også gjort en studie av to vindparkprosjekter i Norge (Smøla og Høg- Jæren). Et hovedfokus i artikkelen er at den sosiopolitiske aksepten av vindparker vanligvis er avhengig og påvirket av den politiske prosessen og implementeringen av vindkraft. Det legges vekt på at en av de største utfordringene er skillet mellom nasjonale og lokale politiske beslutningsprosesser, hvor lokalbefolkningen ikke føler seg hørt. Saglie et al. (2020) hevder det er viktig å forstå hvorvidt aktører opplever rettferdighet i planleggingen og utfallet av vindkraftutbyggingen, og at opplevelsen av en rettferdig prosess og utfall er avgjørende for holdninger mot vindkraftverk. Dette virker også å påvirke graden av tillit til politiske beslutningstakere i slike saker (Borch, 2018).

Borch (2018) etterlyser videre et mer variert syn som nødvendig for å forstå hvorfor konflikter om vindturbiner eksisterer. Det er også hevdet at eksisterende teorier ikke kan forklare konflikten og holdningene til turbiner (Karlstrøm & Ryghaug, 2014). Jeg vil hevde at

en dybdestudie i innbyggers livsverden, opplevelser og forståelser er nødvendig for å forstå hvordan slike prosesser kan løses bedre. Jeg går altså inn med en antagelse om at noe ved prosessene ikke er bra nok, og at det finnes muligheter for å forbedre dem.

1.4. Studiens struktur

Innledningsvis har jeg presentert tema og gjort rede for studiens formål. I neste kapittel vil jeg presentere teori, samt relevant tidligere forskning som er spesifikk for studiens teoretiske inngang. I kapittel 3 beskriver og diskuterer jeg valg som er tatt i henhold til studiens metode og fremgangsmåte. I kapittel 4 presenterer og tolker jeg mine empiriske funn som så diskuteres i relasjon til den teoretiske inngangen i kapittel 5. Kapittel 6 oppsummerer, konkluderer, samt kommer med forslag til videre forskning på feltet.

2. Teori

Dette kapitlet presenterer og diskuterer det teoretiske rammeverket; de teoretiske definisjonene og konseptene, samt tidligere forskning som vil bidra til å belyse problemstilling og forskningsspørsmål. Teorien er i stor grad induktivt drevet (fra empiri), og setter søkelys på den sosiologiske diskusjonen om demokratiske prosesser, deltakelse, fellesskap og sted.

Begrepet *antropocen* kan brukes som en betegnelse på vår nåværende samfunns- og tidsepoke, hvor menneskets påvirkning på naturen har blitt så omfattende at man ser tydelige geologiske spor på jorden (Horn & Bergthaller, 2020, s. 1-2). Når denne epoken kan sies å ha startet er et større teoretisk og geologisk spørsmål, men kan sies å være et resultat av utvikling og ekspansjon av industri, moderne teknologi, institusjoner, kultur og sosiale strukturer. Som en konsekvens av menneskets påvirkning på jorden, har samfunnsteori begynt å stille spørsmålstegn ved flere av samfunnets institusjoner og strukturer (Beck, 1992a; Dryzek & Pickering, 2019).

Det antropocen forteller oss, er at menneskers beslutninger og handlinger har stor betydning for hvordan jorden utvikler seg. Derfor må vi som samfunn nå snakke om hvordan vi ønsker at fremtiden skal se ut, og hva vi kan gjøre for å komme oss dit. Det er derfor mange avgjørelser som må tas, og dette handler om makt, valg og demokrati. Dette handler også om tilgjengelige ressurser, folk, lokaliteter og lokalsamfunn. Hvem skal ta disse avgjørelsene, og hvordan?

Dette kapitlet vil presentere og diskutere relevante teorier i tilknytning til dette; først gjennom en aktualisering av demokrati og deliberativt demokrati, en definisjon og forklaring av dette, og relevant teori knyttet til risiko, demokrati og politikk i antropocen. Deretter presenteres en kort oversikt over tidligere forskning på feltet, før jeg diskuterer sted, stedsidentitet og følelser.

2.1. Deliberative demokrati

Begrepet demokrati betyr folkestyre, men kan forstås på mange ulike måter. Ifølge Eriksen (1995, s. 12) har ikke demokrati en endelig definisjon eller institusjonell operasjonalisering, og må derfor oppfattes å være et *ideelt grensebegrep*; «det er noe vi kan strekke oss etter, men som vi aldri endelig kan si å ha realisert». En grov inndeling går likevel ofte mellom direkte og indirekte demokrati, som beskriver to måter folket har mulighet til å påvirke politiske beslutninger på. Demokrati kan med andre ord forstås som en måte å styre på, hvor folket deltar i denne styringen i ulike grader eller på ulike måter.

2.1.1. Deliberasjon, refleksjon og risiko

Hvordan vi snakker om styring har i løpet av de siste 20 årene endret seg radikalt (Hajer & Wagenaar, 2003, s. 4). Det nye vokabularet har beveget seg over fra «government» (regjering, i form av regjere) til «governance». Det finnes ingen entydig utbredt norsk oversettelse av «governance». Ut fra måten Hajer og Wagenaar (2003) snakker om «governance», vil jeg hevde begrepet samstyring (eller bare styring) kan være dekkende.

The rise of a vocabulary of governance indicates a shift away from well-established notions of politics and brings in new sites, new actors and new themes. There is a move from the familiar topography of formal political institutions to the edges of organizational activity, negotiations between sovereign bodies, and inter-organizational networks that challenge the established distinction between public and private (Hajer & Wagenaar, 2003, s. 3).

Det nye vokabularet illustrerer en misnøye med den nåværende måten å regjere på i form av det konstitusjonelle demokratiet. Hajer og Wagenaar ser en trend fra slike institusjoner til en ny modernitet i form av et *nettverkssamfunn*. For å forstå den nye demokratiske trenden, vil jeg først presentere bakgrunnen for Ulrich Becks forståelse av styring.

Ulrich Beck representerer et viktig bidrag til diskusjonen om miljø og demokrati. Ifølge Beck (1992a), var den «tradisjonelle moderniteten» etterfulgt av en «refleksiv modernitet» i et samfunn preget av interne risikoer. Dette risikosamfunnet beskriver hvordan nye risikoer skapt av vår egen industri, vitenskap og teknologi, preger det post-moderne samfunnet. Disse selvskapte risikoene, for eksempel atomulykker og klimaendringer, har delvis overskygget de naturlige og eksterne risikoene fra det pre-industrielle samfunnet som jordskjelv eller pester (Beck, 1996, s 30-31). Risikoer kan her defineres som sannsynligheten for fysisk skade på grunn av gitte teknologiske eller lignende prosesser (Lash & Wynne, 1992, s. 4).

Beck hevder videre at det i det post-moderne samfunnet ikke lenger dreier seg utelukkende om å nyttiggjøre seg av naturen, eller om å frigjøre mennesket fra det tradisjonelle samfunnets tvang, men også om følgeproblemene teknologisk og økonomisk utvikling har. “Modernization is becoming *reflexive*; it is becoming its own theme” (Beck, 1992b, s. 19).

Det politiske apparatet har gått fra å ha som oppgave å fordele (velferds)goder, til å fordele byrder (risikoer) (Beck, 1992b, s. 183). Fordi risikoer er avhengig av beslutninger, blir de dermed også politisk refleksive (Beck, 1992b, s. 183). På grunn av demokratiets tilsynelatende suksess i industrisamfunnet, har politiske beslutninger vært sentraliserte. Dette kaller Beck (1992b, s. 191) en monopolisering av demokratiet.

Once in the office, it is not only the ‘monarch for a term’ who develops a dictatorial leadership qualities and enforces his decisions in authoritarian fashion from the top down; the agencies,

interest groups and citizens' groups affected by the decisions also forget their rights and become 'democratic subjects' who accept without question the state's claims to dominance.

For å bli et risikosamfunn, må altså de fleste av innbyggerne være dekket av velferdsgoder. Becks teori har derfor fått kritikk for å ikke nå utover grensene fra perioden etter andre verdenskrig, og det argumenteres for at risikosamfunnet i større grad er en anomali snarere enn en slutt-tilstand (Marshall, 1999, s. 268). Kritikere har også anklaget Beck for å være vag om detaljene i politisk og vitenskapelig beslutningstaking i den reflekssive fasen av moderniteten han ser på som nært forstående, og impliserer at Becks politiske visjon om et «sivilsamfunn» er naivt og utopisk. Videre hevder flere at Beck overvurderer potensialet for økologisk rasjonalitet, altså at samfunnet plutselig kan komme til å kun ta valg basert på nye post-materialistiske verdier og for eksempel raskt endrer sine ønsker om ting og forbruksvaner (Hannigan, 2006, s. 25). På andre siden har Beck noen interessante koblinger og begreper som kan være relevante for å gi en bredere innsikt i diskusjonen om vindkraftutbygging.

På grunn av samfunnsutviklingen, blir det mer krevende å finne den ene «beste» politiske løsningen, påpeker Beck. Dette gir derfor medborgere i et risikosamfunn et større ansvar og mer krevende oppgaver for å ta hensyn til både hverandre og økologiske forhold. Slike risikoer er heller ikke avgrenset til tid eller sted, ettersom det kan påvirke globalt og fremtidige generasjoner.

As a consequence, political decision-making processes, no matter on what level they occur, can no longer be understood as the enforcement or implementation of a model determined in advance by some wide man or leader, whose rationality is not open for discussion and must be enforced even against the will and 'irrational resistance' of subordinated agencies, interest and citizens' groups. Both the formulation of the program and the decision-making process, as well as the enforcing of those decisions, must rather be understood as a process of collective action (Crozier and Friedberg 1979), and that means, even in the best case, collective learning and collective creation (Beck, 1992b, s. 191).

Jeg tolker Beck slik at beslutninger ikke lenger kan tas basert på enkle modeller eller av en bestemt person som ikke er åpen for samtaler med interesser eller borgere. Beslutningsprosesser må heller forstås som *kollektive handlinger*. Dette vil si at politiske institusjoner må desentraliseres og det politisk-administrative systemet ikke lenger kan stå alene uten at interesser og borgergrupper inkluderes i beslutningsprosessene.

The growing awareness of risks must be reconstructed as a struggle among rationality claims, some competing and some overlapping. One cannot impute a hierarchy of credibility and rationality, but must ask how, in the example of risk perception, 'rationality' arises socially, that is how it is believed, come dubious, is defined, redefines, acquired and fritted away (Beck, 1992b, s. 59).

Fordi de sosiale problemene er overveldende og komplekse, burde de i større grad håndteres kollektivt. Jeg tolker Becks begrep om refleksivitet som en nødvendig konsekvens av risikosamfunnets utvikling. Beslutningsprosesser må reflekteres over i fellesskap, som i et *deliberativt* demokrati.

Ifølge Gutmann og Thompson (2004), er det deliberative demokratiet den mest omdiskuterte oppfatningen av demokrati de siste årene. Det er viktig å anerkjenne at deliberative demokrater seg imellom er uenige om mange av funksjonene til det deliberative demokratiet, men Gutmann og Thompson (2004, s. 3-6) har forsøkt å presentere de viktigste karakteristikene ved fire prinsipper. Det første er begrunnede argumenter. Personer burde ikke bli behandlet bare som gjenstander for lovgivning (som ved folkeavstemninger), men aktører skal heller ta del i prosessen gjennom å presentere og respondere på begrunnede (valide) argumenter. For det andre, skal begrunnelsen som er gitt være tilgjengelig for alle borgere den er adressert til. For å rettferdiggjøre, må folket få begrunnelser som er forståelige. For det tredje, har prosessen som mål å produsere en bindende beslutning (på en viss tid). På et tidspunkt må derfor den deliberative delen avsluttes, og en beslutning må tas. Den fjerde karakteristikken innebærer at prosessen likevel skal være dynamisk. Muligheten for å fortsette dialogen skal være til stede, der borgere kan kritisere og reagere på beslutninger. Basert på disse karakteristikene, kommer et forslag til en definisjon av deliberativt demokrati:

Combining these four characteristics, we can define deliberative democracy as a form of government in which free and equal citizens (and their representatives), justify decisions in a process in which they give one another reasons that are mutually acceptable and generally accessible, with the aim of reaching conclusions that are binding in the present on all citizens but open to challenge in the future (Gutmann & Thompson, 2004, s. 7).

En tidligere teoretiker som er sentral for ideen om deliberasjon er Habermas (Gutmann & Thompson, 2004, s. 9). Han mente at demokratiet burde være kjennetegnet av en reell deliberasjon, en samtale som først formes gjennom offentlige meninger heller enn bare stemmegiving, og burde ha politisk konsensus som ideal (Habermas, 1995, s. 35-41). Med begrepet kommunikativ handling, beskriver han hvordan beslutninger kan tas og/eller gjennomføres av individer basert på en gjensidig deliberasjon og argumentasjon (Habermas, 1984, s. 286-288). Det er en type handling hvor aktørene er orientert av valide argumenter og krav (Habermas, 1992, s. 57-59), i likhet med Gutmann og Thompsons første prinsipp for det deliberative demokratiet. Aktørene forsøker å nå frem til gjensidig forståelse og felles oppfatning om hvilken beslutning som må tas basert på åpne og oppriktige vurderinger.

Willy Martinussen (2003) definerer deltakende og deliberative demokrati som to forskjellige former for styring. Deltakerdemokratiet har medbestemmelse og nærdemokrati som

prinsipp i alle sammenhenger (kan f.eks. være folkeavstemninger), mens i et deliberativt demokrati ligger grunnlaget for politiske avgjørelser i den offentlige *samtalen* (Martinussen, 2003, s. 225-233). Martinussen veksler mellom begrepene «samtaledemokratiet» og det «deliberative» demokratiet, hvor hovedtanken er at demokratiet «først og fremst ivaretas av et interessert og diskuterende folk, som tar del i debattene som leder opp til politiske avgjørelser som angår dem selv, på ulike nivå og i ulike organer» (Martinussen, 2003, s. 233). Med begrepet samtale, impliserer han at det er en kommunikasjon (eller en prosess) som går frem og tilbake mellom relevante aktører. Dette ligner Becks refleksivitetsteori: det er en slags *refleksivitet* mellom interesseorganisasjoner og borgergrupper.

Tilnærmingen er videre helt avhengig av at man har et politisk *engasjement*. Det deliberative demokratiet har derfor fått kritikk for å være utopisk, naivt og for smalt (Chappell, 2008; Sunstein, 2002; Young, 2000). Blant annet er argumentene at borgere ikke er tilstrekkelig informert eller politisk motivert for å bli legitime diskusjonsdeltakere i beslutningsprosesser (Fish, 1999; Hibbing & Theiss-Morse, 2002). Det kan derfor være utfordrende å oppfordre borgere til å ha en direkte innvirkning på styringen av samfunnet.

2.1.2. (Sam)Styring i antropocen

De raske klimaendringene og akselererende tap av biologisk mangfold spores i større grad til argumenter som at institusjoner som stat og styremåte ikke har vært eller er designet for å respondere på utfordringene antropocen gir oss (Dryzek og Pickering, 2018). Ifølge Dryzek & Pickering innebærer antropocen som tidsalder derfor at vi må tenke på institusjoner på nye måter, særlig innenfor politikk. Dryzek (2022, s. 180) tolker Beck slik at politikken i det fremvoksende risikosamfunnet er organisert rundt miljørisikoen som industrisamfunnet har generert, men som det har vist seg at politikken er ute av stand til å håndtere. Dryzek beskriver Becks ideer i sammenheng med et bredere argument om behovet for å utvikle et større økologisk demokrati.

Selv om modellen har noen svakheter, mener Dryzek (2000) at det deliberative demokratiet (i boken kalt det diskursive demokratiet), sammenlignet med andre styringsformer, er den beste tilnærmingen for å få et nyttig deltakende engasjement og løse den økologiske krisen. “The basic reason for my contention here is that authentic deliberation involves reflection upon preferences induced by communication in non-coercive fashion” (Dryzek, 2000, s. 140). Jeg tolker det deliberative demokratiet her som en fri samtale eller refleksiv kommunikasjon mellom relevante aktører som har lik verdi og posisjon i samtalen, hvor ingen bestemmer eller tvinger beslutninger over andre.

De nåværende institusjonene i samfunnet er derimot i en slags «lock in», hevder Dryzek og Pickering (2018). Det vil si at de ikke er forberedt på store endringer og at kostnadene ved

endring er større enn det institusjonene etter deres satte mål antar at gevinsten er. Det som er utfordrende med demokrati og politikk i antropocen, er blant annet at stater prioriterer økonomisk vekst og suverenitet, noe som gjør at miljø og globale hensyn blir underordnede mål. Dette kan være katastrofalt for fremtidige hensyn til klima og øke sannsynligheten for risiko både for mennesket og planeten (Dryzek & Pickering, 2018). Derfor mener forfatterne at målet først og fremst burde være økologiske hensyn. I motsetning til Brundtlandrapporten som fremholdt at vi skulle kunne utvikle et mer bærekraftig samfunn samtidig som vi beholder virkemåten til våre institusjoner, tolker jeg Dryzek og Pickering som kritisk til denne fremstillingen. Også Hajer (1995) hevder at de nye miljøproblemene kaster usikkerhet over sentrale institusjoner i det moderne samfunnet. På den ene siden er det forståelig at denne tilnærmingen ble populær blant politikere fordi man både kunne løse krisen og beholde institusjonene som de er. Demokratiske institusjoner (som de er) har derimot vært ute av stand (og kommer til å være ute av stand) til å beskytte de kollektive godene og opprettholde tillit og legitimitet når miljøhensyn står i press mot nasjonal gevinst, hevder Hajer i likhet og i forhold til Becks risikosamfunn. Dette kan videre sammenlignes med Dryzek og Pickerings (2018, s. 35) forslag om *økologisk refleksivitet*.

Gjennom å fremme det Dryzek og Pickering (2018, s. 145-149) kaller økologisk refleksivitet, kan samfunnet i større grad reagere effektivt på signaler fra «the earth system». De mener videre at økologiske hensyn alltid skal tas i politiske beslutninger. Jeg tolker Dryzek og Pickering slik at naturen og det ikke-menneskelige også burde tas inn som relevante aktører i beslutningsprosesser hvor natur og land påvirkes, noe som skal bidra til å forhindre at vann og land dør. Dette perspektivet på natur finner vi også igjen hos Sassen (2014). “We see the beginning of a largescale commodification of land, which may in turn lead to the financializing of the commodity we still call, simply, land” (Sassen, 2014, s. 81).

Sassen (2014) retter bekymring mot at kommodifiseringen av land (det vil si å gjøre landområder og jord til en omsettelig vare og investeringsobjekt), kan føre til at land i økende grad «dør» - dvs. tapes, og som en konsekvens øker ulikheten mellom folk. Dette fører blant annet til at folk blir og føler seg «utvist» eller forvist, og at flora og fauna fortrenses. Det er verdt å notere at Sassen her har et internasjonalt perspektiv på oppkjøp av land (land grab) i utlandet uten at det er satt i direkte sammenheng med vindkraft. Hennes konseptuelle begreper som utvisning, land som vare og perspektivet om land som noe mer enn bare en menneskelig ressurs kan likevel være relevant for en diskusjon om vindkraftutbygging på land.

Tilbake til Dryzek og Pickering, så mener de at man fortsatt kan strebe etter en form for demokrati, men at dette må inkludere nye aktører som det ikke-menneskelige «jordsystemet» (herunder natur, dyr, land osv.), minoriteter, innbyggere og de mest sårbare

i beslutningsprosessene (2018, s. 150). I stedet for å se på strukturene våre som faste institusjoner, mener Dryzek og Pickering vi i større grad burde se på dem som reflekssive prosesser, prosesser med en selvkritisk kapasitet med mulighet til å endre seg selv etter en granskning av egne feil og kritikk fra relevante aktører.

De mener altså at politikk burde inkludere alle parter i samfunnet, fra vanlige borgere til kunnskapseksperter, og at disse må samhandle med hverandre i et deliberativt demokrati. Verktøyene for å lytte til hverandre skal både være vitenskapelige, men også inkludere kulturelle og sosiale kunnskaper. Med dette som utgangspunkt kan man sammenligne økologisk refleksivitet og refleksiv modernisering. Gjennom reflekssive prosesser som å se tilbake, vurdere og være åpen for endring, kan man oppnå både mer demokratiske og legitime måter å håndtere vår økologiske krise og risikoene vi møter på, både nå og i fremtiden. Dryzek og Pickering har fått kritikk, særlig for å være utopiske, og ikke omsette abstrakte ideer i praksis (George, 2020; Lövbrand, 2019; Wapner, 2020). For å konkretisere noe av kritikken mot Dryzek og Pickering, vil jeg se nærmere på ekspertrollen og begrepet *ekspertifisering*.

2.1.3. Ekspertifisering og folkeforskning

Hvordan risiko håndteres, er avhengig av hvordan de tolkes og kommuniseres sosialt (Zimmerman, 1987). En kjent forsker innenfor risikokommunikasjon, Rae Zimmerman (1987), hevder at måten risiko kommuniseres mellom mottaker og sender på kan være avgjørende for hvordan risiko forstås. Zimmerman hevder at selv om alle anerkjenner viktigheten av risikovurderinger og risiko i seg selv, kan konflikten i risikoprosesser kokes ned til risikokommunikasjon og oppfatningene mellom «lekfolk» (vanlige ufaglærte) og eksperter fra det vitenskapelige og tekniske miljøet. En dårlig risikokommunikasjon mellom lekfolk og eksperter kan medføre eller forsterke konflikter, hevder Zimmerman, noe litteratur om fornybare energiteknologier og vindkraft også har vist (Hammarlund, 1997; Khan, 2004; Van Erp, 1996; Wolsink 1990).

Ekspertifisering virker til å være en økende trend hvor vitenskapelige og tekniske eksperter i større grad er involvert i politiske forhandlinger (Beck, 1992; Turner, 2003). Mens ideen om at ekspertise og kunnskap står sentralt i politikkkutforming, mener Beck at man i risikosamfunnet må se annerledes på ekspertrollen, og at ekspertifiseringen står i motsetning til en refleksiv, åpen og deltakende samtale. Han hevder at “[I]n matter of hazards, no one is an expert – particularly not the experts. (...) Acceptable risks are ultimately accepted risks” (Beck, 1992a, s. 106). Forskere og ingeniører har et slags monopol over diagnostiseringen av risikoer, og er også de som konstruerer risikoene. Vitenskapen har dermed vært delaktig i de økologiske problemene.

This makes technology capable of conducting a policy of the fait accompli, which not only puts all the others under constant pressure to react, but also puts them at the mercy of engineers' judgement for assessment and avoidance of disaster (Beck, 1992a, s. 109).

For å komme til løsninger om hvordan man best mulig skal håndtere risikoer, må de som opplever dem bli *forstått*. Det jeg tolker Beck sier her, er at teknologien blir i stand til å føre en politikk som innebærer at noe allerede kan bestemmes ut ifra ekspertenes ide om den «beste løsningen» før de berørte av en risiko hører om det eller forstår hva som skjer, slik at de ikke har noe annet valg enn å godta det. Det moderne samfunnet er vitenskapliggjort, og vitenskapen blir konfrontert med sine egne utviklinger og produkter. Beck er her kritisk til utvidelsen av vitenskapen og 'eksperters' makt i praksis.

Relasjonen og kommunikasjonen mellom lekfolk og eksperter blir også problematisert av Dryzek og Pickering (2019), som hevder at man, i tråd med Beck, også må se til andre typer eksperter enn de tradisjonelle. Utradisjonelle eksperter kan blant annet være mennesker med mye kunnskap om et gitt sted eller en gitt kultur. Å åpne ekspertbegrepet kan videre bidra til en deliberalisering av kunnskap (Dryzek & Pickering, 2019, s. 130- 131).

I utvidelsen av demokratisering av ekspertbegrepet, vil jeg hevde at det kan være relevant å se nærmere på begrepet 'folkeforskning'. Det finnes flere ulike definisjoner, typologier og kriterier for folkeforskning (Haklay et al., 2021, s. 13). Her har jeg valgt å se på to av disse definisjonene.

1. «Det aktive engasjementet fra allmennheten i vitenskapelige forskningsoppgaver» hvor «forskere og innbyggere samarbeider for å produsere ny kunnskap for vitenskap og samfunn» (Vohland et al., 2021, s. 1-2).
2. «[V]itenskapelig forskning som utføres helt eller delvis av amatørforskere» og som «vanligvis involverer frivillige som er motiverte av samfunnsplikt eller samfunnsaktivisme» (Mercer, 2018, s. 2).

Mange definisjoner på folkeforskning innebærer at man som «folk» må være tilknyttet en større vitenskapelig institusjon. Det er derimot diskusjoner om hva som skal til for at en slik forskning skal være vitenskapelig, og i hvilken grad en forsker må være til stede under organiseringen av slike undersøkelser. Dette blir problematisert av G7 Science Academies (2019), som foreslår en annen tilnærming til folkeforskningsbegrepet. De hevder det finnes to kategorier av folkeforskning. Mens den nyere kategorien involverer vitenskapelig trente individer som jobber med prosjektet, er den historiske forståelsen av folkeforskning den deltakende forskningen gjort av borgere som ikke nødvendigvis har fått trening i vitenskapelig forskning.

Å opparbeide seg kunnskap om klima og natur virker dessuten å være en måte å håndtere klimaendringer på, ifølge Norgaard (2011). I hennes casestudie av hvordan folkene i «Bygdaby» håndterer samtalen om klimaendringer på, finner hun at en måte er å opparbeide seg mye kunnskap om saken (Norgaard, 2011). På denne måten kan man til en viss grad beholde følelsen av å «opprettholde kontroll», selv om klimaendringer ofte kan oppleves som ukontrollerbar.

Uten at dette er noe som foreslås av Beck eller Dryzek og Pickering eksplisitt, kan folkeforskning i praksis være en metode for å utvikle en demokratisering av forskning på ting som skjer i nærmiljøet, samtidig som at det blir en måte å håndtere ukontrollerbare klimaendringer på. På denne måten blir også «kjennere» av stedet en egen type ekspert som burde gjøres relevant i diskusjoner om klima, bærekraft og natur.

2.2. Hva vet vi om deltakelse i vindkraftutbygging?

Dersom man skal anvende Becks teori om refleksiv modernisering, og senere det Dryzek og Pickering peker på som økologisk refleksivitet og deliberativitet innenfor vindkraftutbygging, er det relevant å gå til tidligere forskning som har sett på lignende problemstillinger. Hva forteller tidligere forskning om deltakelse i vindkraftutbygging?

For det første peker flere tidligere forskningsartikler på en mulig kobling mellom grad av demokratisk deltakelse i planprosessen av vindkraftverk og generert motstand fra lokalbefolkning (Borch, 2018; Hindmarch, 2010; Hindmarch & Matthews, 2008; Janhunen et al., 2018).

Blant annet har Becks risikosamfunn blitt brukt som hypotese i undersøkelse av vindkraftskontroverser i Michigan (Howell, 2012), hvor funnet var en mangel på «refleksiv modernisering». Mens vindkraftprosjektet i dette caset bidro til å bevise et risikosamfunn ifølge Howell (2012), ble ikke bekymringer knyttet til vindkraftsanlegget og dets risikoer av betydning for revisjon av sentrale institusjoner. Vindkraftprosjektet ble derfor kritisert for å mangle de involverte partenes interesse og åpenhet for å endre prosedyrer og policyer i henhold til kritikk. Dette viser at risiko i stor grad kan være til stede uten refleksiv modernisering. På den andre siden – som Beck påpeker – synes konsekvensene av mangelen på dette at utbyggingen og den demokratiske prosessen ikke ble ansett som legitim.

Demokratisk underskudd er et begrep brukt som en forklaring på lokal motstand mot vindkraftverk begrunnet med mangel på demokratisk deltakelse (Bell et al., 2005). Tidligere forskning har forsøkt å kartlegge årsaker og sammenhenger bak dette underskuddet. Australias regjering hevdet i en strid om klima og fornybar teknologiutvikling at problemet lå i lokalbefolknings manglende samfunnsengasjement og forsøkte derfor å styrke dette for

å løse problemet (Hindmarch & Matthews, 2008). Det viste seg derimot at de politiske reaksjonene med hensyn til samfunnsengasjement var utilstrekkelig (Hindmarch, 2010), og at en mer deliberativ tilnærming for å løse det demokratiske underskuddet kunne være en mer egnet metode. Dette mener forfatteren også kunne øke samarbeidet mellom lokalbefolkning, politiske aktører og vindkraftutbyggere.

Tidligere forskning peker altså på en sammenheng mellom grad av deltakelse i demokratisk form og grad av aksept blant lokalbefolkningen. Gjennom deliberasjon og en økende åpenhet for å lytte til lokalbefolkningens interesser og bekymringer, kan man muligens skape bedre forhold mellom lokalbefolkningen, politiske beslutningstakere og vindkraftutbyggere. Det er samtidig viktig at deliberasjon ikke bare blir et instrument for å roe ned konflikten, men for å faktisk gjøre slike prosesser bedre og mer rettferdige. Dette punktet er sentralt i EUs landskapskonvensjon (CE, 2000), som beskrevet i kapittel 1.

2.3. Følelser, sted og fellesskap

Ifølge Durnová (2015) har deliberasjon ofte blitt sett på som et instrument for å oppnå gjensidig forståelse, roe ned kontroverser og konflikter, samt roe ned følelser. Likevel har følelser som analytisk verktøy og motivasjon for handling fått lite plass i refleksjoner om deliberativ politikk. Hun mener det er relevant å snakke om emosjoner og hvordan maktrelasjoner og verdier produserer og reproducerer dem. Mens emosjoner i flere tilfeller blir sett på som noe som skaper mindre rasjonelle avgjørelser og argumenter i politiske samtaler, mener Durnová (2015) at følelser avslører relevante mål og interesser, samt har betydning for produksjonen av kunnskap. Dette er av sosiologisk interesse fordi følelser gir grobunn for å forstå hvordan man forstår og kategoriserer sin egen virkelighet, og hvilke verdier man anser som relevante. Det virker også å være sterke følelser knyttet til sted, stedsidentitet og utbygging av vindkraft i ens nærområde, og dette kan være en mulig forklaring på sterk konflikt blant lokalbefolkninger (Devine- Wright, 2005; Durnova, 2015). Dette kapitlet vil først gi en kort introduksjon av følelser i sosiologien, før jeg knytter det opp med sted, natur og økologisk endring.

2.3.1. Følelser i sosiologien

En av de fremste sosiologene innenfor emosjonssosiologi er Arlie Hochschild. Hun definerer følelser som en sans, i likhet med hørselssansen eller synet, som en viktig del av hvordan man tolker verden.

In a general way, we experience it when bodily sensations are joined with what we see or imagine. Like the sense of hearing, emotion communicates information. It has, as Freud said of anxiety, a "signal function." From feeling we discover our own viewpoint on the world (Hochschild, 1983, s. 17).

Ikke før på 1970-tallet ble det å vie oppmerksomhet til følelser en del av sosiologien (Stets & Turner, 2007; Turner & Stets, 2006). Men følelser var heller ikke helt fraværende i tidligere sosiologiske teorier. Blant annet studerte Durkheim (1915) følelser i relasjon til fellesskap, religion og ritualer. Han hevdet at opplevelsen av fellesskap i samfunnet oppnås i stor grad gjennom kollektive følelser; “Mourning is not the spontaneous expression of individual emotions (...) Mourning is not a natural movement of private feelings wounded by a cruel loss; it is a duty imposed by the group” (Durkheim, 1915, s. 442-443).

Døden rammer ikke bare et enkeltindivid, ifølge Durkheim, men rammer hele fellesskapet. Det å *ikke* føle på den sorgen sammen med de andre deltakerne i samfunnet, vil derfor være selvutslettende. Sorgen må skje kollektivt og sammen med andre, og de må sammen *demonstrere* at de sørger. Samtidig beskriver Durkheim sorgritualer med en slags dobbelthet; det triste og sorgfulle skaper et samhold og en form for varme fordi de erfarer det i fellesskap.

“Of course they have only sad emotions in common, but communicating in sorrow is still communicating, and every communion of mind, in whatever form it may be made, raises the social vitality” (Durkheim, 1915, s. 448).

Etter en krise kan samfunnet altså reagere med styrke og samhold, fordi de deler krisens triste følelse. Kriser skader samfunnet, men gjennom felles sorgritualer kan fellesskapet gjenopprettes av de involverte, og skaper håp. I relasjon til vindkraftutbygging blir spørsmålet da; på hvilken måte kan slike sorgopplevelser sammenlignes med tap av natur og stedsidentitet?

2.3.2. Stedsidentitet, økologisk endring og følelser

Det er en tett tilknytning mellom sted og identitet (Dixon & Durrheim, 2010). Perspektivet om at identitet er stedlig forankret, finner vi særlig i geografien (Holloway & Hubbard, 2001; Panelli, 2004). «Questions of ‘who we are’ are often intimately related to questions of ‘where we are’» (Dixon & Durrheim, 2010, s. 27). Når jeg bruker begrepet stedsidentitet, henviser jeg til opplevelsen av å høre til, å oppleve at man er en viktig del av ens eget lokalsamfunn, og at stedet er en sentral del av ens egen identitet.

Folk med samme bosted har ikke nødvendigvis samme opplevelse av stedet, eller opplevelse av stedstilknytning eller stedstilhørighet (Berg, 2016). Likevel har sted sterke koblinger med fellesskap, og folk som bor på samme sted søker ofte etter likhet og samhold (Panelli & Welsh, 2005). Selv om man burde ha som utgangspunkt at et lokalsamfunn er et sted med forskjeller, har lokalsamfunnet stedet i fellesskap (Berg, 2016). Kampen mot en felles utenforstående fiende kan videre utløse sterke følelser av fellesskap i et lokalsamfunn (Mihaylov & Perkins, 2014). Da handler det gjerne om hvem eller hva som hører «hjemme»

på stedet eller ikke, og hvordan man ser for seg at stedet burde være (Berg, 2016; Cresswell, 1996).

Man kan også ha tilknytning til materielle sider ved et lokalsamfunn; for eksempel kan bygdemiljøet eller naturen i seg selv være noe som «skaper tilknytning, fordi man opplever det som karakteristisk for stedet, fordi det bidrar til behovsdekning eller rett og slett på grunn av de estetiske aspektene ved det» (Berg, 2016, s. 42). Trentelman (2009, s. 191) påpeker at mye forskning på lokalsamfunn ser bort fra naturmiljøet som en viktig side ved lokalsamfunnstilknytning; «I wanted to include the natural, biophysical *place*». Stedsidentitet- og tilhørighet blir her noe som ikke bare inkluderer mennesker, men også ikke-mennesker. Wright (2015) hevder videre at stedstilhørighet handler både om relasjoner, fremføringer, og ikke-menneskelige enheter som dyr, planter, natur, teknologier, bygninger og videre. Også Jones (2008) poengterer at en mer-enn- menneskelig tilnærming kan få oss til å forstå sted, identitet og tilhørighet på en ny måte.

Det knyttes også sterke følelser til stedsidentitet (Albrecht et al., 2007; Butler et al., 2017; Devine-Wright, 2005). Dette uttrykkes også av Wright (2015, s. 398): «emotions exist between people both as individuals and collectives, between people and things, and between people and places». Lokalteter er altså ikke bare «steder», men er også noe innbyggere føler seg emosjonelt tilknyttet til (Devine-Wright, 2011. s. 24). Devine-Wright peker også på at stedstilknytning direkte kan knyttes til vindkraftsplanlegging og utvikling.

Med det økende presset og fokuset på klima og natur, har nye diskusjoner om sted, natur og følelser dukket opp. *Økosorg*, økologisk sorg, blir sett på som en reaksjon på klimakrisen hvor man sørger over tapet av naturen og verden slik man kjente den (Thomsen, 2016, s. 237). Dette diskuteres også i Bjørklykhaug og Vetlesen (2020), men har blitt lite diskutert i sosiologisk teori. Begrepet er fremdeles interessant for å sette ord på slike følelser, som videre kan være utgangspunkt for handling i form av sosiale bevegelser, aktivisme og lignende (Durnová, 2015). I boken til Bjørklykhaug og Vetlesen (2020), beskrives økosorg som en komplisert form for sorg som kan oppleves både individuelt og kollektivt. Sorgen knyttes til en taps- eller savnfølelse over hvordan naturmiljøet en gang var. De forteller videre at sorgen knyttet til tap av natur og landskap kan oppleves som tabu, og at økosorg dermed blir ekstra vanskelig.

Ikke bare er den (lik alle former for sorg) smertefull og tappende for den sørgede, gitt betydningen av det som er gått tapt. I tillegg kommer (som en forsterkning) det kulturelt formidlende og sosialt sanksjonerte kravet om å ikke sørge, som gjør sorgen til en tilstand og følelse som må undertrykkes og benektes, som del av den overordnede – kollektive og institusjonaliserte – benektingen av grunnene til den (Bjørklykhaug & Vetlesen, 2020, s. 88).

På andre siden har mennesker alltid følt på ulike former for sorg eller opplevelse av å tape minner, og sted representerer en svært mektig og viktig del av minner (Jones & Garde-Hansen, 2012). Man kan derfor argumentere for at dette ikke er noe nytt, og at det heller bare er en form for endrings sorg eller nostalgiske følelser knyttet til gamle minner.

Samtidig er fokuset på klima og miljø nå større enn noen gang og det kan være fruktbart å ha et begrep som knyttes direkte til en endring av natur og klima. Et annet konsept som relateres til økosorg og følelser knyttet til sted og natur er *solastalgi*, presentert av Glenn Albrecht, professor i bærekraft ved Murdoch universitetet i Australia. Dette begrepet brukes som en motsetning til *nostalgi*, altså den mer melankolske følelsen av hjemlengsel. Solastalgi brukes om lidelsen eller sorgen som produseres av miljøendringer, og som påvirker menneskers opplevelse av hjemstedet (Albrecht et al., 2007). De viser at folks opplevelse av hjemmet og nærmiljøet er av stor økologisk betydning og kan være nyttig for å forstå folks levde opplevelsene av naturendringer. Lokalteter er på denne måten ikke bare «steder» som kan objektivt vurderes og endres av eksperter, men er «steder» som beboere føler seg følelsesmessig knyttet til, og som kan bli et viktig element i deres følelse av identitet og stedstilhørighet.

2.4. Oppsummering

I dette teorikapitlet har jeg redegjort for elementer som demokrati, deltakelse, stedsidentitet og følelser, relevante teoretiske drøftingspunkt for å forstå konflikt i og rundt vindkraftutvikling. Jeg retter oppmerksomheten mot deltakelse og opplevd deltakelse i demokrati, hvor jeg presenterer en form for et deliberativt demokrati som potensielt kan bidra til inkluderingen av lokalsamfunn i vindkraftutbygging. Samtidig kan begreper som følelser og sted brukes som analytiske konsepter i den sosiologiske forståelsen av lokalbefolkningens opplevelser. Selv om dette tilsynelatende ikke er en så mye anvendt kombinasjon av begreper og teorier i sosiologisk forskning, mener jeg likevel at en kombinasjon av disse perspektivene kan bidra til å gi en mer helhetlig forståelse av motstand og demokratiske prosesser i vindkraftutvikling.

3. Metode

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for og diskutere de metodiske valgene gjort gjennom forskningsprosessen. Formålet med denne studien er som nevnt å undersøke hvordan lokalbefolkningen opplever utbyggingen av vindkraft i deres nærmiljø, og i hvilken grad de erfarer at de har blitt inkludert i denne prosessen.

Forskningsprosjektet kan betegnes som en utforskende, fortolkende casestudie med bruk av dybdeintervju i et nærmiljø som har erfart utbygging av vindkraft i løpet av de siste fem årene. Først vil jeg gjøre rede for vitenskapsteoretisk posisjon, før jeg presenterer og diskuterer min forskningsmetode. Videre gjør jeg rede for rekrutteringsprosessen og analysestrategi. Til sist vil jeg diskutere forskningsprosjektets kvalitet og etiske betraktninger.

3.1. Vitenskapsteoretisk posisjon

Målet med studien er å undersøke hvordan vindkraftkontroversen oppleves av lokalsamfunnet, og å finne deres holdninger, forestillinger, subjektive ideer og verdier. Å oppnå en slik forståelse kan gjøres gjennom å undersøke hvordan ulike aktører kategoriserer og skaper verden rundt seg med utgangspunkt i deres opplevelser og erfaringer (Cresswell & Cresswell, 2018). Et slikt fortolkende og *sosialkonstruktivistisk* forskningsperspektiv ser ikke på kunnskapen om verden som objektiv, men heller som et resultat av sosialt skapte virkelighetsrammer (Dvora & Schwartz-Shea, 2015). Et intervju er en situasjon hvor deltakere 'fremfører' fortellinger hvor de konstruerer seg selv og andre som «particular kinds of moral agents» (Atkinson, 2015, s. 96). Samtidig er verden full av slike fortellinger.

Narrative is held to be an especially significant way for actors to organise their lives, their experiences, their feelings and so on. That gives us every reason to study stories, narratives, accounts with every seriousness (Atkinson, 2015, s. 100).

Det er derfor ikke bare interessant om deltakernes virkelighetsforståelse er riktig i objektiv forstand. Dersom man tror noe, er dette utgangspunktet for hvorfor man handler som man gjør, og det er de sosiale rammene som er avgjørende for konstruksjonen av virkelighet (Moses & Knudsen, 2007; Thisted, 2010). Målet er dermed å tolke andres handlingspremisser og hvordan man skaper mening i fellesskap.

3.2. Kvalitativt forskningsdesign

Valg av metode er både forankret i hva man ønsker å finne ut av, og hvilke forståelsesformer som brukes for å nærme seg fenomenet. Jeg ønsker å finne ut av hvordan lokalsamfunnet opplever den demokratiske prosessen rundt utbyggingen av vindkraft, og utforske relevante sammenhenger i den konteksten. For å svare på denne problemstillingen er det ulike

metoder som kan være godt egnet. En kvantitativ spørreundersøkelse kunne kartlagt hvor mange som mener det ene eller det andre, noe som ville gitt en representativ oversikt over generelle forhold. Men denne metoden alene vil ikke gi en dypere *forståelse* for hvorfor det er så stor motstand mot vindkraft lokalt og hvilke prosesser som skjer i denne utviklingen. Jeg har derfor valgt et kvalitativt forskningsdesign med en fortolkende casestudie.

3.2.1. Fortolkende casestudie

En case-studie er dybdeanalyse av en enkelt hendelse eller situasjon. Man undersøker eksisterende kilder som dokumenter, arkivdokumenter, gjennomfører intervju, deltar i direkte observasjon eller deltakende observasjon (Tjora, 2017). Gjennomføring av case-studier var en særlig populær metode i Chicagoskolens tradisjon (Hamel et al., 1993). Ifølge Yin (2009) tillater særlig casestudier forskere muligheten for å forstå komplekse sosiale fenomener som blant annet smågruppeatferd, organisatoriske prosesser og nabolagsendring. Valget av casestudie som metode er grunnet i behovet for å se på en spesifikk konflikt i dybden, for å videre kunne lære noe generelt om å forbedre slike vindkraftkontroverser.

Det kan være relevant å skille mellom *fenomenet* som studeres og *caset* som studeres (Hamel et al., 1993). Følgelig er fenomenet som studeres lokale vindkraftkontroverser, mens caset som studeres er et mindre lokalsamfunn/sted som i løpet av de siste fem årene har erfart utbygging av vindturbiner i nærmiljøet. Det er også relevant å nevne at caset ble valgt på bakgrunn av at det har vært en tydelig kontrovers rundt vindkraftutbyggingen på stedet. Mens dette gjelder flere plasser, utmerket det valgte stedet seg med en tydelig diskusjon om demokratiske prosesser og aktivisme, noe jeg syntes var interessant å følge opp.

Det finnes ulike definisjoner av hva en case-studie er og ulike former for case-studier (Andersen, 1997). For å definere min egen tilnærming til metoden, kan det være relevant å se på ulike kategoriseringer av forskjellige typer casestudier. Lijphart (1971, s. 691) skiller mellom seks forskjellige typer. I sammenheng med den vitenskapelige posisjoneringen, er jeg nærmest det som beskrives som en *fortolkende* case-studie, hvor målet er å forstå caset i seg selv og de meningsskapende praksisene i saken gjennom å tolke de empiriske dataene (Lijphart, 1971).

Fremgangsmåten her er som nevnt å undersøke en spesifikk case, med dets bakgrunn og dets involverte. Hovedsakelig ble dybdeintervju benyttet, men for å undersøke beslutningsprosessene i vindkraftutbyggingen fra ulike kilder, gikk jeg også gjennom dokumenter og rapporter mellom utbygger, NVE, OED og kommunen. Dokumentene ble funnet på NVE's hjemmeside for konsesjoner samt kommunens hjemmeside.

For gjennomføringen av dybdeintervjuene dro jeg til stedet og observert, møtte og snakket med intervjudeltakere i deres eget nærmiljø. Denne fremgangsmåten er egnet for en utforskende, forklarende og fortolkende tilnærming, hvor målet er å forstå hvordan og hvorfor mennesker oppfører seg som de gjør. Å gå inn i feltet, til stedet der aktørene er, gir et innblikk i stedets kultur og hvilken kontekst aktørene befinner seg i. Dette kan til dels beskrives som en etnografisk tilnærming (Atkinson, 2015). Slikt feltarbeid er videre godt egnet for å undersøke et sted eller en bestemt aktivitet som i mitt tilfelle, selv om jeg ikke var der lenge nok til å oppleves som et medlem av lokalsamfunnet selv. Tilnærmingen har altså trekk fra etnografien og antropologien, uten å kunne defineres fullt ut som det. En slik inngang gir likevel et innblikk i andres livsverden, med mål om å få et mest mulig korrekt bilde på feltet som utforskes (Atkinson, 2015). Blant annet fikk jeg bli med noen turgåere som regelmessig dokumenterer iskast eller funn av døde fugler og dyr rundt turbinene.

En slik metodisk og analytisk tilnærming står også i sammenheng med tykke beskrivelser, som forbindes med antropologen Geertz (Grønmo, 2004). Det legger vekt på å forstå og fortolke ikke bare faktiske forhold, men hvordan aktørene selv forstår sin egen kontekst. Uten å være til stede der utbyggingen har funnet sted, er det sannsynlig at inntrykket av både aktørene og konteksten de inngår i, ville vært annerledes.

3.2.2. Intervju og observasjon gjennom go-along

Intervjuene ble gjennomført i første halvdel av januar 2022. Det ble gjennomført 11 intervju med 13 deltakere. Målet var å snakke med flest mulig gjennom såkalte go-along intervju. Disse ble gjennomført utendørs, noe som var fordelaktig på bakgrunn av smittehensyn, fordi man som forsker kan innta en mer aktiv rolle, og fordi informantene kan i større grad reflektere over miljøet de selv befinner seg i (Kusenbach, 2003). Carpiano (2008, s. 246) definerer go-alongs som «intervju av en deltaker mens forsker mottar en omvisning i nabolaget eller andre lokale kontekster». Go-alongs utgjør dermed en hybrid mellom intervju og deltakende observasjon. Forskeren får gått gjennom folks «levde opplevelser» av nærmiljøet og nabolaget. Go-alongs kombinerer altså feltobservasjoner og intervjuer til en serie av mobile metoder, gjennomførbare for de uten tid og ressurser til etnografi, hvor man likevel får et ekstra innblikk i en større kontekst enn ved et intervju (Carpiano, 2008). Følgelig var det deltakerne selv som fikk velge lokasjon for intervjuene. Grunnet vær, temperatur og andre forhold var det, som forventet, flere som ønsket å gjennomføre intervjuene innendørs enn utendørs. På grunn av ulike hensyn som tid, sted og tilgjengelige ressurser, ble også tre av intervjuene gjennomført via telefon. De åtte intervjuene som ble gjort fysisk ble tatt lydopptak av og transkribert til tekstformat i ettertid, mens de tre som ble gjennomført via telefon ble kun gjort notater av.

Intervjuene fulgte delvis en semi-strukturert intervjuguide. Denne fungerte som en form for sjekklister, som sikret at samme tema og lignende spørsmål ble tatt opp med alle deltakerne i studien, men som samtidig var åpen til oppfølgingsspørsmål for å kunne avklare eller forstå noe dypere (se vedlegg 4). Målet med dette var i størst mulig grad få til en samtale som er mer lik den dagligdagse praten mellom folk. I slike samtaler er muligheten større for at man får svar på spørsmål man ikke har stilt, men som likevel kan være relevante (Aase & Fossåskåret, 2007). Det kan også øke graden av spontane og innholdsrike svar fra intervjudeltakeren.

På denne måten vil jeg beskrive intervjuet som en reise, hvor jeg som intervjuer beveger meg gjennom landskapet og deltar i samtaler med de folkene jeg treffer på veien. Gjennom konversasjon, og i sammenheng med dets opprinnelige latinske betydning «vandre rundt sammen med», skaper jeg en ny forståelse og innsikt fra den «kulturen» jeg har reist gjennom (Kvale, 2001, s. 20).

3.3. Utvalg og rekruttering av deltakere

Utvelgelsen av deltakere baserte seg på ønsket om og behovet for å snakke med folk med ulike perspektiver på kontroversen. Følgelig var utvalget i utgangspunktet strategisk (Grønmo, 2004, s. 113). Samtidig var det tilfeldig hvem som lot seg intervju eller som tok kontakt for å bli intervjuet (selvseleksjon). Man kan derfor ikke vite om ens strategi for å dekke forskjellige posisjoner faktisk vil fungere som man ønsker. Dette diskuteres nærmere i kapittel 3.3.2. Jeg har valgt å kalle de 13 intervjuede for *deltakere* fremfor informanter med bakgrunn i at de intervjuede i større grad kommer med sine opplevelser og holdninger og ikke nødvendigvis *informasjon* i direkte forstand.

3.3.1. Utvalgskriterier

Hvem som var aktuell å få kontakt med for intervju ble først avgjort etter valgt sted som case. Stedet er som nevnt lite, og jeg var derfor åpen for å snakke med hvem som helst som var bosatt på stedet i begynnelsen. Utgangspunktet var ønsket om å snakke med såkalte *kjennere* av stedet, inspirert av Arler og Mellqvist (2015).

Kjennere vil i denne forstanden si mennesker med et langvarig forhold til stedet. De er ingen eksperter i tradisjonell forstand, men deres perspektiv er spesielt relevante på grunn av deres personlige forhold til stedet og deres erfaringer av å være der. Alle deltakerne har derfor en nær relasjon til stedet, noe som ble det viktigste utvalgskriteriet.

3.3.2. Strategi for å finne deltakere

For å finne deltakere til studien ble det først lagt ut et innlegg på Facebook-gruppen til motstandere av vindkraft i kommunen. Siden dette var en aktiv gruppe, tenkte jeg tidlig at

dette kunne være en enkel måte å få en fot innenfor lokalsamfunnet på. I innlegget var jeg også tydelig på at jeg gjerne ville snakke med de som var for utbygging også, selv om jeg ikke antok at de befant seg på denne Facebook-gruppen. Ut fra de som tok kontakt og ville la seg intervju, anvendte jeg snøballmetoden. Tjora (2017, s. 135) beskriver dette som en metode hvor man begynner med et mindre utvalg deltakere som man videre får tips fra om andre potensielle intervjukandidater. Det som kan være en ulempe med snøballmetoden er at man ofte finner folk i samme nettverk, og dermed også folk som har like meninger og holdninger. Jeg tok derfor også direkte kontakt med innbyggere på stedet tilfeldig funnet på Gule Sider. Videre la jeg ut et innlegg på kommunens egen Facebook-side hvor jeg tydelig søkte deltakere som har vært for utbyggingen for å få flere deltakere innenfor en gitt posisjon, altså en form for kvoteutvelgning (Grønmo, 2004, s. 114).

Det var utfordrende å finne deltakere som var *for* utbyggingen. Dette kan komme av at det ikke var mange av dem, men også at de ikke hadde noe ønske om å bli intervjuet. Det ble oppgitt ulike grunner til det, blant annet familiehensyn, og at debatten hadde begynt å normalisere seg og at man ikke ønsket å gjøre denne mer betent igjen. Innsynet til holdningene og erfaringene til de som har vært for utbyggingen har derfor vært noe begrenset. I ettertid har jeg innsett at det kunne vært en fordel å ha skrevet innlegget i kommunens Facebook-side før jeg skrev innlegget i siden til vindkraftmotstanderne, ettersom det kan ha vært en årsak til at jeg fikk snakket med så få som var for.

3.3.3. Deltakerne i studien

En oversikt over de 13 intervjudeltakerne, hvorav to par stilte sammen, er gitt i tabell 1. Fiktive navn er benyttet for å sikre anonymitet. Alle kan defineres som «lokale», enten fastboende eller tidligere fastboende med en sterk tilknytning til stedet. Deltakerne er av varierende alder, men det er et flertall mellom 40 og 60 år.

Tabell 1: Oversikt over deltakerne i den kvalitative studien

	Deltakere
1	Brage
2	Olivia
3	Astrid
4	Sandra og Robert
5	Janne
6	Frank og Karianne
7	Stine
8	Hedda
9	Markus
10	Dan
11	Brian

3.3.4. Når er jeg ferdig med å intervju?

Som nevnt i kapittel 3.3.2. opplevde jeg at jeg ikke fikk snakket med så mange av de som var for utbyggingen som jeg ønsket. Dette opplevde jeg som et større og større problem når antallet deltakere *mot* utbyggingen økte, og jeg ikke hadde lyst til å avslå folk på bakgrunn av deres posisjon uten å vite om jeg faktisk fikk snakket med andre. Jeg møtte derfor på en utfordring: Når skal man si seg ferdig dersom man ikke får snakket med de man «ønsker»?

I en masteroppgave som denne rapporten er basert på har man begrenset med ressurser, og jeg måtte sette en grense. Fordi min valgte metode innebar fysisk tilstedeværelse på stedet, valgte jeg å sette en begrensning på tid etter at jeg har fått intervjuet ti deltakere. Da jeg hadde reist fra stedet, ble jeg derimot kontaktet av tre deltakere som hadde litt andre meninger. Disse intervjuene ble derfor gjennomført digitalt.

3.4. Analysestrategi

Tilnærmingen som er anvendt i analyseprosessen blir her presentert og diskutert.

3.4.1. Et abduktivt analyseperspektiv

Hvilken fremgangsmåte og tilnærming man har til teori og empiri gjennom prosessen er relevant for å forstå veien til tolkninger og resultater. Her er det benyttet en abduktiv tilnærming.

Temaet ble først og fremst valgt på bakgrunn av en konkret empirisk interesse for bærekraftig utvikling og teknologi, der vindkraftkontroversen har blitt stadig mer synlig i mediaoverskrifter. Jeg begynte da å kartlegge debatten i media og forskningslitteratur for å undersøke hva vindkraftsaken generelt handlet om. Hva er egentlig problemet her? Hvilke sosiale mekanismer ser vi? Dette var spørsmål jeg ikke fant konkrete svar på. Forskningsarbeidet begynte med en aktør- og situasjonsanalyse (Clarke et al., 2018) av et annet case (Fosen). Funnene fra dette caset, en senere situasjonsanalyse av mitt eget case, samt en generell litteraturgjennomgang på det norske vindkraftfeltet ble inspirasjon til intervjuguiden som ble benyttet. Parallelt ble relevante teorier undersøkt, som kunne sette søkelys på tidligere litteratur og revidere problemformulering. I denne fasen er åpenhet for nye og uventede aspekter og funn viktig for ikke å bli styrt for tidlig i en bestemt retning. Første steg av analysen etter datainnsamling var empirisk fundert koding, og tillot oppdagelse av uforutsette eller uforventede funn. Bakgrunnen for at jeg valgte prosessen med å kode, kodegruppene og kategorisere kodegruppene er inspirert av den stegvise deduktive-induktive analysemodellen (SDI-modellen) (Tjora, 2017, s. 17-21). Dette er en abduktiv, «oppadgående» og «nedadgående», modell hvor man arbeider både fra empirisk materiale mot konseptuell generalisering, og fra teoretiske forståelser til det mer empiriske.

Steget etter kodingen besto av å se på forskjellige teorier som kunne belyse funnene, samtidig som funnene kan utfordre og utforme videre teoriutvikling. Fremgangsmåten videre var preget av en 'dans' mellom teori og empiri. Denne tilnærmingen er altså abduktiv; den er utforskende, og forskningsmetodene og prosessene justeres midtveis for å svare på ny innsikt og funn etter hvert som de utvikler seg (Tavory & Timmermans, 2014). Videre vil jeg gå mer spesifikt inn på hvordan dataene ble kodet og kodegruppert.

3.4.2. Koding og kodegruppering

Transkriberingen ble gjennomført dagene etter alle intervjuene var gjennomført. I alle transkripsjonene var målet å skrive det informantene sa så nøyaktig som mulig, med blant annet le-ord ('haha') som kan henvise til ironi eller retorikk. Siden beskrivelsene er det mest sentrale til deltakerne, er uttalelser formalisert, gjort grammatisk korrekt og standardisert til bokmål. Ord som ikke har sammenheng med setningen som kommer etterpå, tenkeord og hosting er tatt bort fra transkripsjonen.

Etter transkribering gikk jeg rett på kodingen av materialet. Jeg vurderte å bruke programvare som HyperResearch, men valgte å gjennomføre kodingen og kodegrupperingen manuelt. Årsaken var at jeg på tidspunktet led av PC-tretthet som følge av langtidstranskribering. Transkripsjonene ble skrevet ut, og kodingen ble gjennomført med gul markør og penn på papir. Målet var at kodene skulle representere de empiriske dataene på størst mulig måte, men med minst mulig tekst. Følgelig ble kodene svært empiri-nære. Dette var jeg også opptatt av gjennom hele kodeprosessen; hver enkelt kode skal fortelle hva deltakeren sa, ikke hva jeg spurte om. I etterkant av kodingen gjennomførte jeg også stikkprøver for å sjekke om koden innfridde dette. Etter koding ble kodene overført til et word-dokument hvor jeg grupperte koder i grupper med fellestrekk. Mens dette ble en tidkrevende prosess, opplevde jeg en sterk nærhet til kodene. I denne fasen jobbet jeg svært induktivt. Litt over 700 koder ble i første omgang laget til 13 kodegrupper, inkludert en rest-kategori. Gjennom kodegrupperingen var jeg også oppmerksom på at hver kodegruppe hadde en indre konsistens og samtidig at de skilte seg tematisk fra de andre gruppene (Tjora, 2017, s. 209). På dette tidspunktet oppsto det en utfordring relatert til den empirinære kodingen. Hver kode hadde alltid kun ett sitat ettersom hver kode var unik til det deltakeren hadde sagt. På grunn av dette og det store antallet kodegrupper, bestemte jeg meg for å gjennomføre et neste nivå av gruppering, anbefalt av Tjora (2017, s. 210). Jeg konstruerte da kodesamlinger, som var koder som i utgangspunktet kunne hatt samme kode, og grupperte og sorterte de eksisterende kodegruppene inn i kategorier. Gjennom analyseprosessen ble noen av de mindre kodegruppene slått sammen eller satt fra hverandre, og utgjorde til sist analysens kapitteinndelinger. For å illustrere analyseprosessen, eksemplifiserer jeg stegene fra sitat til kategori:

Da var det så langt opp og frem. Jeg tenkte ikke noe mer på det, jeg tenkte det var avlyst. Men jo mer jeg leser om det, jo mer negativ blir jeg. Jeg kan ikke med beste evne komme på noen gode argumenter for det. Det er et minusprosjekt.

Dette sitatet inneholder flere elementer, og ble til flere koder. Blant disse var 'Tenkte det var avlyst'. Det var flere av de jeg snakket med som hadde samme erfaring, og som refererte til mangel på informasjon som årsaken til at de gikk lenge og trodde det ikke kom til å bli noe vindkraftutbygging på stedet. Koden ble derfor først til en del av kodegruppen 'Manglende informasjon' før den ble innlemmet i en større kodegruppe kalt 'Transparens'. Med bakgrunn i demokrati-teori, ble 'Transparens' så en del av kategorien 'Demokratiske prosesser'. Teori har blant annet på slike måter hatt en sentral rolle, særlig i siste del av kodegrupperingsprosessen.

3.4.3. Teoriens rolle

Jeg ønsket å møte empirien uten bestemte teoretiske føringer, for å være åpen for mulige overraskende funn. På andre siden, vil man som forsker alltid ha med seg noen forkunnskaper (Midré, 2009, s. 247). Noen teoretiske begreper var altså til stede som aktuelle kandidater for å belyse potensielle aspekter i saken i forkant av analysen. Dette var blant annet teorier og begreper som økologisk modernisering, energiomstilling og teknologiske fiks. Underveis i intervjuprosessen, innså jeg at teorier om demokrati kunne være mer relevant. For å få mer innsikt i dette, forkastet jeg noen av teoriene jeg opprinnelig tenkte kom til å bli relevante. Det var også tydelig at det var mye følelser i saken relatert til natur og stedsidentitet, mens det er lite sosiologisk forskning på dette. Jeg oppsøkte derfor også teorier på utsiden av den sosiologiske disiplinen for å bidra med ny sosiologisk innsikt på dette feltet.

3.5. Forskningsprosjektets kvalitet

I dette kapitlet reflekterer jeg over min rolle som forsker og hvordan den kan ha betydning for forskningen som gjennomføres, samt hvordan forskningsprosjektets konklusjoner kan ha relevans for andre saker, med utgangspunkt i forskningsprosjektets pålitelighet, gyldighet og overførbarhet.

3.5.1. Pålitelighet

Pålitelighet knyttes til kvaliteten i datainnsamlingen og til dataene i seg selv. I prinsippet skal forskningsprosjektet være så transparent at en senere forsker skal kunne følge de samme prosedyrene og ha de samme funnene/konklusjonene (Yin, 2009, s. 45). Jeg har derfor redegjort for relevante valg gjennomført i prosessen, og vært opptatt av å presentere empirien med et tydelig skille mellom hva som er deltakers stemme og hva som er mine egne tolkninger. Samtidig må man være klar over at datamaterialet alltid vil være filtrert av meg

som forsker, og at hvilke aspekter jeg har valgt å vektlegge har betydning for forskningsprosjektets konklusjoner.

Forskerens verdinøytralitet er et annet sentralt aspekt i diskusjonen av datamaterialets pålitelighet. På den andre siden, ligger det en implisitt forståelse i kvalitativ forskning om at fullstendig nøytralitet ikke lar seg gjøre (Tjora, 2017, s. 235).

En utfordring gjennom prosessen var deltakernes forventninger om at jeg skulle «kjempe deres sak». Vindkraftutbyggingen og (mange av) deltakernes aktive motstand mot den har vært krevende for flere, både fysisk og mentalt. Flere av deltakerne fortalte om sterke følelser, og jeg som menneske følte med dem. Jeg følte også på deres frykt, blant annet frykten for iskast når jeg fikk delta på turen til turbinene på stedet, og ble på denne måten en slags del av deres meningsfellesskap. At man etablerer bånd til og forståelse av de som studeres er vanlig, og forventet, av feltforskere, samtidig som man forsøker å holde en viss avstand (Kleinman & Copp, 1993, s. 27). Goffman (1989, s. 125- 126) hevder samtidig det kan være avgjørende å oppnå empati og medfølelse for deltakerne man studerer for å forstå deres virkelighet. Det er altså viktig å være klar over og anerkjenne hvordan de som man intervjuer kan påvirke ens egne tanker og meninger, slik at dette ikke blir en pålitelighetsutfordring.

3.5.2. Gyldighet

Holdningene det *fremstår* jeg har til temaet, samt deltakernes ide om hva som er mest sosialt ønskelig å mene, kan også påvirke hva deltakerne forteller. Dette går under kriteriet *gyldighet*; om man faktisk måler det man tror man måler (Cresswell & Cresswell, 2018, s. 199-200). Dette er særlig relevant når saken som diskuteres er kontroversiell. Det kan tenkes at det er mer akseptabelt å være motstander av vindkraft enn det er å være for, noe flere deltakere også påpekte. I hvilken grad svar har blitt påvirket av dette er vanskelig å si, men det kan være nyttig å være tydelig på anonymisering og å oppnå en tillitsrelasjon til deltakerne. Det er også viktig å være bevisst over hvordan man stiller spørsmål slik at man ikke styrer deltakerne til å svare på en bestemt måte.

Bruken av lydopptaker i de fleste intervjuene sikret at jeg fikk de faktiske beskrivelsene til informantene. De intervjuene som ble notert samtidig er kortere som et resultat av at jeg ikke klarte å skrive alt de sa. Jeg var imidlertid opptatt av å fylle inn notatene etter intervjuet når jeg fremdeles hadde det friskt i minne. En metode for å sikre kvalitet i intervjuet er også at intervjuet er «selv-kommuniserende» (Kvale, 2001, s. 90). Det vil si at intervjuet i seg selv ikke nødvendigvis skal trenge ekstra kommentarer og forklaringer for å forstås. Følgelig består analysedelen av svært mye råmateriale. Jeg opplever i stor grad at informantenes

egne ord er av størst relevans, og vil bidra til at leseren får et godt innblikk i deltakernes egne fortellinger.

Det er også viktig at man ikke tolker det deltakerne sier feil, og her er det en fordel med oppfølgingsspørsmål slik at man kan avklare dersom man er usikker. Alle deltakerne ga meg også muligheten til å ta kontakt dersom det var noe jeg var usikker på i etterkant av intervjuene.

3.5.3. Generaliserbarhet

Casestudiers representativitet har blitt problematisert av flere forskere (Andersen, 1997, s. 9). En generell kritikk til metoden er at studien av en enkelt case ikke gir nok bevis for å danne en konklusjon som er overførbar til andre situasjoner (Andersen, 1997; Flyvbjerg, 2006). Det er likevel flere kjente bidrag som har anvendt case-studier til nettopp dette, blant annet Webers byråkratimodell og Lysgaards arbeiderkollektiv (Andersen, 1997, s. 11).

I mitt tilfelle er antallet representanter fra de ulike sidene i saken en ulempe. Det er mange motstandere av vindkraft i forhold til støttespillere. Dette kan handle både om hvem som er villig til å rope høyest, hvilke meninger om er mest sosialt akseptable, og også hvor mange som faktisk er motstandere. Man må derfor anerkjenne at det er en dominans av *motstandsnarrativet*, og at en større inkludering av for-perspektivet kunne ført til andre tolkninger som ikke belyses i denne studien. Likevel kan funn i denne studien bidra med nyttige analytiske funn og verktøy for å forstå andre fenomener. Man kan da oppnå konseptuell eller teoretisk generalisering, som kan identifisere noen sosiale mekanismer som genererer eller videreutvikler konsepter eller teorier med relevans utover det studerte caset (Grønmo, 2004; Tjora, 2017). I mitt tilfelle, har jeg funnet noen konseptuelle mønstre som kan være gjeldende på tvers av ulike aspekter knyttet til demokrati, deltakelse, polarisering, følelser og naturperspektiv, særlig i relasjon til vindkraftverk i lokalsamfunn, men som også kan være gjeldende i andre beslutningsprosesser.

3.6. Etske betraktninger

På oppdrag fra NTNU, har NSD vurdert at behandlingen av personopplysningene i prosjektet samsvarer med personvernregelverket. Alle deltakerne ga også informert samtykke for å delta i studien basert på informasjonsskriv (se vedlegg 2 og 3), samt godkjente bruk av lydopptaker der det var relevant. Det var frivillig å delta, og de kunne når som helst trekke seg fra prosjektet uten å oppgi grunn. Deltakelsen i seg selv innebar lav risiko, men mange ga inntrykk av at det å ha tydelige meninger kunne gjøre at venner og familie trakk seg unna. Det var derfor viktig for meg at deltakerne følte seg trygge med å dele deres faktiske opplevelser, uten en risiko for å bli gjenkjent i datamaterialet.

Det kan være krevende for deltakere å utlevere holdninger, særlig dersom de er kontroversielle (Tjora, 2017, s. 39). Det ble derfor gjennomført en anonymisering av alle deltakers navn og alder. Dialekter og stedsnavn er også standardisert for å ivareta deltakernes anonymitet. Dette er på bakgrunn av at stedet er lite og mange vet omtrent hvem som har hvilke meninger og holdninger. En deltaker sa for eksempel at

Det er dette med anonymitet, at når man er på en sånn liten plass kan man nesten kjenne igjen folk på måten ting er sagt, selv om det ikke er de som sier det. Så ja det er vanskelig.

En utfordring som oppstod ved flere anledninger, fordi flere av de jeg snakket med var i samme nettverk og det var et lite sted, var spørsmål fra deltakere om hvem jeg hadde snakket med på forhånd. Dette var også tilfeller hvor de i utgangspunktet visste jeg hadde snakket med vedkommende de spurte om. I slike tilfeller var jeg tydelig på at jeg ikke kan gi informasjon om hvem jeg har snakket med.

4. Analyse

Formålet med denne studien er å undersøke hvordan implementeringen av vindkraft i et nærmiljø oppleves og hvilke forestillinger om demokrati som kommer til uttrykk blant lokalbefolkningen. I denne delen av studien presenteres datainnsamlingens empiriske funn med utgangspunkt i dybdeintervjuene og mine analytiske tolkninger av disse. Analysen består av fire deler basert på hovedgruppene utviklet i analyseprosessen; kontroverser, polarisering, motstandspraksiser og demokratiske prosesser.

4.1. Kontroverser

I løpet av de siste fem årene har det i midten av bygda, på stedets turområde, blitt utbygget et vindkraftanlegg som har skapt store protester og konflikter i lokalsamfunnet. Hva er det egentlig denne kontroversen handler om? Hvilke argumenter og bekymringer er det som gjøres aktuelle?

På ene siden er det tenkelig at de som er opptatt av naturen også er opptatt av å forhindre negative klimaendringer. Videre kan man tenke seg at man derfor er tilbøyelig til å godta nye fornybare teknologiutviklinger, som vindkraft, ettersom det har som mål å gi oss elektrisk strøm og gjør det mulig å kutte CO₂-utslipp fra fossilt brennstoff. En av de jeg snakket med på stedet mente blant annet at turbinene ikke er noe stort offer for å øke mengden elektrisk strøm.

Dan: Vi trenger elektrisk strøm. Ingen er spesielt villig til å gi avkall på mye av forbruket sitt. Noe må vi ofre. Og disse møllene er ikke et stort offer, mener jeg.

På andre siden viser tidligere forskning på kontroverser rundt vindkraft om bekymringer for fugleliv, støy, naturvern, sikt og konsekvenser for fritidsaktiviteter og turisme (Blindheim, 2015; Gulbrandsen et al., 2021; Solli, 2010). På denne måten er vindkraft på mange måter et «klimaparadoks». Dette kommer også frem i intervjuene jeg hadde med lokalbefolkningen på stedet.

4.1.1. Klimaparadokset

For å forstå lokalbefolkningens opplevelse av vindkraftutbyggingen, er det viktig å forstå hvilke aspekter og bekymringer rundt dette som er viktige for dem. Flere påpekte at vindkraftutbyggingen henviser til en klima-natur-distinksjon de er skeptiske til, og mener at man ikke kan redde klima gjennom å «ofre» naturen.

Janne: Jeg er ikke sånn klimafornekter, jeg er ikke i den gruppen. Men jeg er litt sånn skeptisk [til] hvor mye de vet og hvor mye de antar. Også er det litt skremmende at de er så ensidig fokusert på [klima]. For FN gikk jo ut med en naturkrise og en artsmangfoldkrise, men det er

kun klima liksom som er tema. Når man blir så blind på et tema, eller så fokusert på et tema da, så tror jeg at det er lett å overkjøre alt annet.

Når jeg spør motstanderne av vindkraftanlegget om deres holdninger til klimaendringer og CO₂-utslipp, sier flere at de er skeptiske til kunnskapsgrunnlaget og ekspertkunnskapen politikere baserer sine beslutninger på. Det er en generell opplevelse av at fokuset på klima tenderer til å overkjøre naturen og dens behov. Denne bekymringen kan også støttes av at OED ikke virker til å ha gitt noen klare styringssignaler angående naturvern i vindkraftprosesser (Gulbrandsen et al., 2021). NVE og de som gjennomfører konsekvensutredninger har derfor betydelig skjønn når det kommer til å tolke og gjennomføre risikoene knyttet til natur.

Flere ser også ut til å mene at hensynet til klima over natur handler om at det er lettere å tjene penger på en «klimakrise», hvor man kan utvikle nye teknologier som kan gi økonomiske vekst, versus en «naturkrise», hvor man heller må verne om og beskytte naturen. Janne mener derfor man må kunne sette en egen verdi på natur, som noe annet enn bare være en ressurs for noe annet. Det er også interessant hvordan flere motstandere som Janne tar tydelig avstand fra såkalte «klimafornektere», og passer seg for å ikke bli inkludert i en gruppe de ikke kjenner et fellesskap til.

Mens flere av de jeg snakker med er skeptiske til fokuset og kunnskapsgrunnlaget rundt klimaendringene, er Astrid svært bekymret for «hele greia». Hun kunne i utgangspunktet ønske at hun var for utbyggingen av vindkraft på grunn av behovet for en alternativ energikilde. Men ifølge henne har vindkraft ingen positiv virkning.

Astrid: [Vindturbiner] har ingenting med verken klima eller ... det produserer jo null og niks. Innsatsen de har er mye mer enn de klarer å produsere av effekt. Det kommer alltid til å stå i minus der. Så det er bare for å få ut penger til ett eller annet. Det er jo noen utenlandske fond som ender med pengene.

Denne motstanden kan også tolkes som en motstand mot og mangel på tillit til ekspertene som har vurdert utredningene før utbyggingen på stedet, hvor det er de tekniske ekspertenes verdier og definisjon av risiko som avgjør om fordelene veier opp for ulempene eller ikke. Forestillingen om at vindturbiner ikke produserer noe som helst går igjen hos flere av motstanderne jeg snakket med. Flere påpeker at det er svært mye som brukes av ressurser for å lage turbinene, og at det i seg selv også har negative effekter på klima og natur. Et annet, for meg, overraskende moment som gikk igjen, var bekymringen for at vindturbinene skulle innebærer en økning av plastsøppel i naturen.

Astrid: Også står de der nå, og hvor mye plastsøppel blir det av det, de flakker jo. Hvor mye av dette fyker ut over? Det glassfiberet er veldig giftig, hydraulikkolje lekker det jo, det er ikke et sjeldent fenomen.

Det er tydelig at flere har lest mye om hva som potensielt kan skje med turbinene, blant annet i form av slitasje på vingene og oljesøl, noe som kan være en videre risiko og fare for stedets natur.

Inntrykket var at mange av de jeg snakker med har et svært nært forhold til naturen, og at flere har blitt mer oppmerksomme på dette forholdet som en konsekvens av utbyggingen av vindkraftanlegget på stedet.

Olivia: Jeg har ikke hatt noe bevisst forhold til [naturen], for den har vært der. Den har vært så selvfølgelig. Først når de startet med byggingen og ødeleggelsene så forsto jeg hvor mye det betydde.

Naturen later også til å være en svært viktig kvalitet ved stedet.

Brian: Folket her har vært nært knyttet til naturen generelt. [Stedet] har vært en turplass. Når noe sånt som vindturbiner kommer, skjønner jeg at de reagerer. Om vinteren blant annet kommer det iskast. Og det gjør at folk ikke har lyst å gå.

«Stedet har vært en turplass», sier Brian som om det er en del av fortiden. Jeg tolker det som at naturen og dens turmuligheter har vært en viktig del av stedets identitet, men at denne nå har endret seg. Dette bekreftes også av at flere later til å unngå å gå tur på stedet i etterkant av utbyggingen, selv om de ofte gikk tur tidligere. En del av dette handler altså om iskast på vinteren, som Brian nevner. Dette er is som kan legge seg på turbinvingene og falle eller bli kastet ut i området rundt turbinene. Dette vil diskuteres nærmere i neste kapittel.

Noe som også overrasket meg, var hvor opptatt flere var av å tydeliggjøre hvordan utsikt, estetiske forhold og synlighet ikke var så viktige for dem i kampen mot turbinene.

Stine: Jeg tror mange tror vi protesterer fordi vi ikke liker synet av dem, men egentlig ligger det helt nederst på bunnen for hvorfor vi protesterer. Det er rett og slett naturødeleggelse og fugler og flaggermus, og dyr tenker jeg også, med lyden og lysene som går dag og natt.

Dette blir en slags fornektelse av forestilte anklager om NIMBY-isme, at det handler om nærheten og synligheten av turbinene. Det virker som at vindturbinene på stedet blant annet representerer prioriteringen av klima over natur for flere i lokalbefolkningen, hvor naturhensynet blir lagt til side for hensynet til det globale klimaet. Naturen presenteres som noe med en egenverdi i seg selv, men også med en egen verdi for stedet og dets identitet. Deres måte å oppfatte nærmiljøet på og deres forståelser av hvordan stedet burde og skal være, gjør turbinene til en trussel mot stedets identitet og utgjør en større risiko enn fordel. Risikoene går utover hensynet til natur, og kan også sies å handle om helserisikoer.

4.1.2. Helserisiko

Observasjonsnotat, januar 2021:

Jeg var så heldig å få lov til å bli med noen fra bygda som går tur her regelmessig. På veien opp fikk jeg låne en brodde på ene foten for å ikke skli ned veien vi går på; anleggsveien laget for utbyggingen av vindturbinene på stedet. Nå var den belagt av is og snø. Vi var på vei opp for å se hvordan det står til med turbinene og dokumentere iskast som nylig har blitt et tema i bygda. På et punkt møtes den nye anleggsveien og den tidligere turveien som går langs flere av turbinene. Dette betyr at dersom man skal gå på tur her, må man gå rett ved siden av noen av turbinene. Vi lette rundt en av dem og fant flere iskast som ble regnet til å sannsynligvis ha vært opptil 120 cm. De skulle hvert fall gå med hjelm her neste gang, fortalte de.

Iskast er som nevnt is som kan legge seg på turbinene og kan falle eller bli kastet ned i høy hastighet. Flere frykter at dette kan treffe mennesker eller dyr som beveger seg på stedet om vinteren.

Hedda: [D]er er jo en fantastisk utsikt da, og det har vært fantastisk å gå der. Men nå må vi jo nesten ha hjelm når vi er der, når det er slik.

NVE (2008) har erkjent at iskast kan medføre skader på mennesker, dyr eller ting som befinner seg i nærheten. Selv om sannsynligheten for at en person skal bli truffet av iskast er liten, kan skadeomfanget være svært alvorlig. Derfor sier flere av de jeg snakker med at de enten ikke tør å gå på tur der om vinteren, eller at de burde ha på seg hjelm, som de jeg gikk på tur med også påpekte.

Flere av innbyggernes beslutning om å slutte å gå tur på området, kommer både av denne frykten, men også fordi de opplever at turstedet er ødelagt. Flere forteller at stedet er det viktigste friluftsområdet i bygda, og er eller har vært sentral for lokalbefolkningens fysiske og mentale helse. Ser man bort fra iskast om vinteren, later det derimot ikke til å være noen fare å gå tur der og innbyggerne har i prinsippet all mulighet. Å unngå å gå tur der, er derfor et valg de selv tar. På den andre siden, kan opplevelsen av at turbinene har tatt fra dem en del av stedets identitet gjøre at de ikke føler seg like velkommen, eller har en like stor tilhørighet til turstedet som de en gang hadde. Jeg blir også fortalt at flere opplever å bli så opprørte av å gå så nært turbinområdet, at de unngår å gjøre det. Uansett årsak, kan dette ha en påvirkning på deres livskvalitet.

Livskvalitet kobles også opp til opplevelsen av søvn på grunn av støy og infralyd fra turbinene.

Sandra: Vi merker det litt sånn, når vi kom hjem fra juleferie ... hadde vært noen dager der hvor jeg kommer fra, ikke en natt våknet vi av at vi hadde vondt i hodet eller var urolig fordi vi ikke fikk sove skikkelig. Vi sov skikkelig hele nettene, våknet frisk og uthvilt. Kom hjem hit, og våknet med hodepine første morgenen

Robert: Det går utover søvnen.

Sandra: Ja, og det går utover livskvaliteten.

Det er gjort noe forskning på dette (blant annet Baliatsas et al., 2016; Poulsen et al., 2018), og bare noen få som peker på en kobling mellom infralyd og dårlig søvn- eller livskvalitet. Ifølge Folkehelseinstituttet (2022) er det derimot ikke gjort nok forskning på temaet for å si noe sikkert. Her vil jeg imidlertid tydeliggjøre at innbyggernes *opplevelse* av turbinene er det mest sentrale; de opplever redusert søvnkvalitet, og konsekvensen er at dette går ut over deres faktiske opplevelse av livskvalitet. Flere virker også til å være bekymret for helsen i relasjon til plastikktypen som brukes i produksjonen av turbinene.

Frank: Så har du bisfenol A. Hvis det tas opp, så blir det syre i magen. Bisfenol går jo på hormonene. For min del så er det ikke.. vi har jo 5 barn, så det er jo ikke lenger ... så kan jeg kjøpe viagra. Men jeg vil ikke ha kone med bart. De har funnet noen krokodiller med mikropenis på grunn av bisfenol A og andre miljøgifter.

Bisfenol A er et kjemisk tilsetningsstoff som brukes i produksjon av en type hard plast (Husøy, 2015). Denne typen plast blir blant annet brukt i plastbeholdere, og man kan få i seg dette gjennom mat og drikke som har vært oppbevart i slike beholdere. Bisfenol A brukes også i materialene som rotorbladene på en vindturbin er laget av. Som Frank påpeker, stemmer det at Bisfenol A er et hormonhermende stoff, men kun ved høye konsentrasjoner. Både Motvind Norge, Miljøvernforbundet og flere av de jeg snakket med er bekymret for helserisikoen dette har når turbinene slites ned og det spres i området (Motvind Norge, 2021; Norges Miljøvernforbund, 2021). Blant annet er flere bekymret for at det skal sige ut i drikkevannet til beboere på stedet. Holdninger til bisfenol A er derimot svært varierende og vindkraftbransjen selv mener blant annet at problemet er overdrevet (Norwea, 2021).

Samtidig er dette slik lokalbefolkningen opplever risikoen; som Beck (1992b) hevder, er det der fokuset burde ligge. Flere opplever altså at vindturbinene har en negativ påvirkning på helse, livskvalitet og potensielle andre risikoer. Risiko fra klimaendringer (globalt) blir overført til lokale risikoer for de som bor i nærområdet. I sammenheng med både risikoer for natur, dyr og mennesker, virker det å være en kontrast mellom lokalsamfunnets risikovurdering og ekspertenes risikovurdering i konsekvensutredningene før utbyggingen i området. Det handler om hvordan en risiko oppleves for dem som påvirkes av dem. Som gjort relevant i diskusjon av min vitenskapsteoretiske posisjonering, er fokuset på hvordan ting *oppleves* viktig. Jeg vil nå diskutere utbyggingens sosiale konsekvenser for lokalsamfunnet.

4.2. Polarisering

Her er temaet hvorvidt, og i så fall hvordan, lokalsamfunnet har blitt påvirket av vindkraftutbyggingen. Her må det tydeliggjøres at de jeg intervjuet ikke kan snakke for hele stedet, og at enkeltes opplevelse av samfunnet kan være svært annerledes enn andres. De jeg snakket med, hadde imidlertid en opplevelse av at samfunnet var blitt svært splittet som en følge av utbyggingen. Debatten ser ut til å påvirke fellesskapet og relasjoner i bygda sterkt. Dersom man er uenige om utbyggingen, kan dette påvirke både vennskap, familie og den vanlige samtalen i dagliglivet.

4.2.1. Splittelse, konflikt og endring i samhold

Flere jeg snakker med forteller om splittelse, konflikt og endring i samhold. Det ser ut til at befolkningen deles inn i tre grupper eller parter basert på hvilken posisjon de har i relasjon til vindkraftutbyggingen.

Brian: Samfunnet har blitt helt annerledes. I grunnen er det tre parter: de for, de mot, og så oss få midt imellom som ikke vil ytre meningene våre om det til noen. Jeg har følt det har vært det beste valget. For jeg er like god venn med både naboen som er mot og kompisene som er for.

Det Brian forteller, er at han er glad for at han valgte å innta en rolle som nøytral for å holde på vennskap og relasjoner på stedet. Han forteller at han har vært vitne til flere aggressive diskusjoner og krangler mellom folk, både på butikken og på Facebook. Det har særlig vært mye hakking og spydigheter, mener Brian, og sier at folk ikke klarer å diskutere saken på en saklig måte fordi den har blitt så betent.

Brian: Folk har endret seg. De har blitt mer aggressive dersom den vindturbin-diskusjonen kommer opp. Si du er på butikken, og vindturbin-diskusjonen kommer opp. Hvis det er en for og en mot, da kan det bli heftig krangel. Uten å tenke at de står midt i offentligheten.

«Det er gått så langt at folk har flyttet», forteller Brian, og sier dette også er noe han selv har vurdert fordi «samfunnet ikke er slik det var». Jeg snakker også med Sandra og Robert som planlegger å flytte på grunn av stemningsskiftet på stedet.

Sandra: Det er også en av grunnene til at vi tenker vi skal flytte herfra. Men [Robert] har [et familiemedlem] som trenger å ha oss her enda. (...) Det er ikke til å stikke under en stol at den dagen hun ikke er her lenger, så er veien bort fra [stedet] ganske enkel. Det er veldig sårt, spesielt for [Robert] som er oppvokst her. Når jeg flyttet hit og ble kjent med stedet, så var det jo veldig samhold i bygda, et veldig godt fellesskap i bygda. Mye har foregått på ungdomshuset, både julebord og jonsok-feiringer. Nå er det litt i forhold til korona og da, at det har vært mindre. Men når vi rett før jul fant ut at det hadde blitt feiret julebord, og vi har ikke visst om det en gang ...

Sandra peker på vindturbinene som en «kreftbyll» på stedet, som «ødelegger vennskap, familieforhold og samfunn». Det er interessant hvordan kreftbyll brukes her som en metafor for noe som skader og som derfor må repareres eller behandles. Samholdet mellom bygdas innbyggere har endret seg, og det er som om endringen på stedet hvor vindturbinene står representerer endringen som også har skjedd i bygda. Jordskorpen har fått et slags sår eller en sykdom, i likhet med innbyggernes betente fellesskap. Det er et sår som manifesteres i form av konflikt, unnvikelse og uhygge. Dette har også påvirket den opplevde tilliten mellom folk på stedet.

Hedda: Jeg føler tilliten blant folk har blitt mindre. I og med at du ... sånn som at de gikk i årevis og visste om det, og ikke ville si noe om det. At en liten gruppe kan selge ut [stedet] vårt og friluftsområdet vårt.

Flere av de jeg snakker med forteller at de aldri fikk vite om utbyggingen før det plutselig skulle komme, men at de fleste grunneierne på stedet hadde visst om det lenge. Grunneierne er også gruppen som har fått økonomisk kompensasjon for å leie ut sin grunn til vindkraftutbyggingen. Jeg blir fortalt at flere også opplever det har vært hemmelighold mellom folk i samme familie eller nær vennegjeng, og at dette følte som et svik for mange. Dette kan være en medvirkende årsak til at debatten har blitt så sterkt polarisert på stedet.

Samtidig finnes det en opplevelse om at motstanden og debatten rundt turbinene på stedet har vært overdrevet.

Dan: Jeg mener debatten har gått ut av proporsjoner. For man legger ikke mye merke til [turbinene]. Det har vært slik at du kan nesten ikke si at du er for eller at du ikke har noe spesielt forhold til det, for da blir du stemplet. Det har vært ganske harde fronter da. Det er det jeg ikke synes noe om. Jeg respekter de som er mot like mye som de som er for. Det må være slik.

Dan opplever det som vanskelig å skulle si man er for utbyggingen i debatten. Det kan det muligens være tre forskjellige medvirkende grunner til med utgangspunkt i min tolkning av situasjonen. For det første ser det ut til at det er en overvekt av personer som definerer seg som motstandere av vindturbinene på stedet. For det andre, som Dan også påpeker, roper de som er mot ofte høyest. De har laget bråk og deres argumenter har blitt godt hørt, både på stedet og i media, i etterkant av utbyggingen. For det tredje ser det også som at motforestillingen har fått størst fotfeste både på stedet og områder rundt. Flere av motstanderne anerkjenner også at det må være vanskelig å være for utbyggingen, selv om flere nevner de selv kan finne på å unngå de som har slike meninger.

Mens man tidligere kunne leve i et harmonisk fellesskap med de fleste på stedet, uansett hvilke meninger man hadde, har vindkraftutbyggingen ført til et stemningsskifte som splitter stedet basert på hva man mener om den. Tilliten mellom folk har blitt mindre og det har blitt

vanskelig å forholde seg til folk som man enten ikke vet hva mener eller som mener noe annet enn det en selv gjør. Man har gått fra å være et lokalsamfunn med naboskapet som fellesskapsbringende, til å bli et slags *meningsfellesskap*, hvor ens mening om vindturbinene på stedet avgjør hvilket fellesskap man tilhører og hvem man snakker med.

4.2.2. «Ikke snakk om det» - unnvikelse og ytringsklima

Konflikten om vindturbinene i bygda har som nevnt endret samholdet på stedet, og splittet motstandere og ikke-motstandere av utbyggingen. Dette preger også samtalen mellom beboerne i lokalsamfunnet. Flere opplever at de blir unngått, at de ikke blir snakket til, eller at de ikke kan si meningene sine høyt. Sandra og Robert, som har vært tydelige motstandere av utbyggingen, opplever at slekt, naboer og venner snur ryggen til dem når de sier hei.

Sandra: Mange av de snakker ikke til oss. Snur ryggen til oss, sier ikke hei når vi sier hei. Robert: [De] snur seg bort.

Sandra: Når de går forbi her og vi sier 'hei, hallo'. Prøver å holde god tone. Vi er naboer og vi er slekt, det må gå an å si hei til hverandre selv om man er uenig. Du får ikke svar, de bare snur ser bort. Det er også veldig sårt.

Også Olivia forteller at venner og familie har tatt avstand fra henne som en konsekvens av at hun har vært tydelig på sine meninger i debatten, og sier hun «har gjort et valg om å hilse og si hei og sende dem meldinger, og så får det være deres valg at de ikke ønsker å ha noe med meg å gjøre».

Det er også flere som sier de selv går omveier for å unngå å snakke med de man vet er uenige. Samtidig er dette vanskelig i et mindre lokalsamfunn.

Stine: Så der er en splid, ja jeg kan si at det er en håndfull med personer som jeg går omveier hvis jeg ser. Og det er litt trasig på en sånn liten plass.

Dersom noen er uenige, hender det altså at man unngår å snakke med hverandre – eller at man bare unngår å snakke om vindkraft. Dette gjelder blant annet Frank, som sier at vindkraftutviklingen blir noe man bare «ikke snakker om», og at dette har gjort slik at han klarer å holde på enkelte vennskap. Dette med at man «unngår å snakke om det» fikk jeg selv erfare konsekvensen av i forskningsprosjektet ettersom flere, særlig de som har vært for vindkraftutbyggingen, ikke ønsket å snakke med meg om temaet. Det kan virke som at temaet har vært, og fremdeles er, så betent og sårt at man ønsker å unngå å tenke på det. Blant annet nevner Astrid at hun opplever en mangel på et forsoningsarbeid for stedet, og at de må bare «gå videre, være glad for det vi har og at man «don't mention the war».

Dette påvirker også ytringsklimaet på stedet, hvor flere opplever de unngår å si meningene sine i frykt for å bli stemplet eller dømt. Et eksempel er Dan som nevnt i forrige kapittel. Brian forteller også om dette.

Brian: Dersom man sier man er for, kan det bli sett ned på. Det er sikkert noen som er for, men sier de er imot. Jeg så jo på TV motstanderne som satt opp i fjellveien med plakater, og jeg tenkte jeg gjerne kunne ha gjort det selv, men jeg ville ikke ofre meg selv og mitt og barna mine sitt familieliv her.

Janne, som har vært mot utbyggingen, forteller blant annet at det kan være vanskelig å møte noen hun vet har vært for. I frykt for at det skal bli en krangel på et ellers hyggelig arrangement, tenker hun ekstra over hva hun sier og hvordan hun oppfører seg.

Janne: Jeg har jo møtt noen av dem på [ulike arrangement], og 'der kommer de' og da snakker vi ikke om noe annet enn det vi er der for, vi nevner ikke noe annet. Passe på å ikke ytre om noe, og smile, og ha vanlig folkeskikk.

Man ønsker ikke å møte eller snakke med folk som mener noe annet enn en selv om det man er uenig om. Dette fører til at man unngår å snakke med «opposisjonen» om saken, og det blir vanskelig å skape en forståelse for hverandres meninger. Man «filtrerer» altså bort kommunikasjon fra de som kan mene noe annet, noe som kan føre til en forsterkning av splittelsen ettersom det ikke åpner for kompromiss eller forståelse mellom to uenige parter. Dette kan føre til at det oppstår en slags *filterboble* hvor man får filtrert informasjon, og hører kun det som gjør en fornøyd. Blant annet nevnes Facebook som et sted hvor motstandere kan kommunisere de negative sidene ved vindkraft generelt. Dette kan bidra til å forsterke dette ekkokammeret, der folk i hovedsak blir eksponert for informasjon som bekrefter synet de allerede har, og man blir heller ikke kjent med synet andre har.

Samtidig som at konflikten har medført en betent situasjon i bygda, var flere opptatt av at man nå måtte begynne å komme seg videre. Flere innser at kampen er «tapt» og at de nå må «leve med det».

Stine: Jeg har tatt et lite steg tilbake så jeg må prøve å bare ... jeg kommer aldri til å akseptere det, men å prøve å tenke at 'okey de er her nå, vi har prøvd alt vi kan og vi fikk ikke gjort noe med det og må prøve å leve med det'.

Som Stine, har flere tatt et steg tilbake og situasjonen har begynt å bli mer normal. Man prøver å holde en god tone, og folk kan snakke sammen uten å nevne vindturbinene. De skal tross alt bo der sammen, som Stine sier. Samtidig er fortsettelsen av hverdagslivet preget av at man ikke har noe annet valg. Man «må bare».

Det kan se ut til at polariseringen er et resultat av prosessene, både i vindkraftutbyggingen og i meningsskapingen, som lokalbefolkningen har gått gjennom. Det kan tenkes at utfordringen med å prate sammen på tvers av holdninger har bidratt til å polarisere konflikten, og at turbinenes synlighet utgjør en konstant påminnelse om denne konflikten.

4.3. Motstandspraksiser

På grunn av utbyggingen av vindkraft i nærmiljøet, reagerte mange med å vise sterk motstand. Her vil jeg presentere og analysere hvordan lokalbefolkningen snakket om dette.

4.3.1. Aktivisme

Flere av de jeg intervjuet hadde vært aktiv i bevegelsen mot vindkraftutbyggingen med en gang den startet på stedet. Det mimres tilbake med ord som «rene Texas», «høy på adrenalin», og «skalv i buksene». For mange var det å protestere unaturlig, og noe man «bare ikke gjør her».

Janne: det ligger ikke i min natur å gå inn i noe sånt. Jeg er ikke modig, og jeg liker ikke konflikter. Jeg liker å glatte over - haha, at alt er greit liksom. Men jeg følte meg så tråkket på, at de bare kom og ville ta seg til rette og ta vårt, og at vi ikke hadde noe vil skulle sagt. Uansett om vi egentlig var for små for å kjempe imot dem, så kan man ikke bare finne seg i å bli tråkket på sånn, og ikke prøve å kjempe. Da har man hvert fall gjort det man kunne eller det som man har klart å få til. Jeg tenkte bedre med meg selv om jeg hvert fall har prøvd.

Det opplevdes som unaturlig for Janne å demonstrere mot utbyggingen, men følte det likevel var nødvendig som en reaksjon på opplevelsen av urettferdighet. I samtalen med Janne kom det frem at hun bar på sterke følelser knyttet til sviket hun opplevde, særlig overfor politikere. Som en protest på deres opplevelse, var flere deltakende på aksjoner med fakkeltog, sultestreik og blokkering for arbeidsmaskiner. Frank forteller blant annet om et øyeblikk han husket godt fra aksjoneringen.

Frank: Vi har hele tiden prøvd å ha en hyggelig tone. Vi har aldri vært ufine. Noen i rekkene har jo slengt dritt, og det kan vi ikke kontrollere. Men når vi satt der oppe og sang Ja vi elsker og hadde fedrelandssanger og hadde dikt. Ja det skjedde jo mye når vi satt der i 14 dager. En dag kom politiet og vi sa 'i dag har vi dikt og prosa-dag'. Når de kom så sa jeg bestandig 'velkommen til gards' også sa jeg 'nå er det din tur, nå kan du komme med et dikt her'.

Her mimrer Frank tilbake med en ambivalens: det virker som om det på en måte var fint å samles og kjempe sammen, men på andre siden var det sårt, betent, opprørende, og frustrerende at de ikke følte seg hørt. Samtidig som at de hadde til formål å lage bråk, forteller flere at de ønsket å gjøre det på en god og hyggelig måte. De ønsket ikke å lage dårlig stemning i seg selv, men de ønsket oppmerksomhet, som en sivil ulydighetskamp basert på ikke-vold. Flere fortalte at de på forhånd visste det var en kamp de sannsynligvis ville tape, men at det likevel var viktig for dem å gå mot utbyggingen. Det handlet både om å stå opp for naturens egenverdi, å kjempe mot urettferdighet, og å kjempe for fremtidige generasjoner, mener flere.

Olivia: Hvis vi er villig til å se det store bildet ... det vi gjør er å sloss for landet vårt og for fremtiden til ungene våre, til barnebarn. At dere skal ha en fremtid. Det er kjempeviktig. Det kan godt hende det høres svulstig ut, men det er det det er.

Olivia er tydelig på at det for henne ikke har handlet om å sloss mot enkeltpersoner, men å sloss for landet og fremtiden, som en slags patriotisk handling. Selv om flere forteller de ønsket å kjempe på en «hyggelig» måte, har det vært reaksjoner på motstandens fremgangsmåte.

Dan: Midlene, virkemåten, de brukte for å snakke sin sak var ufin. Mange snudde og ble faktisk for etter de så hvordan ting ble gjort på. På grunn av at de synes det var ... det var en ufin måte de gikk fram på.

Blant annet blir det fortalt at flere demonstranter hadde stilt seg i veien for å hindre anleggsarbeidere og fraktingen av deler sammen med mindreårige. Flere mener dette var uetisk og kostet utbyggerne økonomisk, uten å ha noen konkret effekt. Det blir også påpekt at fremgangsmåten var uforsvarlig, og hindret uskyldige fra å gjøre jobben sin.

Dette kan være en årsak til at flere motstandere forteller de opplevde å bli sett på som hovedproblemet i konflikten. Flere sier de opplevde de ble fremstilt som idioter, konfliktteoretikere, bråkmakere og kriminelle. De opplever at deres holdninger til, og reaksjoner på, utbyggingen blir fremstilt og sett på som irrasjonelle. De forteller også om gjentatte ganger hvor de opplevde de fikk politiet på nakken og at media «herjet stygt» med dem.

Samtidig som at motstanderne ikke fikk stanset utbyggingen på stedet, kan det likevel se ut til at protestene har hatt virkninger. Blant annet har det skapt oppmerksomhet. Brage som vokste opp på stedet, men flyttet derfra for noen år siden, hadde i utgangspunktet ikke gjort seg opp noen mening om vindkraft. Etter bråket på stedet ble Brage derimot oppmerksom på at vindkraft var mer kontroversielt enn han først hadde trodd, og mente prosessen ikke hadde gått rett for seg. Det er sannsynlig at dette er tilfellet for flere enn Brage. Motstanderne lever også i et håp om at de kan ha «reddet andre steder», og at det forhåpentligvis «ikke blir gjort mer på denne måten mot folk» (Janne).

Astrid: det er bygdefolket mot kapitalkreftene. Men noen ganger er det bygda som vinner, og jeg tenker faen heller det var verdt det. Vi har lagd så mye styr at kanskje systemet ble bremset og konsesjonene ble gått gjennom og kanskje vi fikk reddet noen andre plasser. Men det er selvfølgelig bittert, jeg vil trøste meg med den tanken, men det er bittert.

Astrid forteller hun trøster seg litt med tanken på at deres kamp muligens har «reddet» andre steder fra å få utbygging av vindkraft. Det er interessant hvordan Astrid presenterer konflikten her. Vindkraftutbygging blir presentert litt som en skurk man har behov for å bli reddet fra, og at denne skurken står på «kapitalens», pengekreftenes, side. Det blir en kamp

mellom vinnere og tapere, det nasjonale versus det lokale, selv om vindkraft i flere tilfeller blir presentert som en vinn-vinn-situasjon. Bygda blir her «taperne», som opplever at de mister eller blir tatt fra en del av deres sted, og heller ikke opplever å bli inkludert i prosessen.

4.3.2. En form for folkeforskning?

Som en form for motstand mot anlegget, har flere blitt opptatt av å skaffe seg mest mulig kunnskap om både anlegget på stedet, vindkraftutbyggerne, og vindkraft generelt. Det virker som at målet er å finne den «skjulte sannheten» om vindkraft.

Janne: Vi får liksom.. omvendt bevisbyrde. De kan ta seg til rette, også blir det opp til oss å bevise at det er farlig. Vi må gjøre det på fritiden og med dugnad og prøver å skrape penger. Men det blir så maktesløst.

Flere av motstanderne sier at de leser mye og har opparbeidet seg mye kunnskap om ulike aspekter ved vindkraftbyggingen både i løpet av og i etterkant av utbyggingen som en del av kampen. Som Janne nevner her, sier flere at de opplever de må jobbe hardt for å finne bevisene for hvordan ting *egentlig* er. Dette gjør de gjerne på fritiden; de søker, spør, ringer, leser, samler og dokumenterer. Facebook-gruppen for motstandere er derfor full av rapporter om vindkraft, kommunedokumenter, medieoppslag, lover, rettsdokumenter, utredninger, eksempler fra andre steder og bilder av blant annet turbinene og iskast funnet på stedet.

Dette kan tolkes som en form for folkeforskning som gjøres uten tilknytning til vitenskapelige institusjoner. «Forskningen» har heller ikke som mål å finne ut mest mulig generelt, men heller å finne flest ulemper. Det er derfor sannsynlig at deres funn er preget av ønsket om å finne vindkraftens negative sider. Samtidig kan dette øke opplevelsen av kontroll i en situasjon de ellers opplever som ukontrollerbar (Norgaard, 2011). Deres engasjement forteller oss også om deres evne og mulighet til å sette seg dypt inn i politiske og tekniske saker som dette.

Flere forteller at de har sluttet å «kjempe», men har begynt å dokumentere og rapportere det de ser eller erfarer rundt vindkraftverket på stedet som en motstandspraksis.

Hedda: nå er vi nødt til å gå opp og sjekke og dokumentere det som skjer der. For det kan jo være med fugler og alt mulig. Og iskast, og dersom det skjer noe med en turbin, må det jo innrapporteres. Det er jo helt forferdelig å se på. (...) Jeg går fortsatt samme turene jeg har gått, men jeg har en tilleggsoppgave i forhold til det da.

De opplever at denne jobben er en nødvendighet, og at det er deres ansvar. Dette er videre en følge av en mistillit til rapportene og undersøkelsene som har blitt gjennomført av tekniske eksperter, hvor motstanderne opplever at de *må* fordi ingen andre gjør det.

Olivia: Nå skal vi jobbe for å få de ned igjen. Det er målet vårt. Vi har ikke gitt opp. Mange har gitt opp, og føler seg helt overkjørt. Som ikke klarer mer og er utbrent. Vi går på fjellet, vi dokumenterer og målet vårt nå er at de skal bort. (...) Jeg går ikke på fjellet fordi det er så fantastisk fint, men fordi jeg har en jobb der oppe å gjøre i ulike retninger. Akkurat med iskast fordi rapportene som er gitt ut lyger. Det er løgn. Da må vi få frem det.

Regelmessig går altså flere av motstanderne til vindturbinområdet for å undersøke om de ser ting som kan rapporteres inn til instanser som MOTVIND Norge. Dette kan for eksempel være døde fugler eller iskast, og blir en form for folkeforskning eller borgervitenskap de gjennomfører frivillig i en opplevelse av at de *må*, for fremtidens og stedets skyld.

4.3.3. Sorg, sinne og skam

Flere virker til å være sterkt emosjonelt knyttet til stedet og stedets natur. Opplevelsen av at stedet og naturen man er så nært knyttet til endrer seg av vindkraftutbyggingen, vekker frem en sterk sorgfølelse hos flere av innbyggerne. Flere sier blant annet de kjenner på depresjon, raseri og fysisk kvalme. De opplever et tap som flere sammenligner med å miste familie eller venner.

Astrid: Jeg har ikke så mye mareritt om natten og sånn, men det er fremdeles helt ... det ligger på meg hele tiden. Men det er litt sånn som hvis du har mistet noen i familien eller venner.

Astrid forteller at hun unngår å gå tur i nærområdet på grunn av utbyggingen bringer frem så sterke følelser som hun selv kaller for «økosorg». Hun som flyttet til stedet for naturområdets del, sier nå hun opplever at den naturen hun flyttet hit for er ødelagt, og at hun har mistet hele livsprosjektet sitt på grunn av utbyggingen. Følelsene lokalbefolkningen kjenner på later til å ha stor betydning for den sterke motstanden som har blitt vist i relasjon til utbyggingen.

Astrid: Jeg ble så forbannet når hun Tina Bru sa sånn 'jeg skjønner at det er så mye følelser i denne saken'. Det er fader meg følelsen som gjør at vi gjør noe. Du springer for eksempel for å redde den ungen som faller ut i veien fordi du blir redd og tenker 'herregud, dette kommer ikke til å gå bra'. Det er det som gjør at vi gjør noe.

I frykt for å miste naturen slik hun kjenner den, henviser Astrid til at følelsene de kjenner på er avgjørende for at de protesterer mot anlegget. Turbinene blir her en trussel, en fiende mot Astrids opplevelse av stedets identitet, som vekker sterke følelser både hos henne og flere i lokalsamfunnet. Følelsene knyttet til selve utbyggingen er ikke nødvendigvis den eneste årsaken til demonstrasjonene mot vindkraftanlegget, men med tanke på de sterke følelsene flere av motstanderne viser til, kan de være sentrale bakgrunnsfaktorer. Flere sier også de kjenner på en form for skam knyttet til prosessen og utbyggingen.

Hedda: Når jeg har vært ute og reist, og kommer på vei hit og ser dette styret, jeg blir skamfull. Jeg blir skamfull på politikerne våres vegne, som kan se så lite som de gjør. (...) Jeg blir så

skamfull på vegne av [stedet] og de som kunne la dette skje. I forhold til naboene våre, jeg får stadig innlegg på Facebook av folk som sier 'ja, jeg så det her i fra og derifra, og det er helt forferdelig, det er helt nitrist' og sånn er det hele veien. At vi ikke kunne samle oss nok til å stå imot dette, det føler jeg er en skam. Jeg er skikkelig skjemt.

Heddass opplevelse av skam henviser til at noe er skjedd på en måte som ikke er forventet og begrepet brukes ofte hvor noen har mislykkes. Hun mener altså at både politikerne og folkene på stedet har feilet. Jeg tolker det som at Hedda selv føler på en form for skyld for at hun, og hennes naboer, ikke klarte å stoppe utbyggingen. Dette går på hennes egen selvfølelse, og representerer en form for selvidentifikasjon; hun føler på en personlig skam for at stedet har blitt hun ikke ønsker det skal eller burde være. Det blir også nevnt sterke følelser knyttet til selve prosessen og lokalbefolkningens grad av deltakelse i denne. Flere forteller om sorg og skuffelse av å bli forbigått av regjering og utbygger i saken. Dette presenteres blant annet en sorg knyttet til det å miste «barnetroen» på Norges godhet, og flere mener at dette har gjort noe med lokalsamfunnet.

Stine: Jeg syntes det er trist hele greia og jeg tror det har gjort noe med folk. Jeg tror det er mange som sitter og er veldig oppgitt, kjenner på en sorgfølelse rett og slett. Det er det å ikke bli hørt, bli tatt på alvor. Det tror jeg alle trenger å føle at de har muligheten til. Å ikke bli ignorert og kneblet.

Opplevelsen av å bli ignorert når lokalbefolkningen er de som kjenner mest på konsekvensene av anlegget er gjentakende hos flere, og diskuteres nærmere i kapittel 4.4. Demokratiske prosesser.

Selve kampen mot vindturbinene virker også å ha hatt en emosjonell kostnad for motstanderne.

Astrid: Vi har jo bare alt å tape, jeg kunne latt være å bry meg og levd som før. Men jeg har tatt en veldig stor emosjonell kostnad og jeg ble for eksempel ett år forsinket på [utdanningen]. Jeg har tapt en årslønn da. Men jeg er ikke lei meg for det, jeg er glad for at jeg gjorde det.

Flere mener at de ble utbrent «på å prøve å redde stedet», at «folk gikk i kjelleren» og at det har vært svært tøft å stå i. På andre siden forteller alle at de også er glad for at de likevel kjempet. Dette virker å være særlig emosjonelt fordi de er så sterkt tilknyttet til stedet og dets «identitet».

Janne: Jeg er jo herfra, så dette har alltid vært hjemme. Det er her jeg har følt jeg har hørt til ... gjorde det. Når er det ikke helt slik lenger. Det er noe annerledes.

Flere forteller om følelsene relatert til at de har mistet «hjemstedet», og forteller at de opplever en «eksistensiell livskrise». Astrid peker blant annet selv på at hun har kjent på en form for «økosorg».

Det er helt tydelig at vindkraftutbyggingen blir en trussel mot folkets dype personlige bånd med stedet, og at en sentral del av stedets identitet er tett knyttet til dets natur. De erfarer altså stedets natur som en del av *hjemmet* de har vokst opp i, og kjenner på en følelse av å miste en del av det som da oppleves som hjemme. Selv om stedet fremdeles er der, har en sentral del av stedets identitet endret seg. Dette kan tolkes som en form for hjemlengsel, hvor de savner det som en gang var.

Begrepet *solastalgi* kan gi oss en større innsikt i dette, og handler om en sorgfølelse knyttet til å være løsrevet fra naturen, og oppleve at det er en uønsket endring i miljøet (Albrecht et al., 2007). Flere av de jeg snakket med føler på at de har mistet noe, og kjenner på en form av tap som kan relateres til dette begrepet. Deres hjem er ikke lenger slik de kjente det, og bringer frem sterke følelser som skaper et behov for å beskytte stedet, det lokalbefolkningen er redd for å tape, gjennom ulike former for motstand. Som diskutert i kapittel 4.3.1., opplever flere at deres reaksjoner gjør at de tolkes som urasjonelle og overdrevne fra utsiden. Dette kan henge sammen med det Bjørklykhaug og Vetlesen (2020) beskrev som tabu knyttet til det å sørge over naturen. Selv om disse følelsene er preget av sorg, møtes mennesker med de samme følelsene i et slags fellesskap.

4.3.4. Fellesskap

Astrid: Jeg har blitt kjent med folkene der ute og fått venner for livet, tenker jeg. Folk jeg har blitt veldig godt kjent med på veldig kort tid. Det er ikke small-talk, det har vi ikke tid til. Mer sånn 'ja, i går satt jeg og grein i fire timer', og 'ja, det gjorde jeg også'. Det er veldig sånn rått da.

(...)

Astrid: Vi har jo i vindkraften (...) et slags fellesskap. Det tenker jeg er viktig, selv om man går og surrer for seg selv, så vet man at man har andre. Her, eller andre steder.

Det har utviklet seg et fellesskap blant motstanderne, preget av å dele tanker og følelser. De identifiserer seg med hverandre, som «motstandsmennesker» forteller Frank, i en gruppe med samme mål. Stine forteller at det var som om «bygdefolket kom i hop». Det skapes altså en ny grense mellom folkene på stedet, og gjennom å vise motstand mot utbyggingen har en gruppe mennesker kommet sammen. Som Mihaylov og Perkins (2014) påpeker trusselen fra turbinene mot lokalsamfunnet ført dem sammen.

Janne: Jeg har blitt kjent med mange folk jeg før bare har visst hvem var, så det har vært hyggelig, folk jeg kjempet med. Så det har vært positivt, folk jeg ikke trodde jeg kom til å ha noe med å gjøre.

Motstanderne på stedet har altså fått en samhørighet i konflikten, hvor de kom sammen og skapte et nytt fellesskap. De identifiserer seg sammen basert på noe de er motstandere av, og det later til at man må være en synlig motstander for å være en del av dette fellesskapet.

Man er på en måte offer og tapere *sammen*. Det er også mulig at fellesskapet de har skapt har bidratt til å opprettholde den lokale motstanden, ettersom man da kjenner på en form for tilhørighet. Denne formen for fellesskap kan beskrives som et emosjonelt kollektiv, preget av en emosjonell dobbelthet (Durkheim, 1915). De negative følelsene, som sorg, sinne og skam, skaper faktisk en slags varme fordi de deler følelsene i fellesskap.

4.4. Demokratiske prosesser

Denne delen vil analysere det som fikk mest kritikk fra lokalbefolkningen, nemlig selve prosessen rundt vindkraftutbyggingen. I dette delkapitlet vil jeg diskutere hvordan lokalbefolkningen opplevde den demokratiske prosessen, om de opplevde at de ble inkludert eller ikke, og hvilke konsekvenser dette har hatt.

4.4.1. Deltagelse i demokratiet

Kampen flere sier de kjempet mot anlegget, later i stor grad til å være en konsekvens av at de ikke har fått muligheten til å delta i utbyggingens beslutningsprosesser. Flere av de jeg snakket med påpekte at det de kjempet hardest mot var selve systemet og prosessen som fulgte.

Karianne: hvis du ser kolonitiden hvor folk hadde tatt land i Afrika og sånne ting, de betalte med glassperler ikke sant, de fikk ikke noe verdi igjen. Og sånn føler jeg at vindkraftgreinene, det er sånn at vi blir tildelt glassperler og tomme løfter. De får jo penger inn som de tar ut på sånn skattefrie steder, så de lever herrens glade dager. Mens vi blir flådd for alt.

Frank: Når jeg ser [turbinene] står der ... de skulle ikke ha stått der. For oss er alt det bak egentlig mye verre. (...) Det er alt det vi kjemper mot. Om [turbinene] står oppå der og veiver, det er ikke noe pent å se på, men det gjør ikke meg noe.

Her peker Karianne og Frank på noen av sidene ved utbyggingen de er svært kritiske til. Blant annet opplever de at kompenseringsmekanismen var fraværende, og at den ikke har vært i nærheten av samme verdi som det de opplever er tatt fra dem. De sammenligner sin egen situasjon med kolonitiden, noe som også har vært pekt på i tidligere litteratur om vindkraft, særlig i samiske områder (Ellingsen, 2020; Normann, 2021). Dette refereres til som en «grønn kolonisering», hvor vindkraft representerer en fornyelse av historiske prosesser preget av besittelse eller kolonisering av landområder mot innbyggers vilje (Normann, 2021).

Opplevelsen av enveiskjøring og overkjøring er gjennomgående hos de fleste jeg snakket med. Flere sier at dette ikke er slik de trodde det var å leve i et demokrati. De klandrer myndighetene, og særlig NVE og OED.

Astrid: Følelsen av fullstendig overkjøring av et lite lokalsamfunn fra storsamfunnet. [De] sier at fordelene er større enn ulemperne, men hvem er samfunnet? Teller vi som samfunnet, vi som bor her? Eller er det pengesamfunnet?

I flere tilfeller kommer skillet mellom lokalsamfunnet og storsamfunnet opp som noe de stiller spørsmål ved. Dette kan igjen kobles til tanken om global fordel, lokal ulempe, som presentert i første kapittel. Her gjøres opplevelsen av maktesløshet som lokalsamfunn i møte med det nasjonale relevant. «Det er bestemt før du i det hele tatt får sagt noe», forteller Robert, som også er kritisk til hvordan saken har blitt håndtert. Samtidig viser flere av motstandere en viss nyanse i forhold til dette.

Janne: Vi har ikke fått visst ... jeg kan si for meg selv jeg har vært for sløv og godtroende. Men dette har så enorm stor innvirkning. Så klart de kan ikke gå rundt og spør for enhver ting noen vil gjøre, det er greit, det kan jeg like eller mislike, og noen ting må de bare få gjennom. Men dette har så enormt stor påvirkning. Dette holder ikke at noen sitter på et lite møte i kommunen og ordner og at det er stille. Dette må ut, vi må få vite hva som skjer, og vi må få lov til å ha en mening om det og kunne protestere.

Flere, som Janne, klandrer seg selv for å ikke ha funnet ut av det før, men kritiserer også stillheten, hemmelighetsholdet, som mange opplever prosessen har vært preget av. I min egen undersøkelse av beslutningsprosessene opplevde jeg det som vanskelig å finne dokumenter som henviste til hvem som deltok som relevante aktører i prosessen. Det var ingen folkeavstemming på stedet, og kommunestyret, OED og staten var de sentrale beslutningsorganene. Samtalen virket i stor grad til å skje mellom kommunens administrasjon, OED og vindkraftutbygger de første årene i prosessen. Ikke før det samme året vindkraftutbyggingen startet finner jeg høringsuttalelser som inkluderer lokalbefolkningen. I et brev til NVE mener også kommunen at prosessen med høring av MTA-planen¹ har vært for dårlig informert ovenfor privatpersoner i lokalbefolkningen (Anonym Kommune, 2019).

Flere forteller at folkemøtene som ble holdt på stedet kom i etterkant av at alle beslutninger allerede var tatt. De opplevde derfor aldri en reell samtale eller diskusjon om vindkraftanlegget, og forteller at møtet i større grad oppleves som en presentasjon hvor de «bare ville fortelle hvor bra det var» (Janne).

Lokalbefolkningen later samtidig til å ha en forståelse for at man ikke kan bli informert om eller være enig i alt, og at noen ting bare må gjennomføres. Vindkraftanlegget oppleves derimot å ha hatt en så stor påvirkning på folket og lokalsamfunnet at flere mener prosessen burde blitt håndtert annerledes; med mer åpenhet, samtaler med lokalbefolkningen, og muligheten til å klage før utfallet er bestemt.

¹ Når konsesjon er gitt skal utbygger/tiltakshaver/konsesjonær i god tid før byggestart legge frem for miljøtilsynet i NVE en Miljø-, transport og anleggsplan (MTA) til godkjenning (se nve.no).

4.4.2. Urettferdighet

Det virker å være en spenning mellom grunneierne og resten av bygda når det kommer til muligheten til å påvirke prosessen, samt mellom «vanlige folk» og vindkraftutbyggerne i forhold til sakene som legges frem til politisk behandling.

Astrid: Jeg for eksempel har ikke klagerett på hva som skjer der. Jeg er ikke noen grunneier, sant. Bare fordi jeg ikke eier grunnen så har jeg ikke noen rett på å klage, hva er det for noe liksom. Det er jo like ... utsikten er jo like mye min som noen andres, eller det er jo ingens eller alles. Vi er her bare en veldig kort stund, så med hvilken rett har vi til å ødelegge så voldsomt rundt oss?

Astrid opplever hun kan være så glad i naturen hun bare vil, man uansett ikke ha noen rett til å klage på hva som skjer med den. Retten til å klage og bli hørt i løpet av prosessen har derimot grunneierne hatt. I de fleste dokumentene i relasjon til konsesjon, søknader om utsettelse, og søknader om endringer i utbyggingen, legges det sterk vekt på at anlegget skal ta «tilbørlig hensyn til grunneierens interesser» (NVE, 2019, s. 8). De med penger og ressurser til å eie deler av landskapet har derfor en helt annen mulighet og makt til å påvirke prosessen enn de som bare er *lånere* og brukere av landskapet. Dette gir grunnlag for å diskutere hvem som anerkjennes som relevante representanter/aktører i demokratiske prosesser. I dette tilfellet legges eierskap til grunn for å kunne anerkjennes som en legitim aktør. Det er denne urettferdigheten for å ikke få muligheten til å påvirke utbyggingen det pekes på av mange jeg snakket med.

Robert: Det er de som er grunneiere og bønder [som får]. De får kompensasjon for tapte beiteareal.

Sandra: Mens vi andre som har vanlige boliger med vanlig tomt, vi får ingenting.

De som er brukere og lånere av sin nærnatur uten å ha ervervet seg den i form av privat eiendomsrett og gjennom økonomisk kapital, får ikke muligheten til å påvirke hva som skjer med den, og det oppleves som urettferdig. Grunneierne får kompensasjon, påpeker Robert og Sandra, som kan oppleves som et ekstra insentiv for å godta utbyggingen mens «de andre» står igjen uten mulighet til å påvirke prosessen.

Opplevelsen av urettferdighet nevnes også mellom «vanlige folk» og vindkraftutbyggerne i relasjon til saksbehandling.

Frank: Nå er du kommet inn i vindkraft. Der er det andre lover og regler.

Politikken og beslutningsprosessene rundt vindkraften oppleves altså som urettferdig, og forbindes av mange med tvang og overkjøring, «koste hva det koste vil». Vindkraften ses ikke bare som en trussel mot naturen, men blir oppfattet som en trussel mot demokratiske og rettferdige prosesser.

4.4.3. Transparens

Som antydnet tidligere, fortalte flere av innbyggerne at de opplevde å ikke bli informerte om utbyggingen. Flere oppfattet det som hemmelige møter og hemmelige beslutninger.

Markus: De hadde masse hemmelige møter. (...) Alt var hemmelig, kun noen få grunneiere som fikk vite det. Og de har fått mye penger.

Flere opplever de har blitt holdt utenfor, også ovenfor folk i samme familie eller vennekrets som har visst om utbyggingen. Jeg ble fortalt at mange fikk vite om utbyggingen gjennom et rykte som gikk på bygda bare en kort tid før utbyggingen startet.

Olivia: Det var hemmelig hele utbyggingen her. Tilfeldigvis var det en som reiste og overhørte en samtale der han fikk vite at her skulle være utbygging. Det lurte jeg på var [ett år før anleggsarbeidet begynte]. Det var da vi fikk vite om det. Ellers var dette hemmelig mellom utbygger og grunneiere. Vi visste ingenting.

Jeg ble fortalt av noen at de først husket at det ble snakket om å kanskje sette opp et vindkraftanlegg på stedet for mange år siden. De tok da opp en prøvemast som ble tatt av lynet og falt ned. Som en konsekvens av dette, fikk flere beskjed om at været på stedet var for turbulent for å ha et anlegg der. «Så det trodde vi på», fortalte Hedda, «helt til de kom og begynte».

Ettersom det er et lite sted, kan rykter bevege seg fort. Men det var altså ikke lenge før utbyggingen at folk fikk vite om hva som skulle skje i nærområdet deres. Olivia har vært opptatt av å lete mye i dokumenter for å finne ut av hva som egentlig skjedde på denne tiden, men hun forteller at det er mye som er vanskelig å finne. Fordi det tok så lang tid etter at konsesjonen var gitt til de hørte noe, var det mange som enten glemte av det eller antok at det ikke ble noe av. Som tilflytter ble Astrid gitt beskjed om at hun måtte huske på at det var gitt en konsesjon til å bygge ut vindturbiner på stedet, men forteller at hun tenkte det var avlyst fordi det var så langt «opp og frem».

Astrid: Jeg husker venninnen sa på sånt arealplanleggingsmøte at vi skulle passe på å ikke komme i oppdrettsanlegg og at vi skulle passe på dette med vindkraften. Jeg tenkte - ess, ingen som har sagt noe om den vindkraften på sånn 10 år, det blir ikke noe av det. Også går det kanskje et halvt år også bare pjoh. Så var det der.

Som Olivia, mener flere at det var gjennom rykter og tilfeldigheter de fikk vite om utbyggingen som skulle skje under et år senere. Ryktene som gikk, førte til at folk begynte å etterspørre informasjon.

Sandra: Aldri hørt noe, aldri tatt med på råd eller fått informasjon. Før han selv begynte å etterspør informasjon, fordi noen hadde oppdaget det.

Robert: Oppdaget det ved en tilfældighet at de hadde begynt å tinglyse leieavtaler på området som turbinene skulle stå på. Festeavtaler kaller de det. Da begynte jeg å nøste i det og begynte å spørre. Selv da holdt jeg på å kave i et halvt år før jeg fikk noe svar.

Markus: Vi hørte bare rykter om at gravemaskinene var på vei oppover. Det er der feilen ligger.

Å ikke bli fortalt hva som kom til å skje med nærområdet var for mange overraskende og provoserende. Fordi det tok så lang tid før konsesjonen ble gitt og frem til utbyggingen begynte trodde mange at den aldri kom til å skje.

Et eksempel på at ikke all informasjon har vært like tilgjengelig, er en tydelig uenighet mellom to deltagere om hvorvidt kommunen sa ja eller nei til vindkraftutbyggingen. Mens Dan er sikker på at det var flertall i kommunestyret da det ble søkt om konsesjon, er Brian på den andre siden sikker på at kommunen sa nei.

Brian: Når forslaget om vindkraftutbygging kom på bordet, sa kommunen nei. Men likevel, så ble det kjørt gjennom og fullført. Det blir litt sånn, vi skal liksom ha demokrati, men demokrati er det så langt staten er enig. Er den uenig, får staten det slik den vil.

Det viser seg derimot at både Dan og Brian til en viss grad har rett. Da forslaget først kom, sa kommunens lokalpolitikere ja til utbyggingen (Anonym kommune, 2019). I neste omgang, etter at prosjektet hadde blitt omgjort og det hadde gått flere år, sendte kommunen et nytt brev til NVE hvor de sa nei til utbyggingen. I lys av at informasjon om de demokratiske prosessene i denne fasen later til å ha vært lite åpne, kan en forstå at misforståelser oppstår. Det representerer også et eksempel på at innbyggerne ikke har fått vite så mye om beslutningsprosessen.

Som en reaksjon på at innbyggerne ikke visste om nærområdets fremtid, dukket Frank ned i Norges lover for å finne hvilke rettigheter han som borger egentlig har.

Frank: Det står i norsk lov. Alle er lik for loven, det er en menneskerett. Også har du, 'Alle har rett til helse samt miljø, og en natur der produksjonsevne og natur blir holdt ved lag. Når naturressursene skal disponeres ut fra langsiktig og allsidige synspunkter, trigger det retten og for kommende slekter. Borgerne har rett til kunnskap om hvordan det står til med naturmiljøet og om verknaden av planlagte og iverksatte inngrep i naturen slik at de kan trigge den retten de har etter 15.ledd'. Det var det jeg tok opp på det første møte. Hva kan innvirkningen være hos oss? De bare lo. Når ikke NVE eller OED egentlig respekterer norsk grunnlov.

Mangelen på informasjon om vindkraftutbyggingens virkninger på deres naturmiljø er igjen årsaken til at flere mener det er en sentral mangel på demokrati i prosessen. Miljøparagrafen Frank sikter til står i Grunnloven, § 112, og har som formål å verne naturen for kommende generasjoner. Som Frank påpeker, skal den gi borgere rett til informasjon og kunnskap om miljøet og virkningene menneskelige inngrep i naturen har (Kongeriket Norges Grunnlov,

2020, § 112), noe flere opplever en mangel på i denne saken. Mens det har vært høringer, later disse i større grad å ha vært «informasjonsmøter» hvor innbyggerne ble fortalt hvor flott det kom til å bli. Det var ikke opplevd som en kanal hvor man kunne komme med sine tanker, bekymringer eller klager. De opplever at de har blitt holdt utenfor det «gode selskap» som besto av utbygger, grunneiere og politikere. Mange etterspør derfor en prosess som skulle vært mer åpen fra begynnelse til slutt.

4.4.4. Et definisjonsspørsmål?

Flere mener altså at prosessen ikke har vært demokratisk, men det er også innvendinger fra de som påpeker at den har vært det. Dette impliserer at det finnes en uenighet om hva demokrati er og burde være for lokalbefolkningen.

Dan: Jeg satt i kommunestyret og stemte for den gangen. Det var mange i kommunestyret første gangen som stemte, kun 2-3 imot. Stort flertall for. (...) Det kan ikke være sånn at om det er noe du ikke er enig i, er det ikke demokrati. For det blir feil, mange som hevder det. Det blir feil å hevde at det ikke har vært en demokratisk prosess.

Det Dan forteller her tyder på at lokalbefolkningen har forskjellige definisjoner av begrepet demokrati. Når jeg nevnte ordet demokrati i samtalen med Olivia, var hun rask med å spørre et retorisk spørsmål.

Meg: Nå skal vi over på noe litt annet, mer inn på demokrati ...

Olivia: Hvilket demokrati?

Spørsmålet hun stiller impliserer at det ikke finnes et demokrati i hennes øyne. Jeg spør henne hvordan et demokrati skulle vært og hun forteller:

Olivia: Litt interessant å lese om Sveits, som har folkestyre. Jeg har ikke satt meg sånn voldsomt i det. Men i et demokrati så skal jo folk bli hørt. Det blir det ikke her.

Slik jeg forstår det, anerkjenner de fleste av deltagerne at det var et flertall for utbyggingen på Stortinget, og derfor at det eksisterte et representativt demokrati. Det var dessuten dialog med grunneiere, som alle også anerkjente at eksisterte. Kjernen i problemet virker å være at de opplevde en mangel på beslutningsprosedyren hvor befolkningen tok del i avgjørelsen. Flere ønsket å få samme mulighet til å presentere sine argumenter og interesser i dialog med utbygger og kommune, på samme måte som grunneierne, en form for demokrati man kan si er mer deltagende eller deliberativt (Hajer & Wagenaar, 2003).

4.4.5. Tillit og skepsis

Opplevelsen av prosessen virker dessuten til å ha påvirket flere av innbyggernes syn på politikere, politi og rettsstat. Stine opplever at hun har mistet mye av tilliten til politikeres

klimastrategi etter konflikten, og at dette har hatt en påvirkning på tilliten hun har til politikere generelt.

Stine: Både lokalpolitikere, men egentlig mest Storting- og regjeringspolitikere. Fordi jeg føler de sitter og lyger. Det er tungt for meg å sitte å høre på ... bare med dette om covid nå, jeg sliter med å sitte å høre på dem fordi jeg tenker de er ... ja har mistet all tillit, rett og slett. (...) Har du mistet tilliten har du ikke tillit til noe de sier egentlig. Det går utover livet generelt, med familie og venner og bekjente. Hvis man går rundt med en sint følelse hele tiden, at du føler at du ikke blir hørt eller tatt på alvor, du blir kneblet rett og slett.

Her påpeker Stine at mistilliten til vindkraftprosessen har påvirket den generelle tilliten hun har til politiske institusjoner og at dette er en konsekvens av prosessens håndtering. Stine er ikke alene om denne opplevelsen.

Olivia: Jeg har null og niks tro på [lokalpolitikere], med unntak av noen få. Det var mye ulovligheter, (...), og vi kunne bevise det. De valgte å ikke bry seg. (...) [Og] Stortinget og regjering ... å himmel og hav. Herregud jeg forstår ikke hva slags folk som har havnet der. Det er skremmende ...

Hedda: Jeg har alltid hatt full tillit til både politikere og politi og sånn. Men nå, helt borte. Jeg synes de bare er noen tullinger. Og politikerne, de har ikke ryggrad i det hele tatt.

Jeg får inntrykk av at de fleste hadde en viss tillit til politikerne før konflikten, men at denne har blitt borte som en konsekvens av sakens håndtering.

Det er ikke bare den politiske institusjonen folk har mistet tillit til som en følge av prosessen. Frank forteller om en situasjon under et dialogmøte med politiet hvor han hadde uttrykt sin misnøye med et ferdselsforbud som var satt under utbyggingen. Han forteller videre at flere fikk forelegg og flere andre ble truet med bøter for å bevege seg på sin egen tomt. I protest mot ferdselsforbudet hadde han sperret av deler av veien hvor anleggsmaskinene skulle kjøre, og mener at han etter det ble truet med et eget ferdselsforbud bare mot hans familie.

Frank: Da reiste jeg meg opp 'hva er det du sier for noe, din tulling. Dette går ikke an'. Også sa jeg at jeg ikke ville sitte med en sånn mann i samme rom. 'Jeg skal knuse deg', sa jeg og gikk ut. Også gikk [kona] med da, men det var flere andre som satt og tok det opp. Alt sammen på telefon. Så vi har på lyd hva han har sagt. (...) Etter den dagen har jeg mistet all tiltro til politi.

For Frank sin del kan det virke til at det var en enkelthendelse som fikk begeret til å renne over, og tiltroen til politiet tok slutt. Dette kan sammenlignes med det Sandra og Robert snakker om i relasjon til deres forhold til politiet. På grunn av tungtransporten som kjørte forbi tomten deres, hadde noen vannposter begynt å lekke i hagen deres og endret terrenget. De var dessuten nervøse for at vannet skulle renne inn i huset og forteller de har forsøkt å sette opp hindringer i hagen for å unngå dette.

Sandra: Vi ba jo om hjelp av politiet for å stoppe det, men de sto der og bare ga dem lov til å kjøre opp. Så politiet er ikke noen medhjelper for de som trenger hjelp, de er medhjelpere for kapitalmaktene synes vi. De er kjøpt og betalt. Jeg har null respekt for politiet etter dette.

Meg: Hvordan var forholdet til politiet før da, i forhold til nå? Sandra: Nei, før så hadde jeg tiltro til at de var her for å hjelpe oss.

Robert: Alltid hatt tiltro til at politiet og rettsvesenet er her for å hjelpe folk som opplever et overgrep. Det har vi vel egentlig fått bevist at de ikke er. De er her kun for storkapital.

Hos Sandra og Robert var det en personlig risiko for deres eiendom som direkte følge av vindkraftutbyggingen de ikke fikk hjelp til som var opphavet til deres tap av tillit til politiet.

I likhet med Frank, ser det ut til at det er små hendelser i politihåndteringen av saken som har gjort slik at de har mistet tiltroen til politiet. Dette står noe i motsetning til hvordan tapet av tilliten til politikere har utspilt seg, som i større grad kan tolkes som et tap av tillit til at de tar hensyn til hele fellesskapet gjennom hele prosessen.

Olivia: Jeg har mistet all respekt for politiet. Det er trist. Jeg ser et land jeg ikke kjenner igjen. Det er ikke sånn som jeg trodde det var. Vi hadde en gang et bra land, og det er det vi skal ha tilbake.

Vi har allerede sett at flere har mistet tilliten til politikere og politiet. Olivia ser ut til å dra dette videre til en slags nasjonalromantisk eller nostalgisk tilnærming, og jeg tolker det som at hun er bekymret for nåtidens Norge generelt. Dette gjenspeiles også i noe Astrid sier i referanse til prosessen i vindkraftprosjektet: «Det er barnetroen som har blitt litt borte da, at i Norge så jobber vi i lag». Hun kritiserer hele landet, at det har endret seg, og impliserer at Norges beslutningstakere ikke lenger jobber for hele fellesskapet.

Å miste tilliten til politikere og andre viktige beslutningstakere kan ha store konsekvenser. Stine belyser hvor kritisk det kan være dersom folk mister tilliten.

Stine: Det er farlig, kjempefarlig når folk mister tillit til styresmaktene. (...) Når du ser utlandet og folk som går i gatene fordi de demonstrerer over ditt og datt. Ja man kan kanskje forstå det, hvis de hele tiden ikke blir hørt. Hvis det norske folket blir overkjørt igjen og igjen og igjen og ikke blir hørt. Ja da kan det skje her også da. Det vil vi jo egentlig ikke ha. Vi vil ikke ha slike tilstander her. Vi vil ha tillit til styresmaktene våre, vi vil ha troen på at de gjør ting til vårt beste, til folket sitt beste.

Hun forteller at hun i utgangspunktet ønsker å ha tillit til styresmaktene, og troen på at de ønsker å gjøre det beste for fellesskapet. Flere av deltakerne refererer til Høyesterettsdommen hvor en vindkraftkonsesjon ble dømt ugyldig (Høyesteretts dom i Fosen-saken, HR-2021-1975-S).

Olivia: Også var det den Høyesteretten, noe høyere kommer du ikke, hvor det ble sagt enstemmig at utbyggingen var ugyldig. Også har vi en olje- og energiminister som prøver alt for at det ikke skal bli revet. Det er helt vanvittig. De setter seg over Høyesterett.

Dette eksempelet brukes ved gjentatte anledninger for å bekrefte deres egne argumenter om politikere. Flere innbyggere har altså fått inntrykket av at politikere og politiet ikke bryr seg om loven (når det gjelder vindkraftutbyggerne), og at de setter seg over loven (flere refererer her til høyesterettsdommen i Fosen-saken). Dette går igjen på tema som opplevelsen av forskjellsbehandling og urettferdighet (kapittel 4.4.2.).

Flere stiller også spørsmål ved ulike aktørers profesjonalitet, både innenfor politikken og vindkraftbransjen, og mener de gir fordeler til hverandre på bakgrunn av vennskap. Dette er en skepsis til politikere og vindkraftsutbyggers moral, og det nevnes tanker som at «politikere er kjøpt og betalt» (Robert) og flere begynner å lure på «hvem som egentlig bestemmer» (Olivia). Hos flere går penger igjen som et fellestrekk som hensikten til vindkraftindustrien, eksemplifisert med ord som «store kapitalkrefter» (Astrid), «Storkapital» og «Skatteparadis» (Sandra/Robert). I de fleste tilfeller blir de som jobber for, og «drar fordel» av, vindkraften bare referert til som «de», som store, noe ukjente, skikkelser. Det varierer også litt mellom å være rettet til vindkraftbransjen og politikere, som om det nesten ikke spiller noen rolle hvem av dem man sikter til, så lenge det er noen som kan ha bidratt til å gjøre utbyggingen mulig. Når jeg spurte Janne «Hvem er 'de'?», fikk jeg som svar at det er noe uklart for henne også.

Janne: Hvem er de ja, ja det er det som er litt uklart. For politikere skal være de som leder Stortinget og regjering, men så blir man sånn hmm, er det det? Når det er slike saker ... hvor mye blir de påvirket og ... Jeg tror ikke noen sitter med penger under bordet, det håper jeg virkelig ikke. Det må være unntakene hvert fall. Men at det er noen sånne usunne koblinger som gjør at ikke alt går rett for seg.

Igjen vises det en tvil til politiske aktørers intensjoner og makt. Opplevelsen av å føle seg lurert har resultert i en skepsis til alle aktuelle beslutningstakere. De lurer derfor på hva annet de kan bli eller har blitt lurert på. De lurer på politikeres og vindkraftbransjens agenda og opplever at Norge ikke er så *rent* som de trodde. I den sammenheng brukes det mange metaforer; mye grums, snusk, muffens, råttenskap, klør ryggen til hverandre, melker staten. Flere stiller også spørsmål ved kildene brukt i vindkraftbransjen og vindkraftpolitikken, og er derfor opptatt av å lese selv og være kildekritisk. Her er «grønn bløff» og «bærekraftig- og grønt-flagget» gjennomgående begrep som brukes for å tydeliggjøre deres skepsis til utviklingen, og viser til en alvorlig mangel på tillit som en konsekvens av utbyggingen. Dette beviser ikke hvordan ting faktisk er, men det er deres opplevelse av prosessen. Fordi deres opplevelse har reelle konsekvenser, må de tas med seriøsitet videre.

4.5. Oppsummering

Vindkraftprosessen på stedet har satt i gang noen sterke konflikter hos innbyggerne. Det har startet både noen konkrete og noen mer abstrakte diskusjoner om natur, om rekreasjon og friluftsliv, om helserisiko, om makt og eierskap, og om tillit. Knyttet til dette er det sterke følelser og en enorm vilje til å opparbeide seg kunnskap om vindkraftutbygging. De sterke følelsene forbundet med utbyggingen har ført til store og sterke motkrefter på stedet. Samtidig har vindkraftanlegget utartet i to forskjellige konflikter; en mellom de som er mot og de som bestemmer, og en mellom de av befolkningen som er mot og de som er for. Det har skapt splittelse og uhygge mellom naboer, familie, tidligere venner, lokalsamfunnet, politiet og de som bestemmer. Vindkraftutbyggingens prosess fremstår som preget av at innbyggerne utover grunneierne verken føler seg spurt eller hørt som relevante parter. Flere opplever også at de ikke har fått informasjon om utbyggingen, og kjenner at de har blitt behandlet på en urettferdig måte. Det er helt tydelig at utbyggingen mangler legitimitet hos mange på stedet, og at disse opplever seg påtvunget en endring i deres nærnatur og stedet de identifiserer seg med, mot sin vilje og i en udemokratisk prosess. Det fremstår også som om flere i lokalbefolkningen som en konsekvens har fått en viss skepsis til myndighetenes intensjoner, både lokalt og nasjonalt.

5. Diskusjon

Vindturbiner er interessante; de skal representere en teknologisk løsning på klimaendringer som fører til risiko i form av både værendringer, oppvarming, skogbranner, naturmangfold, dyremangfold, helsekonsekvenser, matproduksjon med mer. Utbyggingen av vindturbiner blir en statlig bestemt og regulert løsning som skal bringe verden fremover dit vi ønsker den skal være. På andre siden, rammer dette lokalsamfunn og enkeltindivider knyttet til tap av lokale landskap, naturmangfold, dyremangfold, helsekonsekvenser og så videre. Mest av alt framstår vindkraftkontroversen som å handle om noen bakenforliggende faktorer i prosessen, som det å bli sett og hørt, og hvem det er som anses å være relevante aktører i beslutningene som tas. I litteraturen om klima, miljø- og energirettferdighet er det tre sentrale kriterier: fordeling, prosess og anerkjennelse (Sovacool & Dworkin, 2014). Ingen av disse tre ser ut til å ha vært tilfredsstillende behandlet i vindkraftutbyggingen som er undersøkt her.

I dette kapitlet vil jeg svare på den overordnede problemformuleringen knyttet til innbyggernes opplevelse av og holdninger til vindkraft i nærmiljøet. Det teoretiske rammeverket presentert tidligere vil i dette kapitlet ligge til grunn i og kobles tydeligere sammen med analysen. Kapitlet struktureres i to deler; første del vil være en diskusjon av tingenes tilstand, opplevelser, hvordan saken kommuniseres og hvilke fremstillinger som gjøres gjeldende. Andre del vil ta opp diskusjonen om hvordan man potensielt kan bedre slike prosesser i fremtiden.

5.1. Såret i bygda

I beskrivelsen av utbyggingen, brukte flere av innbyggerne mange metaforer. Dette er sentrale måter å forklare hvordan man ser og forstår verden på. Med utgangspunkt i deres språk, vil jeg selv benytte meg av lignende metaforer i denne diskusjonen. Som tittelen over henviser til, diskuterer jeg *såret* både som substantiv, adjektiv og verb. Et sår representerer at noe er vanskelig, ødelagt eller forandret. Det er et *sårt* tema, man *sårer* hverandre, og både fellesskapet og naturen får et *sår*. Dette viser til opplevelsen av å «miste» en del av det en opplever som sitt hjem, å oppleve et sår i naturens jordskorpe, å bli såret av fellesskapet (polarisering og splittelse), og å bli såret av å ikke bli inkludert i avgjørelser om sitt eget nærmiljø (demokratisk underskudd).

5.1.1. Stedsidentitet

For å forstå lokalsamfunnets holdninger til utbyggingen, er det relevant å forstå hvordan de erfarer og beskriver stedet og dets identitet. Lokalsamfunnets oppfatning og verdier rundt dets miljø, er derfor viktige inngangspunkter for å forstå deres virkelighetsrammer og deres

engasjement i saken. Det er tydelig at lokalsamfunnet tolker risikoene knyttet til utbyggingen av vindkraft på stedet som større enn fordelene, både lokalt og globalt, og det teknologiske prosjektet synes å stride mot stedets særpreg og identitet. Stedets turmiljø og natur beskrives videre som en del av individenes *hjem*.

Mens vindturbiner på den ene siden kan være symboler på modernitet og fremskritt, kan de på andre siden representere en industrialisering og ødeleggelse av naturområder (Hirsh & Sovacool, 2013). Hirsh og Sovacool (2013, s. 713) beskriver dette godt: "These alien objects may fit into the culture and lifestyle of city-goers, but according to many people, they do not belong in the pristine rural landscape". På grunn av bygdas stedsidentitet, blir vindturbinene derfor symbolet på noe som ikke passer inn. Det blir litt som Mary Douglas' (1997, s. 51) kjente sitat: «Dirt is matter out of place». Noe defineres som «skittent» fordi det ikke hører hjemme; det «urene» er altså ikke en isolert hendelse, men er avhengig av kontekst. Det er når vi bryter et mønster eller en forestilling om hvordan ting skal være, at reaksjoner oppstår. Det er derfor avgjørende å forstå denne konteksten, i dette tilfellet bygdas stedsidentitet, for å forstå bygdas reaksjoner.

Folks opplevelse av hjemmet og nærmiljøet er av stor økologisk betydning, og kan være nyttig for å forstå folks levde opplevelse av naturendringer. Som Devine-Wright (2005; 2011) påpeker, kan steder være tett knyttet opp til følelser. Vindkraftutbyggingen kan her tolkes som en trussel mot stedets identitet, noe som bidrar til konflikt med lokalbefolkningen. Utbyggingen representerer en stedsendring som kan være i konflikt med stedsidentiteten relatert til natur, bygd, tradisjon og ruralitet, hvor turbinene representerer det motsatte: industrialisering, by, endring og urbanitet. Begrepet solastalgi brukes om lidelsen eller sorgen som produseres av miljøendringer, og som påvirker menneskers opplevelse av hjemstedet (Albrecht et al., 2007). Opplevelsen av å ha følelser for stedet og naturen, kan føre til en form for hjemlengsel når naturen endres. Man kan da oppleve en sorg over å ha mistet en del av «hjemmet», som også er en del av ens egen identitet. Det er også her viktigheten av en samfunnsvitenskapelig forståelse spiller inn, hvor man kan rette søkelys mot andre termer og nyanser enn økonomiske modeller for verdi.

5.1.2. Såret i jordskorpen

Mens vindkraft har vært et politisk mål, ser vi at prosjekter kan bli svært kontroversielle på lokalt nivå. Den lokale motstanden er organisert av interessegrupper bestående av naboer og andre i samfunnet som opplever at lokalmiljøet deres er truet. For lokalsamfunnet har vindkraftutbyggingen en negativ innvirkning på lokalområdet- og samfunnet, og få opplevde miljøgevinster lokalt. Prosjektet har innebåret risikoer i lokalområdet og usikkerhet rundt disse risikoene; risikoer som oppfattes å være større enn fordelene. Dette er argumenter vi også finner i tidligere forskning (se kapittel 1.3. og 2.2.). Selv om mange som undersøker

samme tema peker på NIMBYisme som en hovedforklaring på dette, mener flere (Devine-Wright, 2005; Wolsink, 2000) at dette er en myte. Jeg vil argumentere at mitt case støtter denne teorien. Den nærmere analysen av konflikten og motstandernes argumenter viser at folk tilsynelatende er genuint bekymret for mulige effekter av anlegget og har en tendens til å ikke oppleve prosjektet som miljømessig vennlig. Flere virker dessuten til å være motstandere av vindkraft generelt, og ikke bare lokalt «hos dem».

Naturen fremstilles av flere som noe med en egenverdi, og påvirkningen utbyggingen har på denne verdien virker til å være en helt sentral bekymring. Selv om flere snakker om at stedet er en viktig turplass, snakker også flere om at naturen selv har en verdi utenfor det å være en ressurs. Det er ikke bare snakk om ødeleggelse av turstedet, men i større grad om en ødeleggelse av naturen. Utbyggingen gir selve jordskorpen i naturen et sår, og det skader naturen i seg selv og *som den er*. Dette speiler et konfliktforhold mellom ideen om natur som en ressurs og natur som noe med en egenverdi. Begrepet antropocen er også en del av denne kritikken (Horn & Bergthaller, 2020). Fordi vindkraft krever store land- og naturområder, inngår derfor vindkraft som en del av denne debatten. En potensiell konsekvens av førstnevnte, som vi allerede ser, er at land og natur i økende grad blir sett på som en vare som kan kjøpes og selges (Sassen, 2014). På denne måten blir natur i større grad som noe «de rike» bestemmer over og kontrollerer. Videre, kan dette både skvise ut andre mennesker og dyr, *lånere* og brukere av denne naturen.

Det er også interessant å diskutere hvor grensen mellom naturlig natur og ødelagt natur ligger. Når er naturen som den skal være, og når har den blitt påvirket for mye? Dette kan kobles opp til distinksjon mellom ren og uren natur (Lidskog & Sundqvist, 2013, s. 34-41), hvor det er avgjørende hvordan vi forventer at naturen skal se ut og hva vi aksepterer av påvirkning før det blir uren natur.

Som natur, er også forståelser av risiko alltid kontekstuelle, relasjonelle og forankret i kulturelle verdier (Beck, 1992b). Derfor kan man argumentere at opplevd risiko uansett betyr risiko. Dersom vi setter nasjonale og lokale hensyn opp mot hverandre blir vindkraftutbyggingen, som nevnt innledningsvis, et slags risikoparadoks. Mens det utbygges for å forhindre risikoer knyttet til klimaendringer, som konsekvens av forurensning av fossilt brennstoff, blir vindturbinene selv risikoer for lokalbefolkning og naturen på det aktuelle stedet.

Dette henger også sammen med hvordan risiko kommuniseres (Zimmerman, 1987). Forholdet mellom sender og mottaker av risikovurderinger, eksperter versus lokalbefolkningen, er altså sentrale påvirkningsfaktorer for hvordan risiko forstås.

Dersom forholdet fremstår som skjevfordel, preget av et makthierarki og språklige barrierer knyttet til ekspertspråk versus lekfolkspråk, kan prosessen i større grad oppfattes som lukket

og vanskelig å påvirke. Dersom språket for eksempel er for teknisk, kan mottakeren være ute av stand til å forstå, eller være uvillig til å lytte til, hva som blir forklart i henhold til risikoene. Det kan også være tilfellet at sender og mottaker, de tekniske ekspertene utenfra og lokalbefolkningen har ulike ideer om hva risiko innebærer. Dette kan forsterke konflikter både mellom utbygger og lokalsamfunn, men også ulike grupper i det samme lokalsamfunnet med forskjellig grad av innsikt eller deltagelse i prosessen.

5.1.3. Det kollektive såret

Det kollektive såret representerer splittelsen og polariseringen i lokalsamfunnet som en følge av utbyggingen. Dette er ikke en enkel uenighet, men en konflikt som har påvirket hele lokalsamfunnet preges av et økende skille mellom de som er for og de som er mot utbyggingen. Mens kampen mot en felles utenforstående fiende kan utløse sterke følelser av fellesskap i lokalsamfunnet (Mihaylov & Perkins, 2014), kan det skapes en forskjell mellom de som kjemper mot denne trusselen, og de som ikke kjemper mot den. Siden turbinene for mange representerer en slik truende fiende mot stedets identitet, kan det oppleves som et svik at noen fra stedet har tillatt utbyggingen å skje. De sterke følelsene knyttet til utbyggingen kan videre gjøre det vanskelig å kommunisere på tvers av meninger.

Å unngå å snakke om utbyggingen med de man er uenige med virker til å være en mekanisme for å unngå å gjøre såret mer betent. Men dette kan derimot virke mot sin hensikt, ettersom forskjellige meninger filtreres bort, og man for det meste bare får bekreftet det en selv mener. Det skaper heller ikke større forståelse for bakgrunnen for den andre parten sine holdninger til utbyggingen. Dette kan føre til en form for et ekkokammer som gjør samtalen mindre nyansert, og mer svart/hvitt (Borch et al., 2020).

På samme måte som at vindkraftmotstanderne identifiserte seg selv som *motstandsmennesker*, ble det skapt grupper på hver sine side basert på hvorvidt man var for eller mot. Her kan man dra paralleller til Brexit, hvor Storbritannia vurderte om de skulle gå ut av EU eller ikke (Hobolt et al., 2021). Også denne debatten ble svært splittet og polarisert som en følge av noe som fremsto som en enkeltsak, men som berørte flere sin opplevelse av identitet. Polariseringsen ble også her utviklet basert på identifikasjon med meningsbaserte grupper, hvor ens mening om en enkeltsak avgjorde hvilken gruppe man tilhørte og hvem man snakket med.

Fellesskapet virker altså til å gå fra å være basert på stedtilhørighet hvor man er venner med sine naboer og båndene man har er koblet til stedet, til å være et meningsfellesskap som følger av den sterke konflikten. Fra å være et lokalsamfunn med konsensus, blir stedet til et lokalsamfunn preget av konflikt, maktstrukturer og uenigheter. Turbinenes synlighet

kan bidra til å holde konflikten og forskjellene mellom folket på stedet relevant, og vanskelig å glemme. Forskjellene blir dermed sterkt verklagt, noe som kan føre til at den generelle likheten og det tidligere fellesskapet som fantes på stedet blir gjort mer usynlig.

Det er også interessant hvordan motstanden og følelsene knyttet til utbyggingen i dette tilfellet har skapt nye fellesskap. Dette former seg som et *emosjonelt kollektiv* inspirert av Durkheim (1995), hvor grunnlaget for det nye fellesskapet finnes i følelsene som sinne, sorg og skam. Fellesskapet kjennetegnes av en dobbelthet; det preges av en sorg og et samhold samtidig. Selv om fellesskapet ble skapt i det triste, at de møttes i en tapt protest, presenteres fellesskapet blant deltagerne med et varmt og godt samhold.

5.1.4. Demokratisk underskudd

Jeg låner begrepet *demokratisk underskudd* (Bell et al., 2005) som en betegnelse på opplevelsen av å ikke få oppfylt ens demokratiske behov. Som Wagenaar og Hajer påpeker, ser vi at innbyggerne hadde en forventning om at demokratiet i større grad skulle være preget av en *samstyring*, hvor de fikk tydelig informasjon om en potensiell utbygging før den var bestemt, og at de skulle få en arena med mulighet til å delta i diskusjonen om anlegget. Deres opplevelser samsvarer heller ikke med definisjoner av deliberative demokrati (Gutmann & Thompson, 2004; Eriksen, 1995). Man kan derimot argumentere at en form for et deliberativt demokrati er akkurat det innbyggerne har etterspurt. Dette kan være vanskelig å oppnå i enhver beslutningsprosess, i henhold til kritikk av deliberative demokratier (Chappell, 2008; Sunstein, 2002; Young, 200), men dette virker innbyggerne til å være klar over. De mener derimot at sakens karakter og påvirkning på deres hverdagsliv er så oppfattende at prosessen burde ha tillatt en mer deltagende tilnærming.

Følgelig, følger innbyggernes opplevelse funnene til Howell (2012); at deres kritikk ikke blir lyttet til eller oversatt i reaktive endringer av bygingsprosessen (refleksiv modernisering). Mens Beck også hevder at flere av de nye farene (som drivhuseffekten og sur nedbør) påvirker alle mennesker likt, er dette en risiko som er bestemt av politiske og kapitalistiske interesser. Den demokratiske prosessen på stedet virker derfor i større grad til å innebære en opplevelse av ignorering av lokalsamfunnet til fordel for statlige og kapitalistiske interesser. Beboerne opplever at deres argumenter blir oversett, noe som går mot deres ønske om å delta i demokratiske beslutningsprosesser som påvirker deres fremtid, nærmiljø og nærnatur. Natur oversatt til økonomiske termer gjør naturen til noe mer enn bare natur; til noe som kan vurderes inn i våre politiske og økonomiske samfunnsstrukturer. For å sette det på spissen, kan man argumentere at naturen her blir til et politisk objekt, en del av den bærekraftige teknologiutviklingen, forankret til kapitalistiske logikker.

At lokalbefolkningen søker forklaringsmekanismer som med første øyekast kan fremstå som kvasi-teorier, kan være resultater av dette demokratiske underskuddet hvor de mangler

forventede svar og informasjon. Slike narrativer må tas med alvor, og man må stille spørsmål til hvor de kommer fra, og hva konsekvensene av dette kan være. En potensiell bakgrunn for manglende svar kan være «ekspertifisering», hvor svarene ikke er tilgjengelige nok for de som skal motta dem. Mens man politisk ønsker effektive prosesser, særlig i det grønne skiftet, kan dette gå på bekostning av andre hensyn som forståelige argumenter. På denne måten kan man påstå at det tilsynelatende har vært en ekspert-orientert prosess som både bidrar til at informasjonen blir mer utilgjengelig for innbyggere, og reduserer deres argumenter som mindre rasjonelle. Dette kan ha bidratt til en sterk motstand mot vindkraftanlegget, og til en sterkere polarisert konflikt, ikke bare mellom motstandsgruppen og utbygger, men også mellom de uenige gruppene i lokalsamfunnet.

Videre har prosessen ført til en manglende tillit til beslutningstakere i vindkraftprosessen, som også påvirker tilliten til det politiske systemet generelt. Dette kan ha store konsekvenser for andre politiske forhold, og føre til en grunnleggende skepsis til myndighetene og offentlige institusjoner. Fordi deres opplevde rett til å delta i avgjørelser om deres nærmiljø er oversett, mister de tillit til institusjonene som skal ivareta denne retten og gjør at de opplever at de må ta saken i egne hender gjennom å dokumentere og rapportere. Dette viser på andre siden innbyggernes politiske engasjement og evne til å sette seg inn i slike beslutningsprosesser.

5.2. Mot en bredere inkludering av relevante aktører?

I henhold til beskrivelser av deliberative demokratier (Beck, 1992b; Gutmann & Thompson, 2004), kan en form for samstyring (Hajer & Wagenaar 2003) øke en beslutnings legitimitet, opplevelsen av rettferdighet og føre til at man har bedre beslutninger for et større fellesskap og alle aktørene i dette. En slik måte å tilnærme seg spesifikke beslutninger som har stor betydning for et lokalsamfunn, som å sette opp vindturbiner i nærmiljøet, kan derfor gjøre slike beslutningsprosesser bedre. I dette delkapitlet vil jeg komme med forslag og diskutere hvordan dette kan oppnås. Jeg vil særlig legge vekt på tre prinsipper som er inspirert av tidligere teori, tidligere forskning og mitt eget datamateriale; *deliberativ refleksivitet*, anerkjennning av *relevante aktører* og det å snakke samme *språk*.

Å ha åpne prosesser tilgjengelig for endring basert på kritikk, følger Habermas, Beck, Dryzek og Pickerings refleksivitetsmodeller. Ettersom den «beste» beslutningen i mindre grad finnes i lokale beslutningsprosesser, vil jeg hevde at refleksivitet blir en sentral del av den deliberative tilnærmingen, hvor man hele tiden ser tilbake på prosessens tilnærming til deltagelse av hvem og hvorfor. Det er også viktig at prosessen fremstår som åpen, ettersom en lukket prosess bidrar til at det blir vanskelig å delta i den. I likhet med teoriens definisjoner, innebærer refleksivitet her en prosess sitt potensiale til å lære av egne utfordringer, gjennom å være selvgranskende eller reagere på kritikk fra andre relevante

aktører. Dette kan også sammenlignes med Gutmann og Thompsons prinsipp om dynamiske prosesser. Prosesser skal være åpne for reforhandling, i stedet for å være bestemt og fastslått for tidlig. Prosesser skal også være åpne for å inkludere nye perspektiver dersom kritikken peker på det, en slags *deliberativ refleksivitet*, og henger derfor også sammen med hvem man anerkjenner som relevante aktører i en gitt sak.

En deliberativ beslutningsprosess handler ikke bare om flertall eller majoritet, men også om å ta vare på minoriteters verdier og interesser, ifølge Dryzek og Pickering (2019). Dette ønsker jeg å videreføre og tydeliggjøre. De som påvirkes direkte av en beslutning som blir tatt, særlig relatert til nærnatur, samfunn, kultur, og lignende, burde anerkjennes som relevante aktører i beslutningsprosessen. Her foreslår jeg særlig et økt fokus på å inkludere innbyggere, følelsesfellesskap og naturen selv som relevante aktører.

Selv om lokalbefolkningen på stedet ikke er eksperter i tradisjonell forstand, har de en ekspertkunnskap om stedet, stedets identitet og stedets kultur. Vanlige borgeres engasjement i lokale saker og den potensielle kunnskapen de sitter med må derfor ikke undervurderes. Å lytte til og anerkjenne lokalbefolkningers argumenter, kan videre skape en følelse av å være berettiget til å si og mene noe om saken. Ekspertdrevet kunnskap i tradisjonell forstand er fremdeles viktig, men det er et behov for å ikke la ekspertifiseringen dominere på en måte som gjør at en lokalbefolkning føler seg oversett og overkjørt i bestemmelser om deres nærmiljø. For eksempel kan folkeforskning bidra til å demokratisere kunnskap og beslutningsprosesser, og åpne opp for en aktiv deltagelse i slike prosjekter. Dette kan være en metode for å øke prosessens rettferdighet, men også inkludere sentrale argumenter og bekymringer som kan bedre både prosessen og utfallet.

Dette er forhold som omfattes av den europeiske landskapskonvensjonen fra 2004, som Norge har signert, men som jeg ikke kan se er aktivert eller tatt hensyn til i den vindkraftsaken som er studert her.

Dette handler videre om representasjon av følelsesfellesskap. Følelser er, som argumentert, viktige analyseverktøy for å forstå menneskets holdninger og verdier, og hvordan man definerer sin egen virkelighet. De følelsesladde reaksjonene handler videre om hva som blir ansett som relevant kunnskap og interesse. Føler man sterkt om naturen, vil man sannsynligvis også ha store interesser i å bevare den. Jeg vil derfor hevde at man i større grad må respektere slike argument selv om de kan oppfattes som irrasjonelle og følelsesladet. Respekt for argument henger sammen med Gutmann og Thompsons første karakteristikk av deliberative demokrati, begrunnede argumenter og Habermas' valide argumenter. Jeg ønsker her å vektlegge også betydningen av at argumenter tas seriøst, også i form av følelser.

Hensynet til natur som relevant aktør kan bidra til å løfte blikket mot økologiske hensyn som er utenfor det menneskelige (Dryzek & Pickering, 2018). Jeg vil argumentere for at måten

flere av innbyggerne snakket om natur på, inkluderte naturens egenverdi i seg selv. Dette inkluderer også faren med å gjøre natur om til en vare og en ressurs som alltid skal være til menneskets (materielle) fordel. Å se naturen som en egen relevant «aktør» i beslutningsprosesser, kan dermed bidra til at vi tar bedre valg for fremtiden og for jorden.

Et større fokus på kommunikasjon mellom de relevante partene kan være avgjørende for mer tilgjengelige og demokratiske prosesser. Dette henger sammen med Gutmann og Thompsons «tilgjengelige begrunnelser» som vil si at man i samtaler mellom relevante aktører i en beslutningsprosess i større grad må snakke samme språk. Dette åpner opp den deliberative samtalen, og åpner opp for større grad av refleksivitet og forhandling mellom de relevante aktørene i beslutningsprosessen.

Det er også viktig å poengtere at deliberasjon ikke bare burde brukes som verktøy for et «skinndemokrati», for å få en utbygging til å bare *fremstå* som mer inkluderende og legitim, men at borgere og natur faktisk har en betydning. Det må dermed være en åpen mulighet for at utbygging ikke blir tilfellet dersom det ikke blir akseptert av de relevante aktørene i beslutningsprosessen.

6. Konklusjon

Formålet med denne studien har vært å bidra med økt innsikt i diskusjonen om lokalbefolkningers opplevelse av demokrati i vindkraftutbygging. Jeg har vært opptatt av å komme inn i selve livsverdenen til lokalsamfunnets beboere, hva de mener og opplever, og hvordan de har forholdt seg til ulike aspekter ved utbygging av vindkraft i deres nærmiljø. Problemstillingen som har vært undersøkt er:

Hvilke forestillinger om demokrati kommer til uttrykk i norske vindkraftkontroverser?

Studien har undersøkt hvordan det snakkes om vindkraft på stedet, hvordan lokalbefolkningen opplevde det ble lagt til rette for deltagelse i prosessen, og hvordan dette har påvirket lokalbefolkningen som helhet.

Studier innenfor natur, klima og fornybare teknologier er komplekse. Det er anvendt en casestudie med dybdeintervju for å kunne gå nært inn på et tilfelle med mål om å lære noe som generelt kan forbedre slike vindkraftkonflikter. Datamaterialet består av samtaler med innbyggere i lokalsamfunnet, også i form av vandringer - go-alongs - nær eller med synlighet til vindturbinområdet sammen med flere av deltakerne i studien. Selv om jeg i utgangspunktet ønsket å snakke med folk med ulike posisjoner i konflikten, ble det en utfordring å få kontakt med innbyggere som var for utbyggingen. Intervjuene er derfor dominert av perspektivene til motstandere av vindkraftutbyggingen, og det er dermed også disse som i størst grad blir undersøkt i denne studien.

Rapportens tittel, *Såret i Bygda*, er et utgangspunkt for å oppsummere analysens mest sentrale funn; den representerer både et fysisk «sår» i naturens jordskorpe med bakgrunn i forståelsen av naturen som noe med en egenverdi utover å være en ressurs for mennesket. Det representerer videre et sår i stedets identitet, ettersom naturen knyttes sterkt opp til denne og turbinene representerer en trussel mot det naturidylliske turområdet stedet anses å være. Bygda kjennetegnes også av å ha et sår i fellesskapet, som er blitt preget av splittelse og polarisering. Flere opplever også å ha blitt såret av venner og familie som har bidratt til å gjøre utbyggingen mulig. Samtidig som at bygda opplever en splittelse av fellesskapet, har nye fellesskap likevel trådt frem som *emosjonelle kollektiv*. Folk møtes gjennom å ha et fellesskap som motstandere av vindkraftanlegget, hvor de sammen deler en form for *økosorg* eller *solastalgi*. Til sist representerer såret i bygda opplevelsen av å bli sviktet av det offentlige på grunn av mangelen på lokal deltagelse i prosessen. Mangelen på tillit til offentlige beslutningstakere har ført til at lokalbefolkningen opplever at de må ta saken i egne hender for å bevise de negative konsekvensene av vindkraften gjennom en form for folkeforskning.

For å gjøre lignende prosesser bedre i fremtiden kan et deliberativt demokrati kjennetegnet av refleksivitet og transparens, anerkjenning av relevante aktører og være proaktive i en slik

inkludering av lokalbefolkning og natur, og forståelige argumenter mellom partene i samtalen være til fordel for å gjøre prosesser med demokratiske og åpne. Forståelsen av hvem som er relevante aktører må utvides. I denne studien var grunneiere inkludert, ikke andre brukere av naturen og de som skal leve med konsekvensene av vindkraftutbyggingen gjennom for eksempel lyd- og rekreasjonsvirkninger. Man må da skape en arena for at innbyggerne skal få ytre sine meninger i tide. Dette handler også om å forstå konteksten på stedet som blir påvirket av en beslutning, hvor lokalbefolkning kan spille inn som relevante aktører eller *eksperter* på stedet for å få innsikt. Studien peker også på betydningen av å ta hverandre på alvor. Argumenter som kan virke urasjonelle eller følelsesladet har stor betydning for hvordan man forstår omverdenen og samfunnet, og hvordan man tolker og reagerer på endring. Å anerkjenne naturens egenverdi er nødvendig, og vil også bidra til mer miljø- og klimavennlige beslutningsprosesser.

Inspirert av risikosamfunnet som analytisk verktøy, deliberative demokratier som inngang, og en videreutvikling av sammenhengen mellom følelsessosiologi og stedsidentitet, vektlegger dette også diktet jeg startet denne rapporten med sin relevans til studiens tema. Man ser at naturen og stedet, som man kanskje identifiserer seg med og kjenner seg hjemme i, endrer seg utenfor sin egen kontroll. Samtidig er dette noe paradoksalt ettersom fornybare energiteknologier skal bidra til å bedre vilkårene i endringen av miljø og klima. Dette kobles også til min vitenskapelige posisjonering til studien, og viktigheten av å forstå hvordan noe ser ut for andre, og hvordan andres virkelighetsforståelse utspiller seg.

Dette handler om mer enn bare vindkraft og spørsmål om klima og natur. Denne studien er en problematisering av hvem som blir definert som relevante aktører i beslutningsprosesser, og om å være klar over betydningen av følelser, lokale identiteter og demokratiske prosesser kjennetegnet av inkludering for å unngå polariserte samfunn. Rapporten har på denne måten verdi for både samfunnsvitere, naturvitere, lokalbefolkninger, politikere og andre aktører i slike beslutningsprosesser.

Med utgangspunkt i vindkraftprosesser, kunne det videre vært relevant å utforske perspektivene til for-posisjoner nærmere, altså vindkraftens «støttespillere» i et lokalsamfunn. Særlig interessant er deres opplevelse av den demokratiske prosessen, med en hypotese om at opplevelsen av demokrati i noen tilfeller kan være påvirket av hvorvidt man får sin vilje eller ikke. Det er også et behov for mer forskning på deliberative demokrati, hvordan dette gjennomføres i praksis, hvordan en slik tilnærming kan være nyttig i fremtidige beslutningsprosesser, og hvordan man i større grad skal kunne inkludere hensyn til naturen som en del av denne.

7. Litteratur

- Albrecht, G., Sartore, G. M., Connor, L., Higginbotham, N., Freeman, S., Kelly, B., Stain, H., Tonna, A. & Pollard, G. (2007). Solastalgia: the distress caused by environmental change. *Australasian psychiatry*, 15(sup1), 95-98.
<https://doi.org/10.1080/10398560701701288>
- Andersen, S. (1997). *Case-studier og generalisering*. Fagbokforlaget.
- Anonym kommune (2019). *Sakspapir, Innbyggerinitiativ*. Arkivsak: 08/1235-37.
https://www.regjeringen.no/contentassets/b78b4164ead148e0a97df58fe741a2c5/haram-kommune.pdf?uid=Haram_kommune
- Anonym kommune (2019). *Sammenfatning av klager – Anonymt vindkraftverk*.
<https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/201901315/2967773>
- Arler, F. & Mellqvist, H. (2015). Landscape democracy, Three Sets of Values, and the Connoisseur Method. *Environmental Values*, 24(3), 271-298.
- Atkinson, P. (2015). *For Ethnography*. SAGE Publications.
- Baliatsas, C., van Kamp, I., van Poll, R., & Yzermans, J. (2016). Health effects from low-frequency noise and infrasound in the general population: Is it time to listen? A systematic review of observational studies. *Science of the Total Environment*, 557, 163-169.
- Beck, U. (1992a). From Industrial Society to Risk Society: Questions of Survival, Social Structure and Ecological Enlightenment. *Theory, culture & Society*, 9(1), 97-123.
- Beck, U. (1992b). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage Publications.
- Beck, U. (1996). Risk Society and the Provident State. I S. Lash, B. Szerszynski & B. Wynne (Red.), *Risk, Environment & Modernity: Towards a New Ecology* (s. 27-43). SAGE Publications.
- Bell, D., Gray, T., & Haggett, C. (2005). The 'Social Gap' in Wind Farm Siting Decisions: Explanations and Policy Responses. *Environmental politics*, 14(4), 460-477.
<https://doi.org/10.1080/09644010500175833>
- Bell, D., Gray, T., Haggett, C., & Swaffield, J. (2013). Re-visiting the 'social gap': public opinion and relations of power in the local politics of wind energy. *Environmental Politics*, 22(1), 115-135.
- Berg, N. G. (2016). Lokalsamfunn som sted – hvordan forstå tilknytning til bosted? I M. Villa & M. S. Haugen (Red.), *Lokalsamfunn* (s. 34-52). Cappelen Damm Akademisk.

- Bjørklykhaug, K. I. & Vetlesen, A. J. (2020). Hva er økologisk sorg? I *Det går til helvete eller?* (s. 71-90). Dinamo Forlag.
- Blindheim, B. (2013). Implementation of wind power in the Norwegian market; the reason why some of the best wind resources in Europe were not utilised by 2010. *Energy Policy*, 58, 337-346.
- Blindheim, B. (2015). Gone with the wind? The Norwegian licencing process for wind power: does it support investments and the realisation of political goals?. *International Journal of Sustainable Energy Planning and Management*, 5, 15–26. <https://doi.org/10.5278/ijsepm.2015.5.3>
- Borch, K. (2018). Mapping value perspectives on wind power projects: The case of the Danish test centre for large wind turbines. *Energy Policy* 123, 251-258. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.08.056>
- Borch, K., Munk A. K. & Dahlgard, V. (2020). Mapping wind-power controversies on social media: Facebook as a powerful mobilizer of local resistance. *Energy Policy* 138, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2019.111223>
- Butler, A., Sarlöv-Herlin, I., Knez, I., Ångman, E., Sang, Å., & Åkerskog, A. (2017). Landscape identity, before and after a forest fire. *Landscape Research*, 43(6), 878– 889. <https://doi.org/10.1080/01426397.2019.1580352>
- Brundtland, G. H. (red). (1987). Vår felles framtid. *World Commission on Environment and Development. Oslo*, 43.
- Carpiano, R. M. (2008). Come take a walk with me: The “Go-Along” interview as a novel method for studying the implications of place for health and well-being. *Health & place*, 15(1), 263-272.
- CE, Council of Europe (2000). *European Landscape Convention and Explanatory Report*, Strasbourg 19 July 2000, T-LAND (2000) 6.
- Chappell, Z. (2008). Review. [Anmeldelse av *Rational Choice and Democratic Deliberation: A Theory of Discourse Failure*, av G. Pincione & F. R. Tesón]. *Economics and Philosophy*, 24. Cambridge University Press.
- Clarke, A. E., Friese, C. & Washburn, R. S. (2018). Doing Situational and Relational Maps. I A. E. Clarke, C. Friese, R. S. Washburn (Red.), *Situational Analysis. Grounded Theory After the Interpretive Turn* (s. 127-146). Sage Publications.
- Cowell, R., Bristow, G. & Munday, M. (2011). Acceptance, acceptability and environmental justice: the role of community benefits in wind energy development. *Journal of Environmental Planning and Management*, 54(4), 539-557.

- Cresswell, T. (1996). *In Place/Out of Place. Geography, Identity and Transgression*. University of Minnesota Press.
- Cresswell, J. W. & Cresswell, J. D. (2018). *Research Design*. SAGE Publications.
- Devine-Wright, P. (2005). Beyond NIMBYism: towards an integrated framework for understanding public perceptions of wind energy. *Wind Energy: An International Journal for Progress and Applications in Wind Power Conversion Technology*, 8(2), 125-139.
- Devine-Wright, P. (2011). Public engagement with large-scale renewable energy technologies: breaking the cycle of NIMBYism. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 2(1), 19-26.
- Dixon, J., & Durrheim, K. (2000). Displacing place-identity: a discursive approach to locating self and other. *British journal of social psychology*, 39(1), 27-44.
- Douglas, M. (1997). *Purity and danger: An analysis of concept of pollution and taboo*. Routledge.
- Dryzek, J. (2022). *The Politics of the Earth. Environmental Discourses* (4. Utg.). Oxford University Press.
- Dryzek, J. & Pickering, J. (2019). *The Politics of the Anthropocene*. Oxford University Press.
- Durkheim, E. (1915). *The Elementary Forms of the Religious Life*. The Free Press.
- Durnová, A. (2015). Lost in translation: expressing emotions in policy deliberation. I F. Fisher, D. Torgerson, A. Durnová & M. Orsini (Red.) *Handbook of Critical Policy Studies* (s. 222-238). Edward Elgar Publishing.
- Dvora, Y. & Schwartz-Shea, P. (2015). Wherefore "Interpretive": An Introduction. *Interpretation and Method: Empirical Research Methods and the Interpretive Turn* (s. xiii-xxxi). Routledge.
- Ellingsen, H. S. (2020). *Resistance to Wind Power Development in Norway: Exploring Power, Knowledge Production and Injustice at Fosen and Frøya* [Masteravhandling]. Universitetet i Oslo.
- Eriksen, E. O. (1995). Introduksjon til en deliberativ politikkmodell. *Deliberativ Politikk: Demokrati i teori og praksis* (s. 11-29). TANO Forlag.
- Folkehelseinstituttet. (2022, 2. mai). *Støy fra vindturbiner og virkninger på helse*. <https://www.fhi.no/ml/miljo/stoy/stoy--fra-vindturbiner-helseskadelig/>
- Fish, S. (1999). Mutual Respect as a Device of Exclusion. I S. Macedo (Red.), *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement*, 88-102. Oxford University Press.

- Flyvbjerg, B. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219-245. <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>
- G7 Science Academies (2019, 25-26. mars). *Citizen science in the Internet era* [Paperpresentasjon]. Summit of the G7 science academies. G7 France. <http://www.g7.utoronto.ca/S7/2019-g7-declaration-citizen-science.pdf>
- George, C. (2020). Book Reviews. [Anmeldelse av *The Politics of the Anthropocene* av J. Dryzek & J. Pickering]. *Global Environmental Politics* 20(3), 118-120.
- Goffman, E. (1989). On Fieldwork. *Journal of Contemporary Ethnography* 18(2), 123-132.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2.utg). Fagbokforlaget.
- Gulbrandsen, L. H., Inderberg, T. H. J., & Jevnaker, T. (2021). Is political steering gone with the wind? Administrative power and wind energy licensing practices in Norway. *Energy Research & Social Science*, 74, Artikkel 101963, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.101963>
- Gutmann, A. & Thompson D. (2004). *Why Deliberative Democracy?* Princeton University Press.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action (1): Reason and the Rationalization of Society*. Polity Press.
- Habermas, J. (1992). *Moral Consciousness and Communicative Action*. Polity Press.
- Habermas, J. (1995). Tre normative demokratimodeller: om begrepet deliberativ politikk, I E. O. Eriksen (Red.) *Deliberativ politikk* (s. 30-45). TANO Forlag.
- Hajer, M A. (1995). *The Politics of the Environmental Discourse*. Oxford University Press
- Hajer, M. & Wagenaar, H. (2003). Introduction. *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society* (s. 1- 30). Cambridge University Press.
- Haklay, M., Dörler, D., Heigl, F., Manzoni, M., Hecker, S. & Vohland, K. (2021). Chapter 2: What is Citizen Science? The Challenges of Definition. I K. Vohland, A. Land- Zandstra, L. Ceccaroni, R. Iemmens, J. Perelló, M. Ponti, R. Samson & K. Wagenknecht (Red.), *The Science of Citizen Science*, (s. 13-33). Springer.
- Hamel, J., Dufour, S. & Fortin D. (1993). *Case Study Methods*. Sage Publications.
- Hammarlund, K. (1997). *Attityder till vindkraft*. Göteborg Universitet.
- Handegård, O. (2020, 25. september). Her er grunnene til at Norge ikke trenger vindkraft. *Aftenbladet*. <https://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/i/PR32wX/her-er-grunnene-til-at-norge-ikke-trenger-vindkraft>
- Hannigan, J. (2006). *Environmental Sociology* (2.utg). Routledge.

- Heidenreich, S. (2016). Out of sight, out of mind? Controversy over offshore wind energy in Norway's news media. *Science as Culture*, 25(4), 449-472.
- Hibbing, J. R. & Thiess-Morse, E. (2002). *Stealth Democracy: Americans' Beliefs About How Government Should Work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hindmarch, R. & Matthews, C. (2008). Deliberative Speak at the Turbine Face: Community Engagement, Wind Farms, and Renewable Energy Transitions, in Australia. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 10(3), 217-232.
<https://doi.org/10.1080/15239080802242662>
- Hindmarch, R. (2010). Wind Farms and Community Engagement in Australia: A Critical Analysis for Policy Learning. *East Asian Science, Technology and Society: An International Journal*, 4, 541–563. <https://doi.org/10.1007/s12280-010-9155-9>
- Hirsh, R. F., & Sovacool, B. K. (2013). Wind turbines and Invisible Technology: Unarticulated Reasons for Local Opposition to Wind Energy. *Technology and Culture*, 54(4), 705-734.
- Hobolt, S., Leeper, T. J. & Tilley, J. (2021). Divided by the Vote: Affective Polarization in the Wake of the Brexit Referendum. *British Journal of Political Science*, 51, 1476– 1493.
<https://doi.org/10.1017/S0007123420000125>
- Hochschild, A. (1983). *The managed heart: Commercialization of human feeling*. University of California Press.
- Holloway L. & Hubbard, P. (2001). *People and place. The extraordinary geographies of everyday life*. Prentice Hall.
- Horn, E., & Bergthaller, H. (2020). *The Anthropocene: Key Issues for the Humanities* Routledge.
- Howell, J. P. (2012). Risk society without reflexive modernization? The case from northwestern Michigan. *Technology in Society*, 34, 185–195.
<https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2012.04.002>
- Husøy (2015, 28. februar). *Fakta om bisfenol A og helserisiko*. Folkehelseinstituttet.
<https://www.fhi.no/ml/miljo/miljogifter/fakta/bisfenol-a-og-helserisiko/faktaar/>
- Hågvar, S. (2016, 17. mars). Åtte argumenter mot naturødeleggende vindkraft. *Aftenposten*.
<https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/1knyq/aatte-argumenter-mot-naturoedeleggende-vindkraft-sigmund-haagvar>
- Janhunnen, S., Hujala, M. & Pätäri, S. (2018). The acceptability of wind farms: the impact of public participation. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 20(2), 214-235-
<https://doi.org/10.1080/1523908X.2017.1398638>

- Jones, O. (2008). Of trees and trails: place in a globalised world. I N. Thrift, D. Massey & P. Sarre (Red.), *Material Geographies. A World in the Making* (s. 214-265). Sage Publications
- Jones, O. & Garde-Hansen, J. (2012). *Geography and Memory. Explorations in Identity, Place and Becoming*. Palgrave Macmillan.
- Jørgensen, M. L., Anker, H. T. & Lassen J. (2020). Distributive fairness and local acceptance of wind turbines: The role of compensation schemes. *Energy Policy*, 138, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111294>
- Karlstrøm, H. & Ryghaug, M. (2014). Public attitudes towards renewable energy technologies in Norway. The role of party preferences. *Energy Policy*, 67, 656-663.
- Khan J. (2004). Siting Conflicts in Renewable Energy Projects: A Biogas Case Study. I A. Boholm & R. E. Lofsted (Red.), *Facility Siting: Risk, Power and Identity in Land Use Planning* (s. 56-72). Routledge.
- Kleinman, S. & Copp, M. A. (1993). *Emotions and Fieldwork*. Sage Publications.
- Kusenbach, M. (2003). Street phenomenology: The go-along as ethnographic research tool. *Ethnography*, 4(3), 455-485.
- Kvale, S. (2001). *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Norsk Forlag AS
- Lash, S. & Wynne, B. (1992). Introduction. I U. Beck (Red.), *Risk Society* (s. 1-8). SAGE Publications.
- Lidskog R. & Sundqvist, G. (2013). *Miljøsociologi*. Gyldendal Akademisk
- Lijphart, A. (1971). Comparative Politics and the Comparative Method. *The American Political Science Review* 65(3), 682-693.
- Liljenfeldt, J. (2015). Legitimacy and Efficiency in Planning Process-(How) Does Wind Power Change the Situation?. *European Planning Studies*, 23(4), 811-827. <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.979766>
- Lövbrand, E. (2019). The politics of the Anthropocene, by John Dryzek and Jonathan Pickering [Anmeldelse av *The politics of the Anthropocene* av J. Dryzek & J. Pickering], *Environmental Politics* 28(7), 1305-1318. <https://doi.org/10.1080/09644016.2019.1657649>
- Marshall B. K. (1999). Globalisation, Environmental Degradation and Ulrich Beck's Risk Society. *Environmental Values*, 8(2), 253-275.
- Martinussen, W. (2003). Demokrati og sosial ulikhet. Politisk deltakelse i Norge i Etterkrigstida. *Sosiologisk tidsskrift*, 10, 223-247.

- Meld. St. 29 (1998-1999). *Om energipolitikken*. Olje- og energidepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Stmeld-nr-29-1998-99-/id192287/>
- Meld. St. 58 (1996-1997). *Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling – Dugnad for framtida*. Klima- og miljødepartementet. https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/st-meld-nr-58_1996-97/id191317/
- Mercer, K. L. (2018). Citizen science. *Journal-American Water Works Association*, 110(6), 2-2.
- Midré, G. (2009). Grounded Theory: Klassikerne, revisjonistene og den vitenskapsteoretiske diskusjonen i samfunnsfagene. *Sosiologisk tidsskrift*, 17(2), 240-260.
- Mihaylov, N. & Perkins, D. D. (2014). Community Place Attachment and its Role in Social Capital Development. I L. C. Manzo & P. Devine-Wright (Red.), *Place Attachment. Advances in theory, methods and applications* (s. 61-74). Routledge
- Moses, J. W. & Knudsen, T. L. (2007). *Ways of knowing: Competing Methodologies in Social and Political Research*. Palgrave MacMillan.
- Motvind Norge (uå). *Vindkraftprosjekter*. <https://motvind.org/vindkraftprosjekter/> Naturvernforbundet, (2021, 06. september). *Vindkraft*. https://naturvernforbundet.no/vindkraft/?gclid=CjwKCAjw7IeUBhBbEiwADhiEMUXSdVqAeMa3rzqdPdMsSkh4ngb4LDDqIvEKQBtkEmUXb35-hELR_BoCXMMQAvD_BwE
- Norgaard, K. M. (2011). *Living in denial: Climate change, emotions, and everyday life*. MIT Press.
- Normann, S. (2021). Green colonialism in the Nordic context: Exploring Southern Saami representations of wind energy development. *Journal of community psychology*, 49(1), 77-94.
- Norwea (2021, 26. mars). *Faktaark: Vindkraft, plast og bisfenol A*. <https://norwea.no/norwea-mener/2021/3/26/faktaark-vindkraft-plast-og-bisfenol-a>
- NVE (2008). *Bakgrunn for vedtak*. (NVE 200708130-5). NVE (2019). *Bakgrunn for vedtak*. (NVE 200708130-114).
- NVE (2021, 29. juni). *Samlet energibruk*. NVE. <https://www.nve.no/energi/energisystem/energibruk-effektivisering-og-teknologier/samlet-energibruk/#:~:text=Fra%20fossilt%20til%20fornybart,i%20husholdninger%2C%20yrkesbygg%20og%20industri.>
- Olerud, K. (2020, 17. januar). Stockholmskonferansen. I *Store Norske Leksikon*. https://snl.no/Stockholmskonferansen_-_1972

- Otte, P. P., Rønningen, K., & Moe, E. (2018). Contested wind energy: Discourses on energy impacts and their significance for energy justice in Fosen. In *Energy, Resource Extraction and Society* (pp. 140-158). Routledge.
- Panelli, R. (2004). *Social Geographies: from difference to action*. Sage.
- Panelli R. & Welsh, R. (2005). Why community? Reading difference and singularity with community. *Environment and Planning A*, 37, 1589-1611.
<https://doi.org/10.1068/a37257>
- Poulsen, A. H., Raaschou-Nielsen, O., Peña, A., Hahmann, A. N., Nordsborg, R. B., Ketzler, M., ... & Sørensen, M. (2018). Long-term exposure to wind turbine noise at night and risk for diabetes: a nationwide cohort study. *Environmental research*, 165, 40-45.
- Rosvold, K. A. (2022, 9.februar). Fosen Vind. *Store Norske Leksikon*.
https://snl.no/Fosen_Vind
- Saglie, I. L., Inderberg, T. H., & Rognstad, H. (2020). What shapes municipalities' perceptions of fairness in windpower developments?. *Local Environment*, 25(2), 147-161.
- Sandøy, R., Kjerstad, B. O., & Solem B. S. (2020, 13. januar). *Haramsøya* (Haramsfjellet vindkraftverk). <https://motvind.org/haramsoya/>
- Sassen, S. (2014). *Expulsions. Brutality and Complexity in the Global Economy*. Harvard University Press.
- Solli, J. (2010). Where the eagles dare? Enacting resistance to wind farms through hybrid collectives. *Environmental politics*, 19(1), 45-60.
- Solnør, S. M. (2022). *Såret i Bygda* [Masteravhandling]. Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU.
- Sovacool, B. K. & Dworkin, M. H. (2014). *Global Energy Justice Problems, Principles and Practices*. Cambridge University Press.
- Statistisk sentralbyrå (2021, 21. juni). *Produksjon og forbruk av energi, energibalanse og energiregnskap*. <https://www.ssb.no/energi-og-industri/energi/statistikk/produksjon-og-forbruk-av-energi-energibalanse-og-energieregnskap>
- Stets, J. E., & Turner, J. H. (2007). *Handbook of the Sociology of Emotions*. Springer.
- Sunstein, C. R. (2002). The Law of Group Polarization. *The Journal of Political Philosophy*, 10(2), 175-195.
- Tavory, I. & Timmermans, S. (2014). *Abductive Analysis: Theorizing qualitative research*. The University of Chicago

- Thisted, J. (2010). *Forskningsmetode i praksis*. Munksgaard Danmark.
- Thobroe, G. (2021, 25. august). Reineierne kjemper mot vindkrafta – klare for historiske forhandlinger i Høyesterett. NRK. [https://www.nrk.no/trondelag/fosen-reinbeitedistrikt-kjemper-mot-vindkrafta- -klare-for-historiske-forhandlinger-i-hoyesterett-1.15621681?fbclid=IwAR273Ew5wSpnUuykaaOaiY-63QLZHziETGpQNsPqkV6CrE-f6ZQCK1akWPI](https://www.nrk.no/trondelag/fosen-reinbeitedistrikt-kjemper-mot-vindkrafta--klare-for-historiske-forhandlinger-i-hoyesterett-1.15621681?fbclid=IwAR273Ew5wSpnUuykaaOaiY-63QLZHziETGpQNsPqkV6CrE-f6ZQCK1akWPI)
- Thomsen, T. B. (2016). Lykke i ulykkens tid. *Kultur & klasse* (121), 221-242.
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Trentelman C. K. (2009). Place Attachment and Community Attachment: A Primer Grounded in the Lived Experience of a Community Sociologist. *Society & Natural Resources*, 22(3), 191-210. <https://doi.org/10.1080/08941920802191712>
- Turner J. H. & Stets, J. (2006). Sociological Theories of Human Emotions. *Annual Reviews*, 32, 25-52. <https://doi.org/0.1146/annurev.soc.32.061604.123130>
- Turner, S. (2003). *Liberal Democracy 3.0: Civil Society in an Age of Experts*. Sage.
- Van der Horst, D. (2007). NIMBY or not? Exploring the relevance of location and the politics of voiced opinions in renewable energy siting controversies. *Energy Policy*, 35, 2705-2714. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2006.12.012>
- van Erp, F. (1996). Siting processes for wind energy projects in Germany: Public participation and the response of the local population. *Arbeiten zur Risiko Kommunikation. Forschung Zentrum Jülich KFA*.
- Vohland, K., Land-Zandstra, A., Ceccaroni, L., Lemmens, R., Perelló, J., Ponti, M., Samson, R. & Wagenknecht, K. (2021). Chapter 1: Editorial: The Science of Citizen Science, I *The Science of Citizen Science* (s. 1-11). Springer.
- Wapner, P. (2020). The politics of the Anthropocene, Dryzek, John and Pickering, Jonathan, Oxford University Press, Oxford, 2019. 224 pp. \$26 (paper) [Anmeldelse av *The Politics of the Anthropocene*, av J. Dryzek & J. Pickering]. *Governance*, 33(2) 445-447. <https://doi.org/10.1111/gove.12489>
- Warren, C., Lumsden, C., O'Dowd, S., Birnie, R. V (2011). 'Green On Green': Public perceptions of wind power in Scotland and Ireland. *Journal of Environmental Planning and Management*, 48(6), 853-875. <https://doi.org/10.1080/09640560500294376>
- Wolsink, M. (1990). The Siting Problem – Wind Power as a Social Dilemma. *European Community Wind Energy Conference: Proceedings of an International Conference*, 725-792.

- Wolsink, M. (2000). Wind power and the NIMBY-myth: institutional capacity and the limited significance of public support. *Renewable Energy*, 21(1), 49–64. [https://doi.org/10.1016/S0960-1481\(99\)00130-5](https://doi.org/10.1016/S0960-1481(99)00130-5)
- Wolsink M. (2007). Wind power implementation: The nature of public attitudes: Equity and fairness instead of 'backyard motives'. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 11, 1188–1207.
- Wright, S. (2015). More-than-human, emergent belonging: A weak theory approach. *Progress in Human Geography*, 39(4), 391-411.
- Wylter, B. (2021). *It's like fighting against windmills. Contested Knowledge, Resilience Grabbing and the Feeling of History Repeating Itself: The Storheia Wind Park in Norway* [Masteravhandling, Institutt for Sosialantropologi]. University of Bern.
- Yin, R. K. (2009). *Case Study Research: Design and Methods* (4. utg). SAGE Publications. Young, I. M. (2000). *Inclusion and Democracy*. Oxford University Press.
- Zimmerman, R. (1987). A Process Framework for Risk Communication. *Science, Technology & Human Values*, 12(3/4), 131-137. <https://doi.org/129.241.228.168>
- Aase, T.H. & Fossaskåret, E. (2007). *Skapte virkeligheter - Om produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget.

Alle kilder som er brukt er oppgitt.

Vedlegg 1: Intervjuguide

(Stedsnavn tatt bort)

Introduksjon:

Redegjøre for prosjektet.

Frivillighet: det er frivillig å delta, og du kan når som helst trekke deg uten å oppgi grunn. Alle opplysninger vil da bli anonymisert.

Personvern: vi vil bare bruke opplysningene om seg til dette formålet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personregelverket. Opptaket vil bli tatt opp, og opplysninger som kan identifisere deg som person vil bli anonymisert under transkribering.

Åpningsspørsmål

- Alder
- Bosted (distanse til prosjektet)
- Utdanning
- Arbeid

Forhold og relasjoner

Hva er ditt forhold til naturen? (Hvordan bruker du naturen?)

Er du nervøs for klimaendringer og CO2 utslipp?

- Hva tenker du om klimakonsekvensene? Er det problematisk?

Hva er ditt forhold til [stedet]?

- Hvor lenge har du bodd her?

Hva er ditt forhold til lokalsamfunnet på [stedet]?

- Har dette endret seg i løpet av det siste året? Hvordan? Hvorfor har det endret seg?

Hva er ditt forhold til lokalpolitikere?

- Har dette endret seg i løpet av det siste året? Hvordan? Hvorfor har det endret seg? (hvorfor har det blitt sånn?)
- Hva med politikere på landsnivå?

Hva er ditt forhold til vindturbiner?

Hva mener du er formålet med vindturbinene?

- Har du noen bekymringer? Hvilke?
- Er det natur, dyr, økonomi, klima, helse eller lignende?
- Tur? Har denne praksisen endret seg etter vindturbinene kom på [stedet]?

Hva mener du generelt om vindturbiner på land?

Har meningene dine om vindturbiner endret seg på noe tidspunkt i løpet av det siste året (som du kan huske)?

- Hvordan? Hvorfor har det endret seg?

Opplever du at de fleste er for eller mot vindturbiner?

- Hvem tenker du på da som «de fleste»? Resten av lokalbefolkningen, kommunen, fylket, landet?
- Hvorfor tror du det er slik?

(Dersom vi ser turbinene i samtalen: hva tenker du når du ser turbinene?)

Opplevelse av demokrati

Nå skal vi gå over på noe litt annet, som handler mer om opplevelsen av demokrati og medvirkning.

Opplever du at dine meninger har blitt hørt (i løpet av utbyggingen)?

Erfarer du at du er mer hørt nå? (etter utbyggingen)

- Hvorfor tror du det kan være?

Opplever du at du har blitt involvert i planleggingen av vindturbinparken?

Har du opplevd det som en rettferdig prosess?

- Hvorfor? / Hvorfor ikke?

Er det noe som kunne ha blitt gjort på en annen måte slik at prosjektet ville blitt mer akseptabelt?

- Er det noe som kan gjøres nå for at prosjektet blir mer akseptabelt?

Er det noe annet du ønsker å legge til når det kommer til din opplevelse av vindkraft?

FORMÅL

RURALIS - Institutt for rural- og regionalforskning skal gjennom fremragende samfunnsvitenskapelig forskning og forskningsbasert utviklingsarbeid gi kunnskap og idéer for allmenheten, privat næringsliv, offentlig virksomhet og FoU-sektoren, og gjennom det bidra til å skape sosiokulturell, økonomisk og økologisk bærekraftig utvikling i og mellom bygd og by.

RURALIS skal være et nasjonalt senter for å utvikle og ta vare på en teoretisk og metodisk grunnleggende forskningskompetanse i flerfaglige bygdestudier, og fungere som et godt synlig knutepunkt for internasjonal ruralsosiologi.



Trondheim (hovedkontor):
Universitetssenteret Dragvoll
N-7491 Trondheim
73 82 01 60

Oslo:
Rådhusgata 20
N-0151 Oslo
913 32 277

post@ruralis.no
ruralis.no